
ÖVERFALLSSKYDDET I HEMFÖRSÄKRINGEN

En analys av varför överfallsskyddet inte omfattar brott som begås av någon som omfattas av samma försäkringsskydd, om undantaget kan anses rationellt motiverat och om det finns ett behov av att sådana brott bör omfattas av överfallsskyddet.

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

JURIDISKA INSTITUTIONEN

EXAMENSARBETE JURISTPROGRAMMET, 30 HP

Höstterminen 2017

Författare: Jennie Prytz
Handledare: Jakob Heidbrink

SAMMANFATTNING

Försäkringslösningar spelar idag en framträdande roll i det svenska ersättningssystemet, särskilt vid personskador, och föredras framför andra ersättningsformer. Vetskap om att ersättning utgår från en säker källa ger den skadelidande trygghet och en skadevållare som backas upp av en ansvarsförsäkring blir inte ekonomiskt lidande för resten av sitt liv. Majoriteten av Sveriges befolkning har idag en hemförsäkring och i den ingår det ett överfallsskydd om försäkringstagaren skulle utsättas för vissa uppräknade brott mot person. Överfallsskyddet täcker dock inte skador som orsakats av en person som omfattas av samma försäkringsskydd, till exempel en partner eller familjemedlem. Sett till att en övervägande del av alla misshandelsbrott där gärningsmannen stod i nära relation till offret utgör misshandel mot kvinnor ter sig undantaget för brott som begås av sammanboende lite märkligt.

För att förstå varför försäkringsvillkoren ser ut som de gör måste det tas i beaktande att försäkringsavtal i sig är en avtalstyp som skiljer sig från andra avtalstyper på mer än ett sätt. Det är ett varaktigt avtal som inte fullgörs på en gång, utan försäkringsbolaget åtar sig att ersätta en framtida skada eller förlust mot att försäkringstagaren erlägger en premie. Avtalskonstruktionen påverkas också i stor grad av en ovisshet och osäkerhet hos båda parter. Vid kontraktsbrott är det inte heller de vanliga påföljderna skadestånd eller hävning som tillämpas; istället sätts försäkringsersättningen ned.

Försäkringsvillkorens utformning är inte något lagstiftaren har velat lägga sig i, istället har produktfrihetsprincipen satts på en piedestal och framhävs i alla förarbeten till dagens försäkringsavtalslag. Principen innebär att försäkringsbolagen ska vara fria att själva utforma sina produkter och kunna bestämma vilka risker de vill avgränsa bort. Endast i undantagsfall har lagstiftaren delvis reglerat ett villkor eller en risk, vilket syns i reglerna om symptomklausuler och kontraheringsplikt. Försäkringsavtalsrätten påverkas även av diverse försäkringstekniska principer, så som att risken måste motsvara premien och att en risk måste anses vara försäkringsbar. Dessa principer, tillsammans med viss lagstiftning, sätter yttre gränser för hur långt den teoretiskt allomfattande produktfriheten når.

Hemförsäkringens överfallsskydd täcker vanligtvis misshandel, våldtäkt och diverse sexualbrott, och ersättningen utgår med ett på förhand bestämt belopp. Det finns även aktsamhetskrav försäkringstagaren måste förhålla sig till och åtgärder som måste vidtas vid

anspråk på ersättning. Varför överfallsskyddet inte omfattar brott som begås av sammanboende förklaras av försäkringsbolagen bland annat med att hemförsäkringens konstruktion i sig inte tillåter det. Det är dock även ett utfall av produktfrihetsprincipen och lagstiftarens ovilja att lägga sig i försäkringsvilkorens utformning.

Undantaget i hemförsäkringens överfallsskydd för brott som begås av någon sammanboende kan inte sägas vara helt rationellt motiverat utifrån de uppställda ramarna som utgörs av de försäkringstekniska principerna och övriga argument som har framförts från försäkringshåll. Det finns några starka argument i försäkringsbolagens regressmöjlighet och hemförsäkringens konstruktion; de flesta principer och argument kan dock inte backa upp undantaget eller ge en tillfredsställande anledning till varför dessa skador inte omfattas av försäkringsskyddet.

En person som inte kan få ersättning från sin hemförsäkrings överfallsskydd vid en misshandel står inte helt lottlös, utan det finns andra ersättningsmöjligheter. Skadestånd kan utkrävas direkt av skadevällaren för till exempel personskada av både fysisk och psykisk karaktär. En skadeståndstalan medför dock stora osäkerheter eftersom det är vanligt att skadevällaren inte har de ekonomiska medel som krävs för att kunna betala skadestånd. Är skadeståndsmöjligheten utesluten finns det i sista hand statlig ersättning i form av brottsskadeersättning att tillgå. Är det en känd gärningsman krävs det dock i princip en fällande dom för att ersättning ska utbetalas.

En person som misshandlas av någon närstående kan även ha en olycksfallsförsäkring tecknad individuellt eller via sitt fackförbund. Försäkringsformen ger ersättning för olycksfallsskador; en ofrivillig kroppsskada som uppstått genom en yttre, plötslig händelse. I dessa försäkringar finns inget undantag för om skadan skulle ha orsakats av en sammanboende, så länge skadan kan klassas som en olycksfallsskada. Det uppställs inte heller något krav på polisanmälan, som det görs vid till exempel brottsskadeersättningen eller i överfallsskyddet. Efter en sammanvägande analys av vad som ersätts, aktsamhetskrav, jämkningsmöjligheter, åtgärder att vidta och vart den ekonomiska förlusten landar nås slutsatsen att olycksfallsförsäkringen kan ses som ett tillfredsställande alternativ och att det därmed inte föreligger ett så pass stort behov av att hemförsäkringens överfallsskydd omfattar brott som begås av sammanboende. Med tanke på att det inte går att avgöra hur många som faktiskt omfattas av en sådan försäkring, jämfört med att 96% har en hemförsäkring, lyfts dock ett litet finger om att olycksfallsförsäkringen som ersättningsalternativ inte endast bör vara en illusorisk möjlighet.

Innehåll

DEL 1 – INTRODUKTION TILL UPPSATSENS RAMAR	7
1.1 Varför uppsatsens ämne är relevant.....	7
1.2 Statistik	9
1.3 Syfte.....	10
1.4 Avgränsning	11
1.5 Hur, med vad och i vilken ordning.....	12
1.5.1 Uppsatsförfattarens utgångspunkter.....	12
1.5.2 Metod.....	12
1.5.3 Material.....	13
1.5.3 Disposition	16
1.6 Terminologi.....	17
DEL 2 – FÖRSÄKRINGSAVTALSRÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER.....	17
2.1 Försäkringsavtalets speciella karaktär.....	17
2.2 Produktfrihetsprincipen	20
2.3 Försäkringstekniska principer som en yttre gräns	22
2.3.1 Ekvivalensprincipen.....	22
2.3.2 Försäkringsbarhet.....	24
2.3.3 Berikandeförbud.....	24
2.3.4 Preventionstanken.....	25
2.3.5 Solidaritetstanken.....	26
2.4 Lagstiftning som begränsar produktfrihetsprincipen.....	27
2.4.1 Kontraheringsplikt.....	27
2.4.1.1 Kontraheringsplikt vid konsumentförsäkring.....	28
2.4.1.2 Kontraheringsplikt vid personförsäkring.....	28
2.4.2 Omfattningsvillkor	29
2.4.3 Symtomklausuler	30
2.5 Sammanfattning av produktfrihetsprincipen och dess gränser.....	31
DEL 3 – ÖVERFALLSSKYDDET I HEMFÖRSÄKRINGEN	32
3.1 Hemförsäkringen	32
3.2 Överfallsskyddet i hemförsäkringen	32
3.2.1 Aktsamhetskrav	33
3.2.2 Åtgärder den försäkrade måste vidta vid anspråk på ersättning.....	33
3.2.3 Undantag – när överfallsskyddet inte gäller	34
3.3 Brott som begås av en person som omfattas av samma försäkringsskydd.....	34
3.3.1 Varför omfattar överfallsskyddet ej brott som begås av sammanboende?.....	35

3.3.2 Personlig kommunikation med representanter för försäkringsbolagen	36
3.4 Slutsats; Varför omfattar hemförsäkringens överfallsskydd inte brott som begås av sammanboende?	39
DEL 4 – ETT RATIONELLT MOTIVERAT UNDANTAG?	40
4.1 Analys av hur undantaget förhåller dig till försäkringstekniska principer	40
4.1.1 Kan undantaget motiveras utifrån ekvivalensprincipen?	40
4.1.2 Kan undantaget motiveras med att det inte är försäkringsbart?	41
4.1.3 Kan undantaget motiveras utifrån berikandeförbudet?	41
4.1.4 Kan undantaget motiveras utifrån preventionstanken?	42
4.1.5 Kan undantaget motiveras utifrån solidaritetstanken?	43
4.1.6 Kan undantaget motiveras utifrån kontraheringsplikten?	43
4.1.7 Kan undantaget klassas som ett förbjudet omfattningsvillkor?	44
4.1.8 Kan undantaget klassas som en förbjuden symtomklausul?	45
4.2 Analys av hur undantaget förhåller sig till övriga bakomliggande resonemang.....	45
4.2.1 Kan undantaget motiveras med att endast oförutsedd skada är ersättningsbar?	45
4.2.2 Kan undantaget motiveras utifrån utredningssvårigheter?	46
4.2.3 Kan undantaget motiveras med risken för missbruk?	46
4.2.4 Kan undantaget motiveras med att den ekonomiska förlusten skulle stanna i kretsen försäkringen är avsedd att skydda, på grund av försäkringsbolagets regressmöjlighet?	47
4.2.5 Kan undantaget motiveras utifrån hemförsäkringens konstruktion?	48
4.3 Slutsats; kan undantaget i hemförsäkringens överfallsskydd för brott som begås av sammanboende anses vara rationellt motiverat?	49
DEL 5 – ÖVRIGA ERSÄTTNINGSMÖJLIGHETER	52
5.1 Skadestånd	52
5.1.1 Skadestånd vid personskada	53
5.1.2 Vad som ersätts vid personskada	53
5.1.3 Skadestånd vid kränkning	54
5.1.4 Kränkningersättningens bestämmande	55
5.1.5 Aktsamhetskrav?	56
5.1.6 Skadestånd som möjligt ersättningsalternativ för kvinnor som utsätts för våld i sin relation.....	57
5.2 Brottsskadeersättning	58
5.2.1 Drabbats av skada till följd av brott.....	59
5.2.2 Ersättningsgill skada.....	59
5.2.3 Aktsamhetskrav?	60
5.2.4 Den skadelidandes medverkan.....	60
5.2.5 Brottsoffermyndighetens regressmöjlighet.....	61

5.2.6 Brottskadeersättning som möjligt ersättningsalternativ för kvinnor som utsätts för våld i sin relation	62
5.3 Olycksfallsförsäkring.....	63
5.3.1 Begreppet olycksfallsskada.....	63
5.3.2 Vad försäkringstagaren kan få ersättning för.....	65
5.3.3 Aktsamhetskrav?	65
5.3.4 Åtgärder den försäkrade måste vidta vid anspråk på ersättning.....	66
5.3.5 Försäkringsbolagens regressmöjlighet.....	67
5.3.6 Olycksfallsförsäkring som ett möjligt ersättningsalternativ för kvinnor som utsätts för våld i sin relation	67
5.4 Slutsats; finns det ett behov av att hemförsäkringens överfallsskydd omfattar brott som begås av sammanboende eller kan övriga ersättningsmöjligheter anses tillfredsställande?	68
5.4.1 Vad som ersätts.....	68
5.4.2 Aktsamhetskrav	70
5.4.3 Åtgärder att vidta vid anspråk på ersättning.....	71
5.4.4 Den ekonomiska förlustens placering	71
5.4.5 Sammanvägande analys	72
5.5 Några avslutande ord.....	73
KÄLLFÖRTECKNING	74
Författningar	74
Offentligt tryck.....	74
Rättsfall.....	75
Litteratur.....	75
Lagkommentar	76
Tryck från FN	76
Tryck från EU	76
Försäkringsvillkor.....	77
Elektroniska källor.....	77
Personlig kommunikation	78
Övriga källor	78

FÖRKORTNINGAR

AvtL = Avtalslagen (1915:218)

BrB = Brottsbalk (1962:700)

BrOM = Brottsoffermyndigheten

BrSkL = Brottsskadelag (2014:322)

Brå = Brottsförebyggande rådet

Ds = Departementsserien

FAL = Försäkringsavtalslagen (2005:104)

FRK = Försäkringsrättskommittén

FRL = Försäkringsrörelselagen (1982:713)

GFAL = Lagen (1927:77) om försäkringsavtal

KFL = Konsumentförsäkringslagen (1980:38)

NTU = Nationella trygghetsundersökningen

PFL = Personförsäkringslag (SOU 1986:56)

Prop. = Proposition

RB = Rättegångsbalk (1942:740)

SkFL = Skadeförsäkringslag (SOU 1989:88)

SkL = Skadeståndslag (1972:207)

SOU = Statens offentliga utredningar

DEL 1 – INTRODUKTION TILL UPPSATSENS RAMAR

1.1 Varför uppsatsens ämne är relevant

Majoriteten av Sveriges befolkning har idag en hemförsäkring.¹ I den finns ett inbyggt överfallsskydd som ger försäkringstagaren rätt till ersättning om hon skulle utsättas för vissa uppräknade brott mot person. Överfallsskyddet täcker dock inte brott som begås av någon som omfattas av samma skydd som försäkringstagaren, som familjemedlemmar eller partners. Sett till andelen anmälda misshandelsbrott under 2016 där gärningsmannen stod i nära relation till offret utgjorde 10 417 av totalt 12 431 polisanmälningar anmälningar gjorda av kvinnor.² Det innebär att dessa kvinnor inte har möjlighet att få ersättning ur sin hemförsäkring om gärningsmannen är en sammanboende partner. I det svenska ersättningssystemet där försäkringen spelar en framträdande roll och sätter det traditionella skadeståndet i bakgrunden, särskilt vid personskador,³ kan det tyckas vara ett besynnerligt undantag.

Mäns våld mot kvinnor erkänns dessutom som en kränkning av kvinnors rättigheter och grundläggande friheter.⁴ Det är ett världsomfattande samhällsproblem och förekommer oberoende av ålder, kultur, religion, etnicitet, social tillhörighet eller sexualitet.⁵ FN har definierat det som

”...any act of gender-based violence that results in, or is likely to result in, physical, sexual or psychological harm or suffering to women, including threats of such acts, coercion or arbitrary deprivation of liberty, whether occurring in public or in private life.”⁶

Som en del av jämställdhetspolitiken har sedan den 1 januari 2017 en av regeringen beslutad tioårig nationell strategi börjat gälla.⁷ Strategin är till för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor och bottnar i det jämställdhetspolitiska delmålet att mäns våld mot kvinnor ska

---

¹ Försäkringar i Sverige – Statistik 2016, s. 4.

² Sökt statistik i Brottsförebyggande rådets statistikdatabas över anmälda brott med urvalskriterierna 1) misshandel inkl. grov, 2) kvinna resp. man 18 år eller äldre, 3) inomhus, bekant i nära relation 4) hela landet och 5) år 2016. <http://statistik.bra.se/solwebb/action/anmalda/urval/sok> (Sökning gjord 2018-01-31). Att en polisanmälan har gjorts är dock inte alltid lika med att brott har begåtts.

³ Hellner, Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 26.

⁴ Declaration on the Elimination of Violence against Women.

⁵ <http://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/mans-vald-mot-kvinnor-ett-globalt-perspektiv/mans-vald-mot-kvinnor---ett-globalt-perspektiv/> (Hämtad 2018-01-30).

⁶ Declaration on the Elimination of Violence against Women art. 1.

⁷ Regeringens skrivelse 2016/17:10 Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid, s. 109.

upphöra.⁸ Strategin kommer ha särskilt fokus på förebyggande insatser och det betonas bland annat att ett mer konstruktivt engagemang från män är ett viktigt steg för att förhindra mäns våld mot kvinnor. I skrivelsens åtgärdsprogram lyfts fram att det våldsförebyggande arbetet i grund och botten handlar om att utmana maskulina föreställningar och normer som rättfärdigar våld och inskränker kvinnors självbestämmande.⁹ Åtgärder för att stärka skyddet för våldsutsatta kvinnor och barn föreslås också.¹⁰

Våld i nära relation kan vara mångfacetterat och ta sitt uttryck i allt från subtila handlingar och ord som skambeläggande eller förlöjligande till grova brott som misshandel och våldtäkt. Det utövas ofta systematiskt och består av kombinationer av fysiskt,¹¹ sexuellt¹² och psykiskt¹³ våld.¹⁴ För en utsatt kvinna som lever i en våldsam pågående relation riskerar våldet att normaliseras efter tid och hon anpassar sig till det. Det i sig leder ofta till isolering och samtidigt som hennes sociala nätverk blir allt mindre ökar beroendet till förövaren. En våldsam relation präglas inte heller enbart av våldet, utan det förekommer perioder där förövaren visar både kärlek och omtanke. Förhoppningar om att relationen ska bli bättre, i kombination med den utsattes ofta försämrade självkänsla och självförtroende, gör det svårare att bryta sig loss från en destruktiv relation.¹⁵

Regeringens nationella strategi berör dock endast offentlighetsrättsliga inrättningar och aktörer, medans hemförsäkringen är ett privaträttsligt avtal som tecknas mellan försäkringstagaren och dennas försäkringsbolag. Med tanke på att försäkringslösningar generellt anses vara en bättre lösning än skadestånd när det gäller att fördela de ekonomiska förlusterna vid skador¹⁶ har jag ansett det motiverat att ta ett försäkringsrättsligt avstamp i min uppsats.

---

⁸ Jfr. SOU2015:55 och prop. 2005/06:155.

⁹ Regeringens skrivelse 2016/17:10, s. 126.

¹⁰ Regeringens skrivelse 2016/17:10, s. 132 ff.

¹¹ Exempelvis knuffar, slag, sparkar och stryptag.

¹² Exempelvis ovälkommen beröring, tvång att utföra eller att utsättas för sexuella handlingar, våldtäkt och att inte säga nej till sex på grund av rädsla att utsättas för annan våldsamhet.

¹³ Exempelvis isolering, verbala kränkningar, indirekta eller direkta hot och utnyttjande av gemensamma barn för att utöva kontroll.

¹⁴ <http://www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/valdinararelationer/valdsutovare/definition> (Hämtad 2018-01-30) och <http://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/valdets-uttryck-och-mekanismer/> (Hämtad 2018-01-30).

¹⁵ <http://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/valdets-uttryck-och-mekanismer/> (Hämtad 2018-01-30).

¹⁶ Prop. 2003/04:150 s. 244 f.

Det ska påpekas att försäkringsavtalet skiljer sig på flertalet punkter från andra avtal och bygger på helt andra principer och överväganden, vilket gör att allmänna kontraktsrättsliga principer inte alltid är direkt tillämpliga. En av de starkaste grundsatserna som förekommer i stort sett alla förarbeten till försäkringsavtalslagen (FAL) är produktfrihetsprincipen – att försäkringsbolagen själva är fria att bestämma vilka försäkringar de erbjuder samt innehållet i dessa. Lagstiftaren har tydligt visat att man inte tvångsvis vill ålägga försäkringsbolagen att erbjuda försäkringar av visst innehåll, av rädsla för att det ska påverka eller hämma produktutvecklingen.¹⁷ Kan det vara en bidragande faktor bland flera till varför brott som begås av sammanboende inte omfattas av hemförsäkringens överfallsskydd?

Eftersom det svenska ersättningssystemet inte består av endast en möjlig väg till ersättning, utan snarare av ett komplicerat samspel mellan offentliga, privata och skadeståndsrättsliga lösningar, kommer även dessa andra ersättningsmöjligheter beröras.¹⁸ Att hemförsäkringens överfallsskydd inte omfattar brott som begås av en sammanboende lämnar en märklig lucka i det svenska ersättningssystemet som sätter försäkringslösningar i främsta rummet. Varför erbjuder inte försäkringsbolagen något sådant skydd när det så tydligt finns ett behov? Är det för att det finns tillfredsställande ersättningsmöjligheter?

1.2 Statistik

Under 2016 anmäldes det 12 431 misshandelsbrott (inklusive grov misshandel) i Sverige där gärningsmannen stod i nära relation till offret.¹⁹ Av dessa utgjorde 10 417, (83,8%) misshandel mot kvinnor och 2 014 (16,2%) misshandel mot män.²⁰

Totala mängden misshandelsfall som anmäldes av kvinnor under 2016 var 29 047 stycken. Andelen av dessa som rörde en bekant i nära relation uppgår då till 35,8%. För männens räkning gjordes det totalt 35 799 anmälningar gällande misshandel. Fall som rörde bekant i nära relation uppgår då till 5,6%.

---

¹⁷ Se avsnitt 2.2 Produktfrihetsprincipen.

¹⁸ Det kommer dock ske med en mer översiktlig ambition.

¹⁹ Sökt statistik i Brottsförebyggande rådets statistikdatabas över anmälda brott med urvalskriterierna 1) misshandel inkl. grov, 2) kvinna resp. man 18 år eller äldre, 3) inomhus, bekant i nära relation 4) hela landet och 5) år 2016. <http://statistik.bra.se/solwebb/action/anmalda/urval/sok> (Sökning gjord 2018-01-31).

²⁰ Ibid.

Brottsförebyggande rådet (Brå) har sedan 2006 genomfört årliga mätningar för att bland annat undersöka människors utsatthet för brott. Dessa mätningar, kallade Nationella trygghetsundersökningen (NTU), är en viktig källa för att analysera brottsutvecklingen eftersom de inte är beroende av att brotten är polisanmälda.²¹ Ur den senaste NTU går det att utläsa att 18% av de som utsatts för misshandel under 2016 uppger att gärningsmannen var en närstående. Dock är det stora skillnader mellan könen, för kvinnornas del var gärningsmannen en närstående i 40% av fallen, för män är motsvarande siffra 3%.²² Kvinnorna uppgav att de i 36% av fallen hade utsatts för misshandel i en bostad, jämfört med 12% av männen. Däremot uppgav männen att de i hela 50% av fallen hade utsatts för misshandel på allmän plats medan motsvarande siffra hos kvinnorna var 28%.²³

Även om andelen misshandelsbrott i nära relation genom ovan statistik främst ser ut att drabba kvinnor så ska det påpekas att Brå kom ut med en rapport 2014 där de konstaterar att det är ungefär lika många män som kvinnor som drabbas av våld i nära relation.²⁴ Rapporten tar dock sikte på fler brott än endast misshandel i nära relation och omfattar systematiska kränkningar och förödmjukelser, försök att inskränka friheten, hot, trakasserier, misshandel, grov misshandel, sexualbrott och grova sexualbrott.²⁵ Det konstateras att de vanligaste brottstyperna är systematiska kränkningar och försök att inskränka friheten, men även att det är vanligare att kvinnor utsätts för grövre våld som kräver läkarbesök.²⁶ Kvinnorna är oftast också mer utsatta för återkommande fysiskt våld och sexualbrott.²⁷

1.3 Syfte

Uppsatsen syfte är att ge ett svar på varför brott som begås av sammanboende är undantagna och inte berättigar till ersättning från hemförsäkringens överfallsskydd, och sedan särskilt analysera undantaget utifrån bakomliggande resonemang och försäkringstekniska skäl för att ge svar på om det kan anses vara rationellt motiverat. Uppsatsen syftar även till att analysera huruvida det finns ett behov av att överfallsskyddet omfattar dessa brott med hänsyn till den

---

²¹ NTU – Utsatthet för brott 2016, s. 4.

²² NTU – Utsatthet för brott 2016, tabell 3E s. 71.

²³ NTU – Utsatthet för brott 2016, tabell 3D s. 70.

²⁴ Brå rapport 2014:8 s. 7.

²⁵ Brå rapport 2014:8 s. 6.

²⁶ Brå rapport 2014:8 s. 7, 49.

²⁷ Brå rapport 2014:8 s. 60.

statistik som finns angående brott mot kvinnor i nära relation, eller om övriga ersättningsmöjligheter kan anses tillfredsställande.²⁸

1.4 Avgränsning

Uppsatsen kommer behandla privat avtalsförsäkring med fokus främst på konsumentförsäkring, och delvis fokus på personförsäkring. Kollektivavtalsgrundade försäkring, gruppförsäkring eller socialförsäkring kan komma att nämnas i förbifarten för att tydliggöra eventuella skillnader mellan dessa och de privata försäkringarna. Avgränsningen är gjord baserat på helt praktiska avväganden – överfallsskyddet finns inbyggt i hemförsäkringen, som är en privat konsumentförsäkring.

Uppsatsen tar sikte på försäkringsvillkoren i hemförsäkringars överfallsskydd som stadgar att brott som begås av sammanboende, eller av någon som omfattas av samma försäkringsskydd, inte ersätts. Även om begreppet sammanboende omfattar relationen förälder/barn och inte gör åtskillnad på relationer baserat på sexualitet eller könsidentitet har jag av utrymmesskäl endast valt att rikta in mig på de brott som begås av en man mot en kvinna när dessa lever i en relation, eftersom det är vanligare att kvinnor utsätts för våld i hemmet av en manlig partner. Överfallsskyddet ersätter vanligen misshandels- och sexualbrott. Jag har dock valt att endast ta upp statistik som rör misshandel, eftersom många sexualbrott, och våldtäkt i synnerhet, förblir oupptäckta.²⁹ Trots att de vanligaste brottstyperna vid våld i när relation är systematiska kränkningar eller försök att inskränka friheten kommer dessa inte att beröras, eftersom hemförsäkringens överfallsskydd inte omfattar sådana brott.

I den kommande framställningen kommer hänvisningar att göras till försäkringsvillkor från Folksam, If, Länsförsäkringar och Trygg Hansa. Urvalet av försäkringsbolag har grundats på vilka som har störst marknadsandelar baserat på premieinkomster.³⁰ Ett påpekande är dock att Moderna, som tillhör de fem största skadeförsäkringsbolagen, har uteslutits av den anledningen att de procentuellt har en mycket mindre marknadsandel än resterande bolag.³¹

---

²⁸ Tillfredsställande i den bemärkelsen att ersättningsformen, efter en sammanvägning av vad som ersätts, åtgärder som krävs av den skadelidande vid ansökan om ersättning, eventuella aktsamhetskrav och regressmöjligheter, åtminstone ska motsvara det skydd överfallsmomentet utgör för de brott som omfattas.

²⁹ Brå Rapport 2008:13 s. 5.

³⁰ Försäkringar i Sverige – Statistik 2016, s. 10.

³¹ Moderna har 3%, Länsförsäkringar är störst med 30%, sedan ligger Folksam, IF och Trygg Hansa på 18%, 17% respektive 15%, se Försäkringar i Sverige – Statistik 2016, s. 10.

Uppsatsen berör, utöver hemförsäkringens överfallsskydd, förutsättningar för ersättning genom alternativa ersättningsmöjligheter, även om dessa inte gör anspråk på att vara allomfattande. Särskilt avsnittet om skadestånd får sägas vara något förenklat; frågor om culpa, kausalitet och adekvans kommer inte att beröras, eftersom uppsatsens fokus inte rör den skadeståndsrättsliga bedömningen i sig.

1.5 Hur, med vad och i vilken ordning

1.5.1 Uppsatsförfattarens utgångspunkter

Arbetet med uppsatsen har utgått utifrån den inledande tesen att överfallsskyddets utformning, som inte medger rätt till ersättning om försäkringstagaren misshandlas av en sammanboende, begränsar kvinnors reella möjligheter till ersättning när de drabbas av brott. Det eftersom det främst är kvinnor som utsätts för överfall och sexuella övergrepp av någon de är i relation med, jämfört med män som mer vanligen utsätts för överfall i det offentliga rummet – något som är ersättningsberättigat genom överfallsskyddet. Utgångspunkten är att det finns en maktobalans mellan män och kvinnor, som påverkas av att det finns en skiljelinje mellan den offentliga och privata sfären i samhället.³² Rätten har historiskt sett främst har reglerat den offentliga sfären, som mannen är associerad med, medans den privata sfären, som är associerad med kvinnor, ansetts undantagen från lagstiftarens inblandning.³³ Försäkringsvillkoren vid överfall kan sägas spegla denna uppdelning.

Utgångspunkter om att det råder en maktobalans mellan könen kan förankras i flera olika kritiska perspektiv som rör kvinnor och rätt; kvinnorrätt, feministiska perspektiv och genus och rätt.³⁴ På grund av sina likheter är det inte alltid möjligt att skilja dessa åt.³⁵ Jag är medveten om att uppsatsen kan komma att färgas av värderingar som kan hänföras till något av dessa perspektiv, även om jag så långt som möjligt försökt att se till att resultatet inte blir någon självuppfyllande profetia.

1.5.2 Metod

Många studentuppsatser skrivs utifrån en rättsdogmatisk metod. Rättsdogmatikens uppgift kan sägas vara att fastställa gällande rätt genom beskrivningar och systematiseringar.³⁶ Eftersom

---

³² Gunnarson, Svensson, *Genusrättsvetenskap*, s. 207.

³³ Gunnarson, Svensson, *Genusrättsvetenskap*, s. 205, 207.

³⁴ Gunnarson, Svensson, *Genusrättsvetenskap*, s. 24 ff.

³⁵ Gunnarson, Svensson, *Genusrättsvetenskap*, s. 30.

³⁶ Sandgren, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, s. 43.

den rättsdogmatiska metoden är nära besläktad med den juridiska praktiken, föreligger ett behov av att de källor som används är att anse som auktoritativa. En normativ rättskällelära, som stadgar användning av lag, förarbeten, praxis och doktrin, i den ordningen, används därför ofta.³⁷ Syftet med min uppsats är dock inte att endast ”fastställa gällande rätt”, även om det delvis är ett nödvändigt inslag att peka på ”vad som gäller” när jag exempelvis beskriver försäkringsavtalets specifika karaktär eller förutsättningar för övriga ersättningsmöjligheter. Jag använder mig alltså av något som liknar en traditionell rättsdogmatisk metod, även om jag i dessa fall inte närmare har använt mig av praxis i framställningen. Denna ansats är dock inte metodologiskt uttömmande för uppsatsen.

Övergripande går min uppsats mestadels ut på att förklara³⁸ och att analysera³⁹. Jag ska alltså ”analysera rätten” (inte någon specifik lagregel eller reglering i sig, utan försäkringsavtal, som ändå får anses falla in under det något otydliga begreppet ”rätten”) – varför det går att påstå att jag kommer använda mig av en rättsanalytisk metod. En sådan metod är friare än den rättsdogmatiska eftersom i princip allt slags material kan användas i analysen.⁴⁰ Det ses explicit i del fyra av uppsatsen, där analysen tar sin utgångspunkt i försäkringstekniska principer och andra argument hämtade från försäkringsbolag. Även inslag av empiriskt material står att finna; diverse statistik och rapporter från Brå (under avsnitt 1.1 och 1.2) samt kortare intervjuer med representanter för försäkringsbolag (avsnitt 3.3.2).

En rättsanalytisk metod öppnar även upp för värderingar i analysen och kan ge utrymme för olika infallsvinklar.⁴¹ Som nyligen redogjorts för är en av mina utgångspunkter att det råder en maktobalans mellan könen. Gränsen mellan rättsanalytisk metod och rättspolitisk metod kan dock vara flytande.⁴²

1.5.3 Material

Under uppsatsens introduktionsdel finns ett avsnitt med statistik (1.2) som använts som ett led för att förklara varför uppsatsens ämne är av betydelse. Några generella påpekanden måste

---

³⁷ Gunnarsson, Svensson, *Genusrättsvetenskap*, s. 93.

³⁸ Varför brott som begås av sammanboende inte omfattas av hemförsäkringens överfallsskydd.

³⁹ Om undantaget kan sägas vara rationellt motiverat utifrån försäkringstekniska principer och andra bakomliggande argument, samt om övriga ersättningsmöjligheter kan anses tillräckliga eller om det föreligger ett behov av att överfallsskyddet omfattar brott som begås av sammanboende.

⁴⁰ Sandgren, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, s. 45.

⁴¹ Sandgren, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, s. 47.

⁴² Ibid.

därför framföras. För det första medför frågeundersökningar av olika slag alltid ett visst bortfall, vilket givetvis kan påverka resultaten av undersökningen. Bortfallet i NTU är troligtvis inte slumpmässigt, utan grupper med stort bortfall kan till exempel ha en högre utsatthet för brott. Att det finns eventuella skillnader i utsatthet mellan olika grupper utifrån exempelvis ålder, kön eller utbildning behöver inte heller betyda att det finns ett orsakssamband mellan den variabeln och brottsutsattheten.⁴³ Det bör också påpekas att NTU:s fokus i första hand är att kartlägga utsatthetens utveckling över tid, och inte mäta exakta nivåer av brottsutsatta personer.⁴⁴

Generellt för anmälningsstatistik ska det framhållas att det är omöjligt att veta hur stort mörkertalet är. Det finns dock studier som visar på att det är mindre vanligt att anmäla brott där gärningsmannen är en närstående.⁴⁵ Den misshandelsstatistik jag har använt från Brå, med urvalskriteriet ”bekant i nära relation”, tar inte någon hänsyn till om brottsoffret och gärningsmannen bor tillsammans, och gör inte heller någon definition av vad som menas med bekant i nära relation. Det kan därför omfatta både par som lever tillsammans och omfattas av samma försäkringsskydd likväl som att de bor separat eller att det rör sig om brottsoffer som är släkt med gärningsmannen. De studier och den statistik jag använt mig av i uppsatsen kan därför inte sägas ge en exakt bild av verkligheten eller omfattningen av mäns våld mot kvinnor, utan det fungerar mer som en fingervisning.

Under uppsatsens andra del har jag under avsnitt 2.1 främst använt mig av Bengtssons böcker Försäkringsavtalsrätt och Försäkringsteknik och civilrätt. Bengtsson är visserligen ett välkänt namn inom försäkringsrätten, men han har också medverkat i mycket av lagstiftningsarbetet som förekom FAL.⁴⁶ Det kan givetvis medföra en viss förskjutning av hans objektivitet. Under avsnitt 2.2 har jag använt alla förarbeten till dagens FAL. Under avsnitt 2.3 har referenser gjorts till Bengtssons böcker nämnda ovan, men även kortare exempel från Radetzki, Roos, Lindell-Frantz och Tullberg presenteras. För att belysa vissa försäkringstekniska principer med ett exempel har delvis försäkringsvillkor använts. Slutligen, under avsnitt 2.4 har lag, förarbeten samt doktrin från Bengtsson och Lindell-Frantz använts.

---

⁴³ NTU – Utsatthet för brott 2016, s. 6.

⁴⁴ NTU – Utsatthet för brott 2016, s. 5.

⁴⁵ Se Brå rapport 2014:8 s. 76 med ytterligare hänvisningar. Gällande studier om våld i nära relation är det dock inte ovanligt att olika studier kommer fram till olika resultat beroende på hur frågor har varit formulerade, vilka brott som har omfattats av undersökningen, urvalet av deltagande personer, svarsfrekvens och dylikt.

⁴⁶ T.ex. i SOU 1986:56, SOU 1989:88 och som föredragande i Lagrådet angående 2003 års proposition med förslag till försäkringsavtalslag.

Del tre av uppsatsen bygger inledningsvis på försäkringsvillkor hämtade från Folksam, If, Länsförsäkringar och Trygg Hansa. I avsnitt 3.3.2 presenteras en kortare empirisk undersökning. Jag tog kontakt med representanter från respektive försäkringsbolag vars villkor jag valt att granska. Frågan *"Varför omfattar inte överfallsskyddet brott som begås av sammanboende?"* ställdes. Syftet med kontakten har varit att undersöka huruvida de anledningar som bolagen uppger går att hänföra till de försäkringstekniska principer jag har redogjort för i uppsatsen, eller om de har ytterligare möjliga svar på frågan. I min strävan att få ett så tillförlitligt svar som möjligt har jag ställt frågan till diverse experter eller chefer hos försäkringsbolagen. Eftersom jag inte har valt att citera representanterna för bolagen ordagrant i min uppsats, utan istället har sammanställt svaren med egna ord, har jag skickat den renskrivna texten till dem för ett godkännande av att jag inte har missuppfattat eller missförstått något de sa. Det går dock inte att undkomma att mina kontaktpersoner, som representanter för sina försäkringsbolag, får anses vara partiska till sin arbetsgivare och att det kan ha påverkat svaren i en viss riktning som gynnar bolagen. Utöver det kan svaren också ha påverkats av en defensiv inställning till min fråga, då åtminstone en representant undrade om jag tog kontakt *"på grund av drevet på internet"*.⁴⁷ Mitt syfte med intervjuerna har aldrig varit att göra någon statistisk undersökning för att försöka nå ett representativt resultat, men eftersom de tillfrågade försäkringsbolagen innehar en så stor marknadsandel är det givetvis intressant hur de ser på saken.

I uppsatsens femte del, i det inledande avsnittet om skadestånd (5.1) har jag använt mig av lag, förarbeten och doktrin. Det refereras främst till Skadeståndsrätt av Hellner och Radetzki. Det finns givetvis fler som har skrivit böcker om skadeståndsrätt och doktrinen skulle därför kunna utökas, men eftersom min avsikt med dessa avsnitt har varit att inte gå in på alltför djup detaljnivå, har främst standardverket Skadeståndsrätt använts. Vid avsnittet om kränkningsersättning har dock Fribergs avhandling givits stort utrymme på grund av sin omfattande karaktär, tillsammans med propositionen om ideell skada. Avsnitt 5.2 om brottsskadeersättning har författats med hjälp av lag, förarbeten och Dereborgs och Lindeblads kommentar till brottsskadelagen. Enstaka referenser till material från Brottsoffermyndigheten dyker också upp. Slutligen, vad gäller avsnitt 5.3 om olycksfallsförsäkring, har

---

⁴⁷ Jag är inte helt säker på vilket drev representanten åsyftade. Jag tog dock kontakt med försäkringsbolagen ungefär i samband med att en debattartikel om att våldsutsatta har sämre försäkringsskydd publicerades på Dagens Arena. <http://www.dagensarena.se/opinion/valdsutsatta-hemmet-har-samre-forsakringsskydd/> (Hämtad 2018-01-19).

försäkringsvillkor från Folksam, If, Länsförsäkringar och Trygg Hansas olycksfallsförsäkringar använts samt någon enstaka referens till Bengtssons Försäkringsavtalsrätt.

1.5.3 Disposition

Uppsatsens inledande del, del ett, presenterar uppsatsens ramar, utgångspunkter och formalia. Uppsatsens andra del inleds sedan med en kortare introduktion till varför försäkringsavtalet skiljer sig från andra kontraktsrättsliga avtal. Därefter introduceras läsaren för och ges en historisk beskrivning av hur produktfrihetsprincipen dyker upp i alla förarbeten som berör FAL, i syfte att belysa principens starka ställning. Försäkringstekniska principer och några lagstadgade bestämmelser presenteras därefter och det förs en diskussion om hur dessa sätter yttre gränser för hur långt produktfrihetsprincipen når.

Del tre introducerar läsaren för det överfallsskydd som finns inbyggt i dagens hemförsäkringar. Utifrån valda försäkringsvillkor beskrivs vilka brott som berättigar till ersättning, vilka aktsamhetskrav en försäkringstagare har att förhålla sig till, åtgärder som måste vidtas vid skada samt vilka undantag som finns från skyddet – med särskilt fokus på att brott som begås av en person som omfattas av samma försäkringsskydd inte ger rätt till ersättning. Det visas även att frågan inte har undgått den politiska arenans uppmärksamhet. Därefter presenteras försäkringsbolagens syn på varför brott som begås av sammanboende är undantagna överfallsmomentet. Del tre avslutas med en slutsats som svarar på varför brott som begås av sammanboende inte omfattas av hemförsäkringens överfallsskydd.

I del fyra kommer varje enskild försäkringsteknisk princip som tidigare presenterats och de bakomliggande orsaker som framförts av representanter för försäkringsbolagen att analyseras var för sig för att se vilka av dessa som kan förklara eller ge rättspolitiskt stöd åt undantaget för brott som begås av sammanboende. Det görs sedan en sammanvägande analys och en slutsats presenteras huruvida undantaget kan anses vara rationellt motiverat utifrån de uppställda ramarna.

Eftersom det svenska ersättningssystemet består av ett komplicerat samspel av flera olika vägar till ersättning kommer det i del fem att presenteras övriga ersättningsmöjligheter för skador orsakade av våld i nära relation. Förutsättningar för ersättning genom skadestånd, brottsskadeersättning och olycksfallsförsäkring undersöks. Det är ett nödvändigt led i svaret på frågan om det finns ett behov av att hemförsäkringens överfallsskydd även bör inkludera skador

som beror på att en sammanboende utsatt försäkringstagaren för brott, eller om det kan anses finnas tillfredsställande ersättningsmöjligheter på annat håll. En slutsats presenteras sedan.

Slutsatser kommer alltså att presenteras löpande i uppsatsen efter varje del i uppsatsen som de hör till.

1.6 Terminologi

Med ”skadeförsäkring” åsyftas försäkring där ersättningen är anpassad efter skadans storlek.

Med ”summaförsäkring” åsyftas försäkring där ersättningen utgår efter ett på förhand bestämt belopp, oberoende av den verkliga skadans storlek.

En kvinna och en man som lever i en parrelation och som omfattas av samma försäkringsskydd benämns som oftast ”sammanboende” genom uppsatsen, även om ”närstående”, ”partner” och ”familjemedlem” kan förekomma. Under de avsnitt som rör försäkring, skadestånd och brottsskadeersättning anpassas terminologin till respektive ersättningsform.

DEL 2 – FÖRSÄKRINGSAVTALSRÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER

2.1 Försäkringsavtalets speciella karaktär

Försäkringsavtalet är en avtalstyp med flertalet speciella drag som påverkar den rättsliga regleringen, vilket medför att allmänna kontraktsrättsliga principer inte alltid är direkt tillämpliga. Avtalet består i att försäkringsbolaget åtar sig att, om en händelse under vissa framtida förutsättningar inträffar, ersätta den skadan (skadeförsäkring) eller att utge ersättning med ett förutbestämt belopp (summaförsäkring).⁴⁸ Genom att teckna en försäkring försöker försäkringstagaren trygga sig och/eller sin familj mot eventuella framtida skador, ekonomiska förluster, försörjningsbortfall och dödsfall.⁴⁹ Så länge ett försäkringsfall inte inträffar behöver försäkringsbolaget till en början inte prestera något för att uppfylla avtalet, mer än att de är beredda att betala. En parallell kan här dras till borgen och vissa garantiåtaganden. Avtal som inte fullgörs på en gång utan gäller under viss tid benämns varaktiga avtal, i motsats till exempelvis köpeavtal.⁵⁰

---

⁴⁸ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 15.

⁴⁹ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 16.

⁵⁰ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 16. Se också Bengtsson, *Försäkringsteknik och civilrätt*, s. 20.

Som motprestation för den risk och det ansvar försäkringsbolaget åtagit sig att stå för betalar försäkringstagaren en försäkringspremie. Ovissheten i *om eller när*⁵¹ ett försäkringsfall inträffar är utmärkande för försäkringsavtalen – det skulle vara meningslöst att försäkra sig mot något som med säkerhet kan förutses. Premien skulle i sådana fall bli alltför dyr. Ovissheten, eller snarare osäkerhetsaspekterna, påverkar båda avtalsparter. Försäkringsbolagen kan med hjälp av försäkringsteknik såsom statistiska metoder och särskild sakkunskap någorlunda beräkna sannolikheten för att ett försäkringsfall inträffar och därefter bestämma premiens storlek. För att få en uppfattning om riskens storlek och utföra beräkningarna är försäkringsbolaget dock beroende av uppgifter från försäkringstagaren, som är den som har kännedom om förhållanden som påverkar riskens storlek. Det kan gälla exempelvis försäkringstagarens hälsotillstånd eller den försäkrade egendomens värde och beskaffenhet.⁵² För försäkringstagarens del är det svårt att räkna ut vad försäkringsbolagets åtaganden egentligen är värt och vad som är en rimlig premie – det är huvudsakligen försäkringsbolaget som har en uppfattning om avtalets praktiska verkningar. Det går således att tala om ett särskilt förtroendeförhållande mellan parterna där både försäkringsbolaget och försäkringstagaren är beroende av korrekt och pålitlig information från varandra. Just förtroendesynpunkten brukar klassas som en allmän försäkringsrättslig grundsats. Bengtsson uttrycker att förtroendesynpunkten och dess resonemang *”utgör i detta fall en naturlig konsekvens av den bristande jämvikten mellan avtalsparterna”*.⁵³ Hur lagstiftaren har hanterat ovan anförda syns bland annat i reglerna om försäkringsbolagets informationsplikt.⁵⁴ För försäkringstagarens del kommer det till uttryck i bland annat reglerna om upplysningsplikt vid avtals ingående samt anmälningsplikten vid riskökning.⁵⁵

Förtroendeförhållandet medför att försäkringstagaren, utöver huvudförpliktelsen att betala premien, har en del biförpliktelser kopplade till försäkringsavtalet. Biförpliktelserna kan med en annan terminologi benämnas som förutsättningar för försäkringsavtalet, eftersom det tvång som utmärker egentliga förpliktelser saknas.⁵⁶ Om försäkringstagaren eftersätter skyldigheterna

---

⁵¹ Uppsatsförfattarens kursiveringar.

⁵² Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 16 f.

⁵³ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 47. Citat samma sida.

⁵⁴ Se exempelvis FAL 2 kap. 2 § som stipulerar att försäkringsbolaget innan en konsumentförsäkring meddelas ska lämna information som underlättar kundens bedömning av försäkringsbehov och val av försäkring, samt att viktiga begränsningar av försäkringsskyddet tydligt ska framgå. Om ett försäkringsbolag inte lämnar information som det ska enligt lagen blir marknadsföringslagen tillämplig enligt FAL 2 kap. 9 §. Vidare läsning, se Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 205 ff.

⁵⁵ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 46 f.

⁵⁶ Hellner, *Försäkringsrätt*, s. 132. Underlåtenhet att följa biförpliktelserna kan resultera i ett försäkringsersättning sätts ned men det medför ingen skadeståndsskyldighet för försäkringstagaren, som vid förpliktelser i andra sammanhang.

medför det inte de typiska påföljderna skadestånd eller hävning som vid andra kontraktsrättsliga avtalsbrott. Den vanligaste påföljden vid kontraktsbrott mot ett försäkringsavtal är istället att försäkringsersättningen som skulle utgått sätts ner eller helt faller bort.⁵⁷

Exempelvis kan försäkringsbolagen vid **brott mot upplysningsplikten** helt undgå att betala ersättning vid ett inträffat försäkringsfall om försäkringstagaren förfarit svikligt eller i strid mot tro och heder; då blir avtalslagens (AvtL) ogiltighetsregler tillämpliga.⁵⁸ Vanligare är dock att ersättningen sätts ned efter en skälighetsbedömning om försäkringstagaren uppsåtligen eller av oaktsamhet eftersatt upplysningsplikten. Den skälighetsbedömning som görs kan också vara olika strikt vid olika slags konsumentförsäkringar; exempelvis anses den böra vara mindre strikt när det kommer till hemförsäkringar eftersom de svarar för en grundläggande trygghet.⁵⁹ Generellt sett kan också sägas att upplysningsplikten spelar en mindre framträdande roll vid konsumentförsäkringar jämfört med personförsäkringar.⁶⁰

När det kommer till brott mot **reglerna om riskökning**, som består i att försäkringstagaren inte meddelar försäkringsbolaget att den försäkrade risken har ökat, tillämpas också en skälighetsnedsättning av ersättningen. Liksom för brott mot upplysningsplikten har påföljden i detta fall sällan en praktisk betydelse när det gäller konsumentförsäkringar, utan reglerna spelar en större roll för företagsförsäkringens del.⁶¹

Om försäkringstagaren försummar att **iakttaga säkerhetsföreskrifter** som framgår av försäkringsvillkoren kan också försäkringsersättningen komma att sättas ned vid ett försäkringsfall. En skälighetsbedömning görs med hänsyn till försummelsens samband med den inträffade skadan, eventuellt uppsåt eller oaktsamhet och omständigheterna i övrigt.⁶²

Vid uppsåtligt **framkallande av försäkringsfall**, eller uppsåtligt förvärrande av följderna av ett försäkringsfall, lämnas inte någon ersättning alls. Ersättning kan dock utgå, nedsatt efter vad som är skäligt, om försäkringstagaren handlat grovt vårdslöst, eller vid särskilda skäl om det framgår av försäkringsvillkoren, även vid vårdslöshet som inte är grov.⁶³

Slutligen, vid uppsåtligt försummad **räddningsplikt** – att den försäkrade efter förmåga ska försöka hindra/minska skada vid ett inträffat eller omedelbart förestående försäkringsfall – kan ersättningen

---

⁵⁷ Prop. 2003/04:150 s. 123 och Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 258 ff.

⁵⁸ FAL 4 kap. 2 §.

⁵⁹ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 268.

⁶⁰ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 263.

⁶¹ FAL 4 kap. 3 §, Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 269 och prop. 2003/04:150 s. 174.

⁶² FAL 4 kap. 6 §.

⁶³ FAL 4 kap. 5 § och Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 273.

sättas ned efter vad som är skäligt. Detsamma gäller vid grov vårdslöshet eller om försäkringstagaren med vetskap har åsidosatt sina skyldigheter och att detta innebar en betydande risk.⁶⁴

Som nyss redogjorts vad gäller försäkringstagarens biförpliktelser, förutom vid de två tillfällen där försäkringsersättningen helt kan falla bort, tillämpas skälighetsnedsättningar av ersättningen beroende på försäkringstagarens grad av vårdslöshet. Nedsättning får dock enligt FAL 4 kap. 9 § inte ske endast vid ringa oaktsamhet.⁶⁵

2.2 Produktfrihetsprincipen

Produktfrihetsprincipen är en väsentlig grundsats inom försäkringsavtalsrätten och redan lagen om försäkringsavtal från 1927 (GFAL) byggde på den; det syntes närmast vara en självklar förutsättning.⁶⁶ Principen, som namnet antyder, ger uttryck för det faktum att försäkringsbolag ska vara fria att utforma sina produkter – försäkringarna – och kunna avgränsa bort de risker de inte vill eller kan försäkra. Argument som lyfts i dessa sammanhang är bland annat att produktfrihetsprincipen på så sätt ska gynna utvecklingen av nya försäkringsprodukter.⁶⁷

Principen om produktfrihet fastslogs i tredje generationens skade- och livförsäkringsdirektiv, som syftade till att inom EU anlägga en gemensam inre marknad på områdena.⁶⁸ På grund av direktiven tillsattes en kommitté att utreda vissa frågor inom försäkringsrörelselagstiftningen, och i delbetänkandet de kom med beskrevs innebörden av principen som att den *”innebär att försäkringsgivarna i sin utveckling av försäkringsavtal inte skall hindras av detaljerade föreskrifter i den nationella regleringen.”*⁶⁹ Principen kan även sägas ha stärkts i och med avregleringen inom försäkringsrörelsen eftersom den tidigare rådande skälighetsprincipen, som gav Försäkringsinspektionen⁷⁰ kontroll över försäkringsvillkor, slopades. Det i sin tur ökade försäkringsbolagens möjligheter att bestämma omfattning och pris.⁷¹ Lagstiftningens uppgift är

---

⁶⁴ FAL 4 kap. 7 §.

⁶⁵ Utöver att påföljden vid kontraktsbrott inom försäkringsavtalsrätten i regel medför en skälighetsnedsättning av ersättningen istället för hävning eller skadestånd, finns det andra säregenheter hos försäkringsavtalet som belyser dess lite udda plats i kontraktsrätten. Bengtsson ifrågasätter exempelvis om adekvansbegreppet och culpabegreppet har samma innebörd som inom det övriga förmögenhetsrättsliga området, när försäkringsrätten skiljer sig så från allmänna principer om kontraktsbrott, se Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 261.

⁶⁶ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 129.

⁶⁷ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 129.

⁶⁸ SOU 1993:108 s. 33. Direktiven är dock inte längre ikraft.

⁶⁹ SOU 1993:108 s. 112.

⁷⁰ Försäkringsinspektionen blev sedermera Finansinspektionen.

⁷¹ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 131.

således att endast bestämma ramarna för försäkringsförhållandet och avgöra parternas förpliktelser, inte lägga sig i vad försäkringsavtalet egentligen omfattar.⁷²

Produktfrihetsprincipen underströks av Försäkringsrättskommittén (FRK) i delbetänkandet till en personförsäkringslag (PFL) där de skrev att försäkringens sakliga omfattning bara i speciella avseenden bör göras till föremål för lagreglering. Det ansågs inte lämpligt att genom lagstiftning försöka reglera försäkringsförhållandet ens genom dispositiva regler. Det knöts an till vad man historiskt, och alltså, sett som lagstiftningens främsta uppgift – att ge ramen kring försäkringsförhållandet. Inte heller det faktum att det finns situationer som i sig skulle kunna motivera reglering av försäkringsskyddets omfång ansågs motivera en annan utgångspunkt. Det påpekades att det inte ens är säkert att en sådan reglering skulle gå att anpassa till alla olika möjliga situationer, och att den detaljrikedom en sådan reglering skulle kräva riskerar hindra utvecklingen av nya försäkringsmöjligheter. Istället sattes tilliten till det senaste årtiondens utveckling och FRK påpekade att ett utökat försäkringsskydd kan komma till stånd även utan lagstiftarens inblandning.⁷³ Även i slutbetänkandet skadeförsäkringslag (SkFL) framhölls produktfriheten i första hand och att man inte kan tvinga försäkringsbolagen att försäkra risker som av försäkringstekniska skäl inte är lämpliga.⁷⁴

Kommittéförslagen PFL och SkFL bearbetades av Justitiedepartementet och resultatet presenterades i en ny departementspromemoria. På grund av den snabba utvecklingen på försäkringsrättens område, speciellt inom EU med införandet av tredje generationens skade- och livförsäkringsdirektiv, kunde de tidigare förslagen inte utan vidare läggas till grund för en ny försäkringsavtalslag. Det framhölls att det är väsentligt att försäkringsbolagen ska kunna konkurrera på samma villkor som utländska bolag och att försäkringsvillkoren och produkterna, särskilt vid företagsförsäkring, ska kunna anpassas efter framtida försäkringsbehov.⁷⁵ För skadeförsäkringarnas del ansågs det också viktigt att ett nytt regelsystem och tvingande bestämmelser inte riskerade att hämma produktutvecklingen; försäkringsbolagen måste fortfarande kunna utforma nya försäkringstyper på ett rationellt sätt.⁷⁶

---

⁷² Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 129. Det finns dock viss tvingande produktreglering, t.ex. den obligatoriska trafikförsäkringen.

⁷³ SOU 1986:56 s. 228 f.

⁷⁴ SOU 1989:88 s. 193.

⁷⁵ Ds 1993:39 s. 126 f.

⁷⁶ Ds 1993:39 s. 136.

Produktfriheten har även i den slutliga propositionen till FAL haft en framträdande ställning och omnämns i flera sammanhang. I de allmänna utgångspunkterna nämns att det bör undvikas att lagstiftningen får en produktstyrande verkan.⁷⁷ Vad gäller företagsförsäkringen och internationaliseringen av densamma och dess medföljande konkurrens framhålls betydelsen av att inte försvåra utvecklingen av nya produkter.⁷⁸ Den principiella utgångspunkten att inte ingripa i produktutvecklingen med tvingande civilrättslig lagstiftning återkommer när personförsäkringens utformning diskuteras, då privat försäkringsverksamhet inte bedrivs på samma premisser som exempelvis socialförsäkringen.⁷⁹ Endast i speciella avseenden kan produktens risker och villkor göras till föremål för lagreglering i dessa sammanhang.⁸⁰ Även vad det gäller symtomklausuler⁸¹, särskilt i barnförsäkringar, var regeringens motivering att den nya lagen ska utgå från en fri produktutformning för att försäkringsbolagen inte ska tvingas meddela försäkringar som de anser är försäkringstekniskt olämpliga. Om försäkringsbolagen genom tvång skulle åläggas att utforma produkter som ska täcka risker de själva anser oförsäkringsbara kan resultatet bli att de inte meddelar försäkring över huvud taget.⁸²

2.3 Försäkringstekniska principer som en yttre gräns

Produktfriheten har som synes ovan givits en stor betydelse under lagstiftningsarbetets gång och klassas som en helt väsentlig grundsats. En helt fri produktutformning, utan några som helst begränsningar, kan i teorin ges innebörden att försäkringsbolagen är helt och hållet fria att erbjuda försäkring för alla möjliga tänkbara risker, så länge de vill göra det. I praktiken finns det dock utomstående faktorer i form av försäkringstekniska principer och rättsliga bestämmelser som spelar in och begränsar denna slags teoretiskt allsmäktiga produktfrihet.

2.3.1 Ekvivalensprincipen

Ekvivalensprincipen, som ger uttryck för den grundläggande tanken att försäkringsbolagets premie ska motsvara den försäkrade risken, lyftes fram att vara av stor betydelse i propositionen.⁸³ Ekvivalensprincipen stöddes också uttryckligen i lagstiftningen i och med den

---

⁷⁷ Prop. 2003/04:150 s. 130.

⁷⁸ Prop. 2003/04:150 s. 134.

⁷⁹ Prop. 2003/04:150 s. 246.

⁸⁰ Prop. 2003/04:150 s. 139.

⁸¹ En symtomklausul är ett villkor som undantar sjukdomar eller kroppsfel från en personförsäkrings omfattning, om den försäkrade hade sjukdomen/kroppsfelet vid avtalets ingående. Sådana villkor är generellt förbjudna, om de inte baseras på upplysningar om den försäkrade som försäkringsbolaget inhämtat. Se avsnitt 2.4.3 Symtomklausuler.

⁸² Prop. 2003/04:150 s. 274 f.

⁸³ Prop. 2003/04:150 s. 123.

tidigare rådande skälighetsprincipen som förekom i försäkringsrörelselagen (FRL)⁸⁴, vilket gav principen en extra tyngd.⁸⁵ En rent individuell bedömning av risken och premiesättning därefter är dock inte det vanliga, det är snarare kollektiva bedömningar, där försäkringstagarna delas in i grupper med de som har liknande risker, som är standard – med ett annat ord talar man om försäkringstagarnas riskgemenskap.⁸⁶ Exempelvis bestäms en hemförsäkrings premie efter orten och den typ av fastighet försäkringstagaren bor i. I hem- och villaförsäkringarna förekommer också en långtgående standardisering av villkoren, till exempel tas det ingen hänsyn till att olika personer som täcks av försäkringen har olika stora risker. Stöldrisken anses vara större bland ungdomar vilket skulle kunna tänkas påverka den inbyggda reseförsäkringen, men det gör det lika lite som att sjukdomsrisker bland äldre personer påverkar premien.⁸⁷

Ekvivalensprincipen verkar inte heller i ett eget sammanhang utan premien kan påverkas även av andra, yttre faktorer. Förändringar på försäkringsmarknaden, försäkringsbolagens interna prispolitik och kundpolitik och konkurrensläget är sådant som kan påverka premien och motivera en standardisering, eller en lägre premie än vad risken egentligen motiverar. Försäkringsbolaget kan även behöva beakta osäkra beräkningar vid nya risktyper och kostnader för skadereglering och det administrativa förfarandet vilket också kan motivera ett extra säkerhetstillägg till premien.⁸⁸ Ekvivalensprincipen ska också försöka hantera de motstridiga intressen som uppstår i ett försäkringsförhållande; å ena sidan har försäkringsbolaget ett intresse av att driva en konkurrenskraftig affärsrörelse där felaktiga förutsättningar gällande risken kan få ekonomiska konsekvenser; å andra sidan väger konsumenternas trygghet tungt.⁸⁹ Det kan argumenteras för om inte principen spelade en större roll tidigare, innan avregleringen inom försäkringsrörelsen, vilken medförde större frihet både vad gäller villkorens utformning och premiernas nivå för försäkringsbolagens del.⁹⁰ Även om det ovan har anförts en rad argument mot en alltför stor tilltro till ekvivalensprincipens betydelse, åtminstone på egen hand, när det kommer till försäkringsbolagens premiesättning, går det fortfarande att påstå att principen spelar en viss roll eftersom det på något plan måste vara ekonomiskt försvarbart/lönsamt att erbjuda försäkringar.

---

⁸⁴ Här är det den gamla FRL från 1982 som åsyftas.

⁸⁵ Bengtsson, *Försäkringsteknik och civilrätt*, s. 41.

⁸⁶ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 26 och *Försäkringsteknik och civilrätt*, s. 38 f. Individuella bedömningar och en premie satt därefter kan dock motiveras när det gäller personförsäkringar, om försäkringstagaren skulle tillhöra en särskild riskgrupp, se Lindell-Frantz, *Personförsäkring och kontraheringsplikt*, s. 56.

⁸⁷ Bengtsson, *Försäkringsteknik och civilrätt*, s. 43.

⁸⁸ Bengtsson, *Försäkringsteknik och civilrätt*, s. 39–41, 44, 50.

⁸⁹ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 23.

⁹⁰ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 40.

2.3.2 Försäkringsbarhet

En annan ekonomisk begränsning av produktfrihetsprincipen är om en risk över huvud taget är försäkringsbar. De risker som främst inte anses försäkringsbara och hålls utanför skyddet är de säkert förutsägbara riskerna eller de risker där försäkringstagaren kan påverka försäkringsfallets inträde, något som tidigare anförts skulle bli för dyrt. Argument kan också föras att vissa risker anses omöjliga så att de av den anledningen inte kan försäkras, eller att de i annat fall är uppenbart olämpliga. Enligt Bengtsson har principen dock någorlunda begränsad räckvidd – på grund av förbättrad försäkringsteknik finns det numera försäkringar som täcker risker som förr sågs helt omöjliga att försäkra. Även oberäknliga risker som potentiellt kan bli enormt stora går att försäkra genom att försäkringsbolaget i sin tur återförsäkrar sig. Att en risk skulle generera ekonomiska problem är därför generellt inte ett argument som går att använda för att påstå att risken är oförsäkringsbar.⁹¹ Den yttersta gränsen för vad som är försäkringsbart, och därmed också gränsen för hur långt produktfrihetens princip når, kan därför dras vid risker där försäkringsfallet går att förutse och de risker där försäkringstagaren kan påverka försäkringsfallet.

2.3.3 Berikandeförbud

Ytterligare en ekonomisk variabel, är berikandeförbudet. Berikandeförbudet, att försäkringsfallet inte får medföra vinst för den försäkrade utan att det endast är den ekonomiska skadan som ska ersättas, hade direkt stöd i GFAL 39 § 1 st.⁹² och anses vara en allmän princip inom skadeförsäkringen.⁹³ Stadgandet avskaffades dock i samband med införandet av FAL eftersom det ansågs skilja sig alltför mycket från övriga regler i lagen genom att det var tvingande till den försäkrades nackdel. Att överföra berikandeförbudet i den nya lagstiftningen som präglades av att ett större konsumentskyddsfokus ansågs därför som säregnet. Grundsatsen, att försäkringsfallet inte ska medföra vinst för den försäkrade, uttalades dock fortfarande vara en väsentlig försäkringsrättslig princip som bör vara vägledande vid tolkning av försäkringsvillkor.⁹⁴

---

⁹¹ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 45.

⁹² Trots berikandeförbudet i GFAL 39 § första stycke fanns det under tiden paragrafen var i kraft, enligt dess andra stycke, en öppning för berikande så länge det inte ansågs vara väsentligt. Mer härom i Radetzki, *Berikandeförbudet vid skadeförsäkring har upphävts: Innebörd – Motiv – Konsekvenser*, s. 71 ff.

⁹³ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 47.

⁹⁴ Prop. 2003/04:150 s. 191 f.

Eftersom principen inte längre är en del av lagen finns det inget hinder för försäkringsbolagen att utge ersättning som är högre än den egentliga ekonomiska skadan, vilket i praktiken också gjorts genom den så kallade nyvärdesförsäkringen.⁹⁵ Även vid summaförsäkringar, där ersättningsbeloppet på förhand bestäms i avtalet, kan försäkringstagaren bli kompenserad för mer än vad skadan egentligen är värd. Trots att berikandeförbudet inte infördes i FAL återkommer den grundläggande tankegången att försäkringstagaren inte ekonomiskt ska tjäna på ett försäkringsfall även i den nya lagstiftningen i reglerna om försäkring ersättning vid värdering av egendom⁹⁶ och vid dubbelförsäkring^{97,98}. Sammanfattningsvis anses det alltså alltjämt vara en försäkringsrättslig princip att försäkringsfallet inte ska medföra vinst för den försäkrade, även om det finns vissa praktiska undantag. Det kan dock inte anses vara ekonomiskt försvarbart av försäkringsbolagen att utge mer ersättning än skadans värde i alla lägen, varför principen om berikandeförbud ändå kan påverka försäkringsvilkors utformning, och därmed utgöra en gräns för produktfrihetsprincipen.

2.3.4 Preventionstanken

Preventionstanken går ut på att personer som har ett försäkringsskydd, exempelvis en skadeförsäkring, skulle vara mindre benägna att undvika framkallade av skada. Skyddet skapar en känsla av trygghet eftersom försäkringen står för de ekonomiska konsekvenserna av en inträffad skada, och det kan hos försäkringstagaren framkalla en känsla av ansvarsfrihet.⁹⁹ Sett utifrån försäkringsbolagens sida är det därmed viktigt att skyddet inte skapar en nonchalans för skaderisken. Preventionstanken kommer bland annat till synes i reglerna om biförpliktelser, vars funktion dels är att motarbeta nonchalans och slarv som kan påverka skaderisken negativt.¹⁰⁰ Preventionsresonemang syns även i många försäkringsvillkor; uppfyller försäkringstagaren inte vissa säkerhetsföreskrifter, som att låsa ytterdörren med för ytterdörr avsett lås, kan försäkringsbolaget tillämpa en procentuell nedsättning av ersättningen.¹⁰¹ Även andra direkta metoder för att hålla skadorna till ett minimum har framförts från

---

⁹⁵ Nyvärdesförsäkring innebär att ersättningen vid ett försäkringsfall kan bestämmas efter vad det kostar att återanskaffa ett nytt föremål som motsvarar det förstörda, istället för att ersätta det skadade med avdrag för ålder och bruk. Se Tullberg, *Försäkringsersättning vid skada på egendom*, s. 141.

⁹⁶ FAL 6 kap. 2 §.

⁹⁷ FAL 6 kap. 4 §.

⁹⁸ FAL 6 kap. 2 § och 4 §, jfr. Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 64. Radetzki och Bengtsson verkar dock ha åsikter som går isär om en försäkringstagare genom avtal ändå kan få rätt till högre ersättning än den egentliga skadan vid dubbelförsäkring, jfr. Radetzki, *Berikandeförbudet vid skadeförsäkring har upphävts: Innebörd – Motiv – Konsekvenser*, s. 78 och Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 317.

⁹⁹ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 110 och prop. 2003/04:150 s. 124.

¹⁰⁰ Bengtsson, *Försäkringsteknik och civilrätt*, s. 158.

¹⁰¹ Se ex. IF Villa Försäkringsvillkor, s. 11–12. I regel sätts ersättningen ned med 25% om man inte uppfyller säkerhetsföreskrifterna vad gäller lås och ytterdörr.

försäkringsbolagen, till exempel de tidigare kampanjerna mot slarv vid heta arbeten som svetsning och liknande.¹⁰² Uppenbar blir preventionssynpunkten även när det kommer till försäkringarnas självrisker – försäkringstagaren får här själv stå för en avtalad del av den uppkomna skadan.

Sett från lagstiftarens sida är preventionstanken även viktigt utifrån den allmänna vikten av omsorg och hänsyn i samhällslivet.¹⁰³ Bengtsson nämner dock diverse faktorer som rent praktiskt kan inskränka försäkringsbolagens möjligheter att motverka nonchalans och vardagsslarv. Han påpekar bland annat att möjligheten till kännbara påföljder är helt teoretisk när det kommer till konsumentförsäkringar, möjligtvis bortsett från bilförsäkringens bonussystem med skadefria år. Skulle försäkringstagaren bli missnöjd med sitt försäkringsbolag vid en kraftigare reaktion finns det heller inte något hinder från att söka sig till ett annat försäkringsbolag. På sådant sätt kan även konkurrensen inverka på preventionsmöjligheterna.¹⁰⁴ Slutligen bör också poängteras att frågan om de preventiva effekterna vid ett ersättningsansvar och med vilken infallsvinkel problemen närmas länge har varit omdiskuterat i litteraturen.¹⁰⁵

2.3.5 Solidaritetstanken

Något som knyter an till ekvivalensprincipen ovan och som även kan påverka premiesättningen, är solidaritetstanken. Solidaritetstanken går ut på att de bra riskerna i en större grupp delvis får betala för de sämre riskerna, så att även de senare har möjlighet att omfattas av försäkringsskyddet. Resonemang som tar sikte på jämställdhetsskäl eller social hänsyn är ovanliga på övriga områden inom avtalsrätten och återfinns snarare inom socialförsäkringssystemet. Det går dock inte att undkomma att även andra ekonomiska praktiska hänsyn såsom lättare administrationsbörda, goodwill och konkurrens spelar in vid en enhetlig premiesättning för olika riskgrupper, utöver solidaritetsskäl.¹⁰⁶ Till exempel kan ett försäkringsbolag känna sig nödgat att ta ut en lägre premie än vad man anser befogat om konkurrerande försäkringsbolag med liknande försäkringsprodukt erbjuder sin försäkring till ett lägre pris.¹⁰⁷

---

¹⁰² Bengtsson, *Försäkringsteknik och civilrätt*, s. 159. Bengtsson påpekar dock att liknande kampanjer bara undantagsvis förekommer och då inriktade på speciellt allvarliga skaderisker.

¹⁰³ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 18.

¹⁰⁴ Bengtsson, *Försäkringsteknik och civilrätt*, s. 161.

¹⁰⁵ Se Roos, *Ersättningsrätt och ersättningsystem*, s. 45 ff. för en kortfattad sammanställning av tre olika skolors synsätt på prevention, med vidare hänvisningar.

¹⁰⁶ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 44.

¹⁰⁷ Bengtsson, *Försäkringsteknik och civilrätt*, s. 50.

När det gäller det privata försäkringsområdet där solidaritetstanken syns kan nämnas kollektivavtalsgrundade försäkringar och grupppersonförsäkringar som fackförbund erbjuder.¹⁰⁸ Kollektivavtalsförsäkringarnas premie bygger exempelvis på varje företags löneunderlag och inte på de olika anslutna företagens skaderisker. Roos nämner också vissa kollektiva hemförsäkringar som fackförbund erbjuder sina medlemmar; i dessa fall är premien densamma för alla medlemmar oberoende av bostad.¹⁰⁹ På sådant sätt kan solidaritetstanken inverka på produktfriheten – vid de kollektiva försäkringarna, som försäkringsbolagen visserligen erbjuder som produkt i sig, kan de däremot inte själva välja vilka risker som ska omfattas av försäkringsskyddet. Detta leder mig in på nästa rubrik eftersom det även finns lagstiftning som begränsar försäkringsbolagens fria vilja att erbjuda försäkring.

2.4 Lagstiftning som begränsar produktfrihetsprincipen

Även om produktfrihetsprincipen återkommer på ett eller annat sätt i alla förarbeten till FAL finns det vissa situationer som har ansetts lite extra skyddsvärda av lagstiftaren. Det har resulterat i att det finns vissa lagfästa bestämmelser som bland annat ålägger försäkringsbolagen att tillhandahålla försäkring samt hindrar deras möjlighet att friskriva sig från vissa risker, vars situation egentligen omfattas av en tvingade lagregel. På sådant sätt har vi juridiska gränser för försäkringsbolagens teoretiskt helt fria produktutformning.

2.4.1 Kontraheringsplikt

Om inget framgår av FAL så tillämpas vanliga avtalsrättsliga regler när ett försäkringsbolag sluter avtal med en försäkringstagare. En avvikelse finns dock på försäkringsavtalsrättsens område, och det är kontraheringsplikten som ålägger försäkringsbolagen en skyldighet att sluta avtal under vissa omständigheter.¹¹⁰ Kontraheringsplikten innebär att ett försäkringsbolag inte får vägra en försäkringstagare att teckna konsument- eller personförsäkring hos dem när de fått de uppgifter som behövs, om det rör sig om en försäkring som bolaget normalt tillhandahåller allmänheten.¹¹¹

---

¹⁰⁸ Bengtsson, *Försäkringsteknik och civilrätt*, s. 41.

¹⁰⁹ Roos, *Ersättningsrätt och ersättningssystem*, s. 42.

¹¹⁰ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 231.

¹¹¹ Se FAL 3 kap. 1 § och FAL 11 kap. 1 §.

2.4.1.1 Kontraheringsplikt vid konsumentförsäkring

Kontraheringsplikten infördes i samband med konsumentförsäkringslagens (KFL) tillkomst. Som ett led i argumentationen för att införa en rätt till försäkring påpekades försäkringars stora sociala betydelse samt det nödvändiga ekonomiska skydd den ger, speciellt vid bostadsinbrott eller brand.¹¹² Ännu en anledning till införandet var att dåvarande reglering, utan en sådan rätt till försäkring, lämnade försäkringstagare som ansökte om försäkring helt åt försäkringsbolagens beslutsfattande, vars beslut inte gick att få rättsligt prövade.¹¹³ Skyldigheten för försäkringsbolagen att meddela försäkring skulle dock bara gälla försäkringar de redan tillhandahåller allmänheten, och det påtalades tydligt att avsikten med en rätt till försäkring inte var att tvinga försäkringsbolagen till att skapa nya försäkringsprodukter endast för att tillgodose konsumenternas önskemål.¹¹⁴

Bengtsson frågar sig i vilka situationer kontraheringsplikten skyddar vid konsumentförsäkringar, eftersom det oftast inte är några problem för försäkringstagaren att vända sig till något annat bolag om det första säger nej. I första hand hindrar rätten till försäkring försäkringsbolagen från att neka en försäkringstagare försäkring baserat på lösa misstankar om eventuella dolda motiv bakom ansökan. För försäkringstagare som anses representera en dålig risk kan skyddet dock vara mer av den illusoriska graden, paragrafen tillåter nämligen ett försäkringsbolag att neka försäkring om det finns särskilda skäl. Särskilda skäl åsyftar försäkringstekniska anledningar, varför konsumenter skulle kunna nekas försäkring, trots att de har ett stort skyddsbehov, om de av något försäkringstekniskt skäl kan anses som olämpliga.¹¹⁵

2.4.1.2 Kontraheringsplikt vid personförsäkring

Kontraheringsplikt för personförsäkringar blev även det en nyhet i lagstiftningen när FAL ersatte GFAL.¹¹⁶ Ett grundläggande skäl för införande av kontraheringsplikt för personförsäkringarnas del sades vara den svenska ersättningsrätten. Försäkringar ses generellt som en bättre lösning än skadestånd när det kommer till att fördela riskerna, och om det sociala trygghetssystemet skulle ge ett otillräckligt skydd i vissa fall måste enskilda ha möjlighet att skaffa sig en kompletterande försäkring. Försäkringsbehovet vid sjukdom/liv/skada kan oftast

---

¹¹² SOU 1977:84 s. 127 f.

¹¹³ SOU 1977:84 s. 128 jfr. även prop. 1979/80:9 s. 40.

¹¹⁴ SOU 1977:84 s. 129 jfr. även prop. 1979/80:9 s. 111.

¹¹⁵ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 234.

¹¹⁶ Varken Försäkringsförbundet eller Svenska Livförsäkringsföreningars riksförbund tyckte dock att införandet av en kontraheringsplikt var påkallat, prop. 2003/04:140 s. 244.

vara starkare än vid rena skadeförsäkringar.¹¹⁷ Syftet har dock aldrig varit att försäkringsbolagen ska bortse från sina försäkringstekniska bedömningar av risken.¹¹⁸

Skäl för att höja premien, ha vissa förbehåll i skyddet eller i sista hand neka en försäkringstagare försäkring uttalas i motiven kunna vara ett icke fullgott hälsotillstånd eller att ett förmodat försäkringsfall kan få allvarigare konsekvenser än normalt.¹¹⁹ Andra situationer som angetts som exempel i motiven är bland annat att försäkringstagaren lever i en hälsovådlig miljö¹²⁰ eller att den moraliska risken¹²¹ är för stor.¹²² Kontraheringsplikten kan därför sägas vara villkorad, eftersom ovan nämnda exempel möjliggör för försäkringsbolagen att slippa ingå avtal.¹²³

Eventuella problem produktfrihetsprincipen kan vålla syntes särskilt när det diskuterades försäkringsskydd för långvarigt sjuka och funktionshindrade personer. Regeringen ansåg att det var viktigt att även dessa kategorier kunde skaffa sig ett fullgott försäkringsskydd på rimliga villkor, men att man samtidigt inte borde lägga sig i försäkringsbolagens produktutveckling.¹²⁴ Rätten till försäkring borde därför utformas så att den tryggar en individuellt grundad riskprövning, även om den inte kan garantera försäkring på samma villkor eller med samma premie som för andra.¹²⁵ Lindell-Frantz menar därför att kontraheringspliktens skydd begränsar sig till att försäkringsbolagen måste motivera eventuella avslagsbeslut samt att försäkringstagaren i en sådan situation kan få beslutet prövat av domstol.¹²⁶

2.4.2 Omfattningsvillkor

Även bestämmelser om omfattningsvillkor saknade motsvarighet i GFAL. Omfattningsvillkor är ett försäkringsvillkor som enligt sin ordalydelse begränsar försäkringsbolagets ansvar för en utpekad risk, men där resultatet av en tillämpning av villkoret skulle åsidosätta de tvingande reglerna om biförpliktelser i FAL:s 4 eller 12 kapitel.¹²⁷ Enligt FAL 4 kap. 11 § och 12 kap. 12 § är sådana omfattningsvillkor förbjudna. Utgångspunkten är som tidigare nämnts att

---

¹¹⁷ Prop. 2003/04:150 s. 244 f.

¹¹⁸ Prop. 2003/04:150 s. 245, jfr. även SOU 1986:56 s. 269.

¹¹⁹ Prop. 2003/04:150 s. 499.

¹²⁰ Som exempel anges att försäkringstagaren bor i ett främmande land där det förekommer mycket oroligheter.

¹²¹ Att försäkringstagaren ska utnyttja försäkringsskyddet på ett ohederligt sätt, dock måste det finnas påtagligt stöd för sådana misstankar.

¹²² Prop. 2003/04:150 s. 500 f.

¹²³ Lindell-Frantz, *Personförsäkring och kontraheringsplikt*, s. 59.

¹²⁴ Prop. 2003/04:150 s. 246.

¹²⁵ Prop. 2003/04:150 s. 246 f. Jfr. även RH 2014:9 där en schablonmässig hantering av en ansökan om barnförsäkring ansetts utgöra diskriminering.

¹²⁶ Lindell-Frantz, *Personförsäkring och kontraheringsplikt*, s. 99.

¹²⁷ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 293.

försäkringsbolagen genom produktfrihetsprincipen själva får bestämma vilka risker de vill omfatta med sina försäkringar. I det ligger att de kan undanta preciserade skador av försäkringstekniska skäl, och att de kan utforma villkor som bestämmer ansvaret – omfattningsvillkor.

FAL 4 kap. 11 § och 12 kap. 12 § förbjuder däremot villkor som undantar skador från försäkringsskyddet, om det beror på att försäkringstagaren har misskött sina biförpliktelser, till exempel att inte iaktta en säkerhetsföreskrift. Ett exempel ges i propositionen på att ett försäkringsbolag bara täcker stöld i låsta utrymmen, istället för att formulera en säkerhetsföreskrift om låsning.¹²⁸ Med den första formuleringen undantas en risk från försäkringsskyddet (stöld i olåst utrymme), vilket är en situation som omfattas av försäkringstagarens skyldighet att följa säkerhetsföreskrifter, som är en tvingande regel. FAL 4 kap. 11 § medför således FAL 4 kap. 6 § om säkerhetsföreskrifter ska tillämpas. Istället för att situationen, med det förbjudna omfattningsvillkoret, helt undantas från försäkringen och ger noll kronor i ersättning, kommer istället endast en nedsättning ske eftersom försäkringstagaren brutit mot en säkerhetsföreskrift. Ett införande av förbud mot omfattningsvillkor som egentligen tar sikte på situationer som täcks av tvingande lagregler sades innebära en viktig förstärkning av försäkringstagarnas rättssäkerhet.¹²⁹ Sett till produktfrihetsprincipen, påverkar bestämmelserna om omfattningsvillkor den genom att de förbjuder försäkringsbolagen att utforma sina villkor så att de tvingande reglerna åsidosätts.

2.4.3 Symtomklausuler

Regeln om symtomklausuler tar sikte på personförsäkringar och går att finna i FAL 12 kap. 5 §. En symtomklausul är ett villkor i försäkringsavtalet som gör det möjligt att undanta vissa sjukdomar som visat symtom före det att försäkringstagaren tecknade försäkring. Även sjukdomar hos försäkringstagaren som ännu inte uppvisat några symtom kan undantas från försäkringsskyddet.¹³⁰ Sådana klausuler är dock endast tillåtna om de grundas på uppgifter som försäkringsbolaget inhämtat om den försäkrade. Undantag för exempelvis sjukdom, som inte är grundad på sådana upplysningar, är därför förbjudet. Det ska dock påpekas att

---

¹²⁸ Prop. 2003/04:150 s. 185.

¹²⁹ Prop. 2003/04:150 s. 185. Omöjligheten att dra en exakt gräns mellan biförpliktelser och omfattningsvillkor påpekades dock.

¹³⁰ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 459.

försäkringsbolagen generellt kan välja att helt undanta följder av vissa sjukdomar från sitt skydd, då är det en begränsning som anses falla inom produktfrihetsprincipens sfär.¹³¹

Symtomklausuler bygger på tanken att vissa undantag måste accepteras när de framstår som välmotiverade ur en försäkringsteknisk synvinkel. Förutom för undantag baserade på uppgifter som inhämtats kan undantag också göras om det behövs på grund av försäkringens art eller någon annan särskild omständighet. Med det förra åsyftas främst barnförsäkringar, där symtomklausuler är tillåtna. Lagstiftarens farhåga har annars varit att försäkringsbolagen skulle avstå från att meddela sådana försäkringar.¹³² Som en särskild omständighet har det i motiven nämnts situationer där det är praktiskt omöjligt, eller förenat med stora svårigheter, att inhämta upplysningar om den försäkrades hälsotillstånd.¹³³ Genom att symtomklausuler bara tillåts under vissa omständigheter begränsar de sålunda försäkringsbolagens produktfrihet något.

2.5 Sammanfattning av produktfrihetsprincipen och dess gränser

Försäkringsbolagens möjlighet att själva utforma sina produkter sågs redan vid GFAL som en självklar utgångspunkt och sedan dess har produktfrihetsprincipen dykt upp på ett eller annat sätt i alla förarbeten till FAL. Principen har även tydligt framhållits i de situationer lagstiftaren delvis har inskränkt dess räckvidd.¹³⁴ Det kan dock konstateras att produktfrihetsprincipen inte är helt obegränsad.

Försäkringsbolagen har på sin sida en hel arsenal med försäkringsrättsliga principer att ta till för att argumentera för produktfrihetens tyngd; lagstiftaren bör inte lägga sig i försäkringsprodukterna eller villkorens utformning för att till exempel värden om försäkringsbarhet, riskens motsvarande av premien och preventionstankar kan spela in vid utformandet av produkter. Som redogjorts ovan, sätter dock även dessa försäkringstekniska principer en yttre gräns för hur långt produktfriheten når. Bengtsson påpekar också att principens praktiska och ekonomiska betydelse är oklar, och att det är *”en påfallande brist på mera konkreta uppgifter om den nytta försäkringsbolagen faktiskt haft av rådande produktfrihet och vilken nytta man kan ha av den i framtiden”*.¹³⁵

---

¹³¹ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 459 jfr. även SOU 1986:56 s. 333.

¹³² Prop. 2003/04:150 s. 275.

¹³³ SOU 1986:56 s. 331 och prop. 2003/04:150 s. 274.

¹³⁴ För exempel se prop. 2003/04:150 s. 185, 275.

¹³⁵ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, citat s. 134. Bengtsson framhåller även att principen kan stå i konflikt med vissa bakomliggande tankar och synsätt som har lyfts fram av lagstiftaren vid utformningen av FAL:s regler, se s. 135 f.

DEL 3 – ÖVERFALLSSKYDDET I HEMFÖRSÄKRINGEN

3.1 Hemförsäkringen

Idag har 96% av alla hushåll i Sverige en tecknad hemförsäkring.¹³⁶ Hemförsäkringen är en form av paketlösning bestående av olika skadeförsäkringar¹³⁷ som skyddar försäkringstagarens lösöre vid exempelvis brand, inbrott och naturolyckor. Utöver egendomsskyddet i hemförsäkringen ingår det vanligen också personliga försäkringsskydd i form av reseskydd, ansvar- och rättsskydd, krisstöd, hjälp vid identitetsstöld samt ett överfallsskydd.

3.2 Överfallsskyddet i hemförsäkringen

De vanligaste hemförsäkringarna har idag ett inbyggt överfallsskydd som ger rätt till ersättning om försäkringstagaren skulle utsättas för vissa brott mot person. Till exempel ersätter alla fyra försäkringsbolagen misshandel som inte är ringa, våldtäkt, våldtäkt mot barn eller sexuellt övergrepp mot barn.¹³⁸ Alla förutom If ersätter också sexuellt tvång. Därefter skiljer sig försäkringsvillkoren åt på olika sätt; If:s överfallsskydd ger till exempel ersättning för olaga hot och rån samt halv ersättning vid försök till alla sina uppräknade ersättningsberättigade brott¹³⁹, vilket de andra försäkringsbolagen inte gör. Folksam ersätter däremot som ensamt bolag¹⁴⁰ utnyttjande av barn för sexuell posering¹⁴¹ medan Länsförsäkringar ersätter grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning¹⁴².

Överfallsersättningen är konstruerad som en summaersättning hos alla fyra bolag och inkluderar uttryckligen i villkoren hos Folksam och Länsförsäkringar kränkingsersättning, kostnader för sveda och värk samt kostnader under akut tid.¹⁴³ Till exempel utgår det 8000 kronor för en misshandel av normalgraden, 30 000 kronor för grov misshandel och 100 000 kronor för våldtäkt.¹⁴⁴ För sexuellt tvång ersätter Folksam och Trygg Hansa med 50 000 kronor, och Länsförsäkringar med 30 000 kronor.¹⁴⁵ Alla bolags överfallsskydd, förutom If:s, ersätter

---

¹³⁶ Försäkringar i Sverige – Statistik 2016, s. 4.

¹³⁷ Begreppet skadeförsäkring definieras i FAL 1 kap 1 § 1 st. 1 men. som ”individuell försäkring mot ekonomisk förlust genom sakskada, ersättningsskyldighet eller ren förmögenhetsskada i övrigt”. Se Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 187.

¹³⁸ Folksam s. 18 och 20, If s. 18–19, Länsförsäkringar s. 26, Trygg Hansa s. 42.

¹³⁹ If s. 19.

¹⁴⁰ Av de utvalda försäkringsbolagen.

¹⁴¹ Folksam s. 20.

¹⁴² Länsförsäkringar s. 26.

¹⁴³ Länsförsäkringar s. 26, Folksam s. 20, If s. 18 och Trygg Hansa s. 42.

¹⁴⁴ Länsförsäkringar s. 27, Folksam s. 20, If s. 18 och Trygg Hansa s. 42. Folksam ersätter dock våldtäkt med 90 000 kronor.

¹⁴⁵ Folksam s. 20, Trygg Hansa s. 42 och Länsförsäkringar s. 27.

också den försäkrade om hon drabbas av medicinsk invaliditet¹⁴⁶ till följd av överfallet.¹⁴⁷ Som medicinsk invaliditet räknas till exempel bestående värk och förlust av sinnesfunktion eller organ. Ersättningen bestäms då efter den procentuella nedsättningen av kroppsfunktionen jämte försäkringsbeloppet som varierar mellan bolagen.¹⁴⁸ Skäliga och nödvändiga kostnader för eventuella tandskador ersätts även av alla fyra bolag.¹⁴⁹

3.2.1 Aktsamhetskrav

Alla hemförsäkringar innehåller aktsamhetskrav och säkerhetsföreskrifter av olika slag; det kan vara krav på att låsa dörrar och fönster, att följa lagar och föreskrifter eller att följa anvisningar av tillverkare eller leverantör, att hantera levande ljus och eld på ett säkert sätt och att se till att kranar och dylikt är avstängda. Följer inte försäkringstagaren sådana aktsamhetskrav kan ersättningen sättas ned. När det gäller överfallsskyddet finns det mer specifika aktsamhetskrav försäkringstagaren har att ta hänsyn till.

Försäkringsbolagen uttrycker det på lite olika sätt i sina villkor men kontentan är detsamma; försäkringstagaren får inte, eller inte utan skälig anledning, utsätta sig för risken att skadas. Exempel ges på att försäkringstagaren inte själv ska hota om eller tillgripa våld¹⁵⁰, inte provocera i tal eller handling¹⁵¹ och att användning av alkohol, narkotika, sömnmedel, andra berusningsmedel eller felaktig användning av läkemedel kan öka risken för att drabbas av skada¹⁵². Ett viktigt tillägg som alla bolagen uttryckligen, förutom If uppger är att aktsamhetskraven inte gäller för sexualbrott.

3.2.2 Åtgärder den försäkrade måste vidta vid anspråk på ersättning

Förutom de generella och specifika aktsamhetskrav som uppställs i försäkringarna finns det ytterligare åtgärder som krävs av försäkringstagaren för att hon ska ha rätt till full ersättning. Bland annat ska försäkringstagaren, förutom att försöka hindra eller begränsa skada, anmäla skada till sitt försäkringsbolag så snart som möjligt. Hon ska också vanligen överlämna de kvitton, läkarintyg och liknande som krävs, möjliggöra för försäkringsbolaget att besiktiga det

---

¹⁴⁶ Med medicinsk invaliditet menas en bestående nedsättning av kroppsfunktionen som objektivt kan fastställas.

¹⁴⁷ Folksam s. 16, 19, Länsförsäkringar s. 27 och Trygg Hansa s. 47. Trygg Hansa ersätter även genom överfallsskyddet ekonomisk invaliditet, om den försäkrade får nedsatt arbetsförmåga med minst 50%, s. 45.

¹⁴⁸ Folksam har ett försäkringsbelopp på 300 000 kr., Trygg Hansa 500 000 kr., och Länsförsäkringar har 15 prisbasbelopp, vilket är ca. 680 000 kr.

¹⁴⁹ Folksam s. 19, Trygg Hansa s. 42, Länsförsäkringar s. 27 och If s. 18.

¹⁵⁰ Länsförsäkringar s. 26 och If s. 19.

¹⁵¹ Länsförsäkringar s. 26, If s. 19.

¹⁵² Trygg Hansa s. 43, Folksam s. 19 och If s. 19.

skadade och informera om det finns en annan försäkring som täcker samma skada. Vid överfall ska polisanmälan göras och försäkringsbolagen ställer ofta krav på att försäkringstagaren medverkar i utredningen samt att de ofta kräver in en kopia av själva anmälan.¹⁵³

3.2.3 Undantag – när överfallsskyddet inte gäller

För överfallsskyddet, liksom för hemförsäkringen i stort, finns uppräknade undantag när skyddet inte gäller.¹⁵⁴ Främst nämns det i alla försäkringsvillkor att överfallsskyddet inte täcker skador som försäkringstagaren råkar ut för i samband med sin yrkesutövning, tjänsteutövning eller annan förvärvsverksamhet.¹⁵⁵ Inte heller skador som uppstår i resa till eller från arbetet omfattas av skyddet. Länsförsäkringars, Trygg Hansas och Folksam's överfallsskydd gäller inte heller för skador som har uppstått i samband med eller vid utförande av brottslig handling – oavsett om det gäller medverkan, försök, förberedelse eller stämpling.¹⁵⁶ If har valt en annan försäkringsteknisk lösning; istället för att helt undanta skador i samband med brottslig verksamhet från överfallsskyddet har de lagt in det som en säkerhetsföreskrift om att det är särskilt viktigt att försäkringstagaren inte begår eller medverkar till brottslig verksamhet – med påföljden att rätten till ersättning kan påverkas om föreskriften inte följs.¹⁵⁷ Andra situationer som hemförsäkringens överfallsskydd inte gäller för är bland annat om försäkringstagaren kan få ersättning från statligt personskadeskydd eller om gärningsmannen faller in under sin arbetsgivares principalansvar.¹⁵⁸ Slutligen täcker överfallsskyddet inte heller brott som begås av någon som omfattas av samma försäkringsskydd som försäkringstagaren, det vill säga sammanboende familjemedlemmar, partner eller barn.

3.3 Brott som begås av en person som omfattas av samma försäkringsskydd

Ett genomgående undantag från överfallsskyddet är att skada inte ersätts om gärningsmannen omfattas av samma försäkringsskydd som försäkringstagaren. Bolagen uttrycker det på lite olika sätt; Trygg Hansa formulerar det som att ”om du bor tillsammans med gärningsmannen”.¹⁵⁹ Länsförsäkringar, Folksam och If använder olika variationer som alla har innebörden ”om du skadas av någon som omfattas av samma försäkringsskydd”.¹⁶⁰ Den

---

¹⁵³ Länsförsäkringar s. 44–45, Trygg Hansa s. 90–91, Folksam s. 85 och If s. 12,19.

¹⁵⁴ Ett klassiskt generellt exempel är undantaget för force majeure-händelser.

¹⁵⁵ Folksam s. 18, If s. 18, Länsförsäkringar s. 26, Trygg Hansa s. 42.

¹⁵⁶ Folksam s. 18, Länsförsäkringar s. 26, Trygg Hansa s. 42.

¹⁵⁷ If s. 19.

¹⁵⁸ Länsförsäkringar s. 26 och Trygg Hansa s. 42.

¹⁵⁹ Trygg Hansa s. 42.

¹⁶⁰ If s. 18, Folksam s. 19, Länsförsäkringar s. 26.

personkrets som omfattas av samma försäkringsskydd som försäkringstagaren utgörs av hushållsmedlemmar som är folkbokförda på samma adress.¹⁶¹

3.3.1 Varför omfattar överfallsskyddet ej brott som begås av sammanboende?

Någon förklaring till varför brott som begås av sammanboende inte omfattas av hemförsäkringens överfallsskydd står inte att finna i förarbetena till FAL. Frågan har dock vid några tillfällen varit uppe på den politiska agendan i syfte att få till en reglering.

I en motion från 2001/02 yrkade Tarja Linderborg m.fl att det i försäkringsavtal inte ska göras undantag i fråga om våld i hem av närstående eftersom försäkringsbolagen genom undantaget legitimerar mäns makt över kvinnor som uttrycks genom misshandel och övergrepp.¹⁶² Lagutskottet yrkade att motionen skulle avslås eftersom de förutsatte att frågeställningen skulle övervägas inom ramen för arbetet med den nya FAL.¹⁶³ Kammaren följde utskottets rekommendation.¹⁶⁴

Under 2004/05 yrkade Annika Qarlsson och Birgitta Carlsson att överfallsskyddet ska gälla även när brott har begåtts mellan makar och sambor eftersom främst kvinnor som misshandlas av sin partner riskerar att drabbas hårt ekonomiskt på grund av utgifter i samband med övergreppen. Som exempel angavs kostnader för utslagna tänder, långa sjukskrivningsperioder och eventuella kostnader för alternativt boende.¹⁶⁵ I en annan motion under samma period av Tasso Stafilidis m.fl yrkade motionsförfattarna att regeringen skulle tillsätta en utredning för att överse möjligheten att lagstifta i frågan. Det anfördes att hemmet statistiskt sett är den farligaste platsen för en kvinna att vistas på men för män är risken större att drabbas av våld i den offentliga miljön, och det är för de senare brotten ersättning från överfallsskyddet främst utgår. Därför anser motionsförfattarna att undantaget i överfallsskyddet för brott begångna av medförsäkrade familjemedlemmar är könsdiskriminerande för kvinnor. Motionsförfattarna påpekade också att argument om avtalsfrihet som försäkringsbranschen åberopar är skenbart könsneutrala, i grunden vilar de på en manlig norm, och att det är orimligt att avtalsfriheten går

---

¹⁶¹ Folksam s. 5, 18, If s. 5, 19, Länsförsäkringar s. 5, 26. Trygg Hansa nämner dock inte uttryckligen någonstans i sina försäkringsvillkor ett krav på hushållsgemenskap.

¹⁶² Motion 2001/02:L228.

¹⁶³ Lagutskottets betänkande 2001/02:LU10.

¹⁶⁴ https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/misshandlade-kvinnor_GS02L338 (Hämtad 2018-01-16).

¹⁶⁵ Motion 2004/05:L338.

före kvinnor och barns ekonomiska trygghet.¹⁶⁶ I sitt betänkande beklagade Lagutskottet att närmare överväganden i frågan inte tagits upp i lagstiftningsarbetet med FAL, samtidigt som de förutsatte att regeringen återkommer med lagförslag om behov av det visar sig i samband med uppföljningsarbetet av FAL. Därefter avslog de motionerna.¹⁶⁷ Kammaren följde utskottets rekommendation.¹⁶⁸

Sveriges Försäkringsförbund har även de givit sin syn på varför brott som begås av sammanboende inte omfattas av överfallsskyddet. Lagutskottet påbörjade ett utvärderingsprojekt rörande vissa försäkringsfrågor i november 2001 och hade inom ramen för detta utfrågningar med bland annat Konsumenternas Försäkringsbyrå och Sveriges Försäkringsförbund. Information från utfrågningarna användes sedan av utskottet i sina ställningstaganden till de motioner som behandlades i betänkande 2001/02:LU10. Där uttalade Sveriges Försäkringsförbund att anledningen till att överfallsskyddet i hemförsäkringen inte omfattar skador orsakade av sammanboende bland annat är svårigheterna att utreda dessa händelser. Ytterligare argument som nämndes är att priset på en sådan försäkring skulle bli dyrt med hänsyn till risken för missbruk samt att den ekonomiska förlusten skulle stanna i kretsen försäkringen är avsedd att skydda, på grund av försäkringsbolagens regressmöjligheter. De påpekade även möjligheten till ersättning från Brottsoffermyndigheten samt att en olycksfallsförsäkring skulle kunna täcka upp försäkringsbehovet.¹⁶⁹

3.3.2 Personlig kommunikation med representanter för försäkringsbolagen

Frågan som har ställts till respektive representant för de tillfrågade försäkringsbolagen är *”Varför omfattar överfallsskyddet i hemförsäkringen inte brott som begås av någon sammanboende?”*.

TRYGG HANSA¹⁷⁰

Håkan Franzén arbetar som försäkringsexpert på Trygg Hansa och han trycker på att den främsta anledningen till att brott som begås av sammanboende inte omfattas av överfallsskyddet är hemförsäkringens konstruktion i sig. Inte någon del i hemförsäkringen täcker skador som orsakas av någon som omfattas av samma försäkringsskydd, vare sig inom ansvarsförsäkringen,

---

¹⁶⁶ Motion 2004/05:L231 .

¹⁶⁷ Lagutskottets betänkande 2004/05:LU17.

¹⁶⁸ https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/overfallsskyddet-i-hemforsakringen_GS02L231 (Hämtad 2018-01-16).

¹⁶⁹ Lagutskottets betänkande 2001/02:LU10 Ersättningsrättsliga frågor, s. 5–6, 9.

¹⁷⁰ Intervju per telefon, 2018-01-19.

rättsskyddet eller om en försäkringstagare blir bestulen av en annan försäkringstagare. Han tror anledningen till att fokus hamnar just på överfallsskyddet är att det främst är kvinnor som drabbas, och att det då upplevs som provocerande när brott som begås av deras sammanboende inte omfattas av skyddet.¹⁷¹

Franzén nämner även några praktiska problem. Oftast är det mannen som står som försäkringstagare, och som försäkringstagare har han rätt till ersättning. Om överfallsskyddet skulle omfatta brott han tillfogar en kvinnlig sammanboende, blir det som att betala ersättning till förövaren. Trygg Hansa kräver även en polisanmälan för skaderegleringen, och det är många som inte vill anmäla sin partner. Dessutom skulle hemförsäkringen, som redan uppfattas som något dyr, bli än dyrare om sådana brott omfattades, och då kanske personer väljer att inte skaffa en hemförsäkring alls.

Slutligen påpekar Franzén att de frågor de får som rör överfallsskyddet aldrig kommer från deras kunder eller någon som drabbats, utan från ”utomstående” personer. Anledningen till det är att de drabbade får ersättning från sin olycksfallsförsäkring, som inte innehåller samma undantag. Därför ses inte försäkringsbehovet för att överfallsskyddet ska omfatta brott som begås av sammanboende som så stort.

LÄNSFÖRSÄKRINGAR¹⁷²

Maria Wång Henriksson arbetar som skadechef på Länsförsäkringar. Som svar på frågan varför överfallsskyddet inte omfattar brott som begås av sammanboende inleder hon med att berätta att hemförsäkringen är framtagen som och fungerar som ett skydd för de som tillhör skyddskretsen – de som bor i huset och som är folkbokförda på adressen. Hon förstår att det kan uppfattas som orättvist och fel att överfall som begås av någon sammanboende inte ersätts, men produkten är inte anpassad eller prissatt efter det. Hemförsäkringen är uppbyggd som ett yttre skydd mot skador orsakade av någon utanför denna krets.

Hon fortsätter med att nämna brottsskadeersättning som ett möjligt ersättningsalternativ, samt att även olycksfallsförsäkringen kan ge rätt till ersättning för skador som har orsakats av någon närstående. Ersättningen är då beroende av försäkringsbeloppet. Utöver det kan

---

¹⁷¹ Franzén påpekar dock att en del i Trygg Hansas överfallsskydd benämnd krisförsäkring berättigar till 10 behandlingstillfällen hos psykolog om försäkringstagaren drabbas av psykisk ohälsa till följd av ett överfall från en sammanboende.

¹⁷² Intervju per telefon, 2018-02-19.

försäkringstagaren även ha rätt till ersättning för kristerapi ur hemförsäkringen vid överfall, även om behovet har uppstått efter ett överfall av någon medförsäkrad.

*If*¹⁷³

Jenny Rudslätt, produktspecialist på If, börjar även hon med att uppge att utgångsläget för överfallsskyddet är att det följer det allmänna tänket kring skadeersättning – att ersättning inte utbetalas om skadan är orsakad av någon medförsäkrad.¹⁷⁴ Hon påpekar även att den moraliska biten väger tungt i dessa fall, och att våld inom hemmet är något som bolaget vill motarbeta. Att överfallsskyddet skulle täcka även brott som begås av sammanboende ser de som riskfyllt och möjligen ett indirekt motiv till ökat våld om ersättning går att få på det sättet. Utöver det tvivlar If på att ersättningen skulle tillfalla rätt person.

Rudslätt skriver också att problemet inte är att hemförsäkringen inte täcker för dessa fall, utan att det är så pass få som vågar eller orkar anmäla sin partner. Fokus borde istället ligga på att stärka offren och hjälpa dem med en väg ut. Dessutom påpekar hon att Brottsoffermyndigheten finns för de som drabbas av våld i hemmet.

*FOLKSAM*¹⁷⁵

Karolina Westin, produktutvecklare hos Folksam, börjar med att påtala att FAL reglerar vad de som försäkringsbolag kan avtala mot kunden, och att ”preventionsregeln” är en stor del i detta. Om kunden står för en egen del av risken i form av en kostnad, ett undantag eller en begränsning, blir inte försäkringsbolagets premie oskäligt hög. Det är anledningen att begränsningar, undantag och självrisker finns. Lagtexten innehåller även regler om identifikation; den som försäkringstagaren bor med och som omfattas av samma försäkring likställs med försäkringstagaren. Identifikationsregeln reglerar att personer inom samma hushåll inte kan nyttja försäkringen för medvetna skador, till exempel om ett barn slår sönder saker i vredesmod. Uppsåtshandlingar ersätts heller aldrig av en försäkring. Reglerna om identifikation är generellt accepterade och gäller oavsett om en sammanboende medvetet tar sönder tv:n för att Sverige inte gick till final i hockey i OS, eller om han misshandlar sin partner. Det föreligger således ingen rätt till ersättning för uppsåtliga skador som uppkommer inom den försäkrade kretsen.

---

¹⁷³ Svar erhållet per mail, 2018-01-21.

¹⁷⁴ Det finns dock några undantag, t.ex. gällande allriskförsäkringen. Tappar en medförsäkrad en vas i golvet så ersätts det.

¹⁷⁵ Svar erhållet per mail, 2018-02-27.

Folksam har dock i sin hemförsäkrings villkor för 2018 tagit bort undantaget i överfallsskyddet för brott som begås av någon sammanboende. Westin förklarade det med att *”Som kundägt bolag så gäller det att ”ha örat mot rälsen” och på senare år har det uppkommit ett resonemang gällande jämställdheten i sin försäkring. Det är naturligtvis ingenting som vi kan påverka, som sagt så är vi reglerad av lagstiftning i allt vi gör. Men ändå fick vi signaler från kunder (och inte nödvändigtvis utsatta kunder) att detta undantag, i överfallsskyddet, var ett hån mot de kunder som lever under dessa förhållanden. Vi kunde inte hitta trovärdighet i resonemanget att uppsåtliga skador aldrig omfattas. Det i sin tur gjorde att vi började att ifrågasätta vårt (ibland slentrianmässiga) användande av lagstiftningen. Vi fick dessutom signaler att utsatta kunder upplevde oss som en i raden som inte trodde på dem, och **det** har aldrig varit vår avsikt och något som vi inte vill medverka till. Folksam har en lång tradition, i samarbete med våra samarbetspartners, att ekonomiskt hjälpa kvinnojourer, barnjourer etc. så vi blev förfärade av att utsatta kunder upplever att vi inte **tror** på dem, när det inte alls handlar om det.”*

3.4 Slutsats; Varför omfattar hemförsäkringens överfallsskydd inte brott som begås av sammanboende?

Representanter från försäkringsbolagen har avgett diverse svar på varför överfallsskyddet inte omfattar brott som begås av sammanboende. Mina kontaktpersoner från Trygg Hansa, If och Länsförsäkringar har alla tre uttryckligen påtalat att hemförsäkringens konstruktion i sig inte medger en sådan möjlighet. Andra argument som har lyfts är att det skulle bli för dyrt och att det utifrån en moralisk synpunkt kan anses tveksamt. Sveriges Försäkringsförbund har tidigare påtalat bland annat risken för missbruk och utredningssvårigheter som ett skäl varför. Det har även vid några tillfällen framförts motioner i syfte att få till en reglering i frågan; alla dessa avslogs dock. Lagstiftaren har av flertalet olika anledningar inte velat lägga sig i utformningen av försäkringsprodukterna och försäkringsvillkoren. I slutändan kan anledningen till att hemförsäkringens överfallsskydd inte omfattar brott som begås av sammanboende således sägas vara ett utfall av produktfrihetsprincipen, kombinerat med övriga anförda argument.

DEL 4 – ETT RATIONELLT MOTIVERAT UNDANTAG?¹⁷⁶

4.1 Analys av hur undantaget förhåller dig till försäkringstekniska principer

Den tes jag utgår ifrån är att produktfrihetsprincipen framstår som en grundläggande princip – nästan som en huvudregel – inom försäkringsbranschen, och att undantaget för brott som begås av sammanboende är ett utfall av denna princip. Under tidigare avsnitt har jag argumenterat för att omnämnda, och ofta hänvisade till, försäkringstekniska principer begränsar produktfrihetens räckvidd i viss utsträckning. Här ämnar jag således att analysera om överfallsskyddets undantag för brott som begås av sammanboende kan förklaras eller backas upp med någon av dessa försäkringstekniska principer eller lagstadgade bestämmelser som sätter yttre gränser för hur långt försäkringsbolagens produktfrihet når.

4.1.1 Kan undantaget motiveras utifrån ekvivalensprincipen?

Ekvivalensprincipen går som sagt ut på att premien ska motsvara den försäkrade risken – och den sätter en yttre gräns för försäkringsbolagens produktfrihet. Det är inte lönsamt för försäkringsbolagen att erbjuda försäkringar som inte har någon tillstymmelse till förankring i vad risken faktiskt kostar. För enkelhetens skull görs dock vissa standardiseringar och kollektiva bedömningar baserat på riskgrupper, så premien motsvarar inte exakt varje individuell risk. Av de försäkringsbolags villkor jag har valt att studera har alla, när det gäller överfallsskyddet, uttryckligen skrivit att om försäkringstagaren utsätts för upprepade brott av samma gärningsman, betalas endast ett ersättningsbelopp ut.¹⁷⁷

Om överfallsskyddet således skulle omfatta brott som begås av sammanboende riskerar försäkringsbolagen ändå bara att behöva betala ut ersättning en gång, även om det skulle förekomma upprepat våld i hemmet. Motargument från försäkringsbolagens sida kan då vara att om sådana brott skulle omfattas, ökar riskerna, och om inte premierna höjs därefter (och blir väldigt dyra), blir det en för stor skillnad mellan risk och premie. Men, så som överfallsskyddet är konstruerat måste försäkringsbolagen i dagsläget vara beredda på att behöva betala ut ersättning om en person blir misshandlad av okänd gärningsman i det offentliga rummet – och det kan de behöva göra flera gånger om samma person skulle ha otur att råka ut för överfall vid mer än ett tillfälle. Med villkoret att endast en ersättning utbetalas om samma gärningsman överfaller försäkringstagaren vid upprepade tillfällen, kommer försäkringsbolagen bara riskera

---

¹⁷⁶ ”Undantag” ska i kommande framställning under del fyra läsas som ”undantaget i överfallsskyddet för brott som begås av sammanboende”. För enkelhetens skull används ett kortare ord.

¹⁷⁷ Trygg Hansa s. 42, Länsförsäkringar s. 27, Folksam s. 20, If s. 19.

en utbetalning om överfallsskyddet omfattar sammanboende. Hemförsäkringen tar i dagsläget inte heller hänsyn till om personerna som omfattas har olika stora risker på grund av exempelvis ålder, så att höja premien för folk som är sammanboende, för att det skulle innebära en högre risk, är inte heller riktigt välmotiverat.¹⁷⁸ Slutsatsen är att det rimligtvis inte skulle bli en alltför stor skillnad mellan risk och premie om överfallsskyddet även skulle inkludera brott som begås av sammanboende, eftersom de faktiska villkoren gällande en utbetalning vid upprepade brott av samma gärningsman begränsar effekterna. Undantaget för sammanboende blir därför svårt att motivera utifrån ekvivalensprincipen.

4.1.2 Kan undantaget motiveras med att det inte är försäkringsbart?

Är risken för brott som begås av sammanboende en risk som inte anses gå att försäkra? Principen om försäkringsbarhet tar sikte på fall som är säkert förutsägbara, där försäkringstagaren kan påverka försäkringsfallets inträde eller risker som är omöjliga eller uppenbart olämpliga att försäkra. Det går inte att säkert säga vilka hushåll det förekommer våld i eller om det förekommer alls. Inte heller har försäkringstagaren som blir utsatt för brott av sin sammanboende möjlighet att påverka försäkringsfallets inträde, om man inte börjar diskutera i mer moraliskt tveksamma termer om att brottsutsatta får skylla sig själva för att de lever med en våldsam person. Som anförts tidigare i uppsatsen anser Bengtsson att principen har en begränsad räckvidd på grund av bland annat förbättrad försäkringsteknik som möjliggjort försäkring för tidigare ”omöjliga” fall, och att argument om att en risk genererar ekonomiska problem inte går att använda för att påstå att risken är icke försäkringsbar.¹⁷⁹ Kvar står vi då med argumentet om det kan anses uppenbart olämpligt att låta brott som begås av sammanboende omfattas av överfallsskyddet. Kanske är det detta argument som håller bäst, att det är moraliskt svårmotiverat och kanske även uppenbart olämpligt att erbjuda försäkring och därmed möjligheten till ersättning, om ersättningen riskerar att gå till gärningsmannen. Det skulle även kunna sända fel signaler utåt genom att våld i hemmet klassas som ett legitimt försäkringsbart intresse.

4.1.3 Kan undantaget motiveras utifrån berikandeförbudet?

Berikandeförbudet, att försäkringsfallet inte får medföra ekonomisk vinst eller att endast ekonomisk skada ersätts för försäkringstagaren, lever kvar som en allmän princip inom skadeförsäkringen. Utgör den ett bärande argument till varför brott som begås av

---

¹⁷⁸ Se argumentet under avsnitt 2.3.1 Ekvivalensprincipen.

¹⁷⁹ Se under avsnitt 2.3.2 Försäkringsbarhet.

sammanboende inte omfattas av överfallsskyddet? Nej. Berikandeförbudet tar endast sikte på försäkringsfallet eller skadan i sig och att försäkringstagaren inte ska kompenseras för mer än det ekonomiska värdet, inte *hur* skadan uppstod.¹⁸⁰ Undantaget i överfallsskyddet gör däremot denna skillnad, då ersättningen betalas ut beroende på *vem* det var som orsakade försäkringstagaren skadan. Eftersom överfallsskyddet redan täcker vissa uppräknade brott mot person, skulle det inte göra någon skillnad om det även täckte brott som begås av sammanboende. Ska berikandeförbudet användas som argument träffar det hela överfallsskyddet i sig som en summaersättning.

4.1.4 Kan undantaget motiveras utifrån preventionstanken?

Skulle försäkringstagaren vara mer slarvig och mer nonchalant för risken att utsättas för brott om överfallsskyddet omfattade även brott som begås av sammanboende? Aktsamhetskraven som stipuleras för överfallsskyddet kan sägas vara ett utfall av preventionstanken – försäkringstagaren får inte i dessa fall, eller inte utan skälig anledning, utsätta sig för risken att skadas. Som nämnts tidigare rör det sig främst om att försäkringstagaren inte ska hota eller tillgripa våld och att diverse berusningsmedel ökar risken att drabbas av skada.¹⁸¹ Värt att påpeka är att aktsamhetskraven – och därmed preventionstanken – inte tillämpas när det kommer till sexualbrotten i överfallsskyddet. If och Trygg Hansa tar inte heller ut någon självrisk när det kommer till överfallsskyddet.¹⁸² Självrisken, att försäkringstagaren själv står för en del av skadan, är det tydligaste utfallet av preventionstanken.

Ytterligare argument som hör ihop med preventionstanken är att försäkringsskyddet skulle skapa en känsla av ansvarsfrihet hos försäkringstagaren och att hon därför är mer oförsiktig än om hon inte skulle ha en försäkring. Det argumentet rimmar dock illa när det kommer till överfall och personskador utan passar bättre in på egendomsskydd, och där finns till exempel allriskförsäkringen som ersätter skada just för det som preventionstanken tar sikte på – slarv och nonchalans. Annars går det lika gärna att argumentera för att människor är mer oförsiktiga och utsätter sig för risken att kroppsligt skadas endast för att de omfattas av en olycksfallsförsäkring. Så med tanke på hur överfallsskyddet är utformat som det är, där tydliga preventiva inslag som aktsamhetskrav och självrisker inte appliceras fullt ut, förefaller det något krystat att påstå att skyddet inte omfattar brott som begås av sammanboende baserat på

---

¹⁸⁰ Som nämnts tidigare finns vissa praktiska undantag i form av summaförsäkringar, där ett fast schablonbelopp utgår oberoende av den ekonomiska skadans verkliga storlek.

¹⁸¹ Se under avsnitt 3.2.1 Aktsamhetskrav.

¹⁸² If s. 19, Trygg Hansa s. 47. Länsförsäkringar och Folksam tar ut en grundsälvrisk, s. 27 resp. s 5.

preventionstankar. Sammanfattningsvis; nej, preventionens argument som tar sikte på att försäkringstagaren skulle vara mer slarvig eller nonchalant om överfallsskyddet skulle omfatta brott som begås av sammanboende håller inte.

4.1.5 Kan undantaget motiveras utifrån solidaritetstanken?

Solidaritetstanken, att personer med bra risker delvis får stå för de med sämre risker ur ett försäkringsmässigt perspektiv, möjliggör för den senare gruppen att omfattas av försäkringsskyddet. Applicerat på överfallsskyddet skulle i sådana fall hushåll där inget våld förekommer stå för en bra risk, och hushåll med våldsamma inslag stå för en dålig risk. Solidaritetstanken kan då bli ett argument för att påstå att överfallsskyddet borde omfatta brott som begås av sammanboende, och att de bra riskerna (hushåll utan våld) står en del av ersättningskostnaden för de sämre riskerna (hushåll där våld förekommer). Å andra sidan är det dock ovanligt med sociala hänsynstaganden och jämställdhetsskäl inom den privata försäkringsavtalsrätten, även om det finns drag av det i bland annat de kollektivavtalsgrundade försäkringarna. Utifrån det går det att argumentera för att solidaritetstanken faktiskt kan motivera varför överfallsskyddet inte omfattar brott som begås av sammanboende – just för att tanken snarare hör hemma i socialförsäkringssystemet.

4.1.6 Kan undantaget motiveras utifrån kontraheringsplikten?

Det är lite svårt att förena tankarna om att ett villkor som stipulerar ett undantag motiveras utifrån att försäkringsbolagen är skyldiga att erbjuda försäkring. Kan det argumenteras att fler skulle nekas försäkring om den skulle omfatta även brott som begås av sammanboende? Tittar man på rekvisiten som ställs upp för att undkomma kontraheringsplikten ska det bero på särskilda omständigheter, risken för framtida försäkringsfall, den befarade skadans omfattning, försäkringens art eller någon annan omständighet. Särskilda skäl har i förarbetena uttalats kunna vara svåröversäkrade risker i andra länder.¹⁸³ När det gäller risken för framtida försäkringsfall uttalas det att det måste vara en särskilt påtaglig risk,¹⁸⁴ och risken för att försäkringstagaren utsätts för brott av sin sammanboende kan inte sägas vara påtaglig i den bemärkelsen. Utöver det sägs det att försäkringsbolag som bedriver en rikstäckande verksamhet inom till exempel villaförsäkring inte ska kunna neka personer försäkring endast för att huset ligger i ett område där brand- eller stöldrisken anses större.¹⁸⁵

---

¹⁸³ Prop. 2003/04:150 s. 159.

¹⁸⁴ Prop. 2003/04:150 s. 160.

¹⁸⁵ Prop. 2003/04:150 s. 160.

Det går också att vända på argumentet; ersätter försäkringsbolagen inte brott som begås av sammanboende just för att de är skyldiga att erbjuda hemförsäkring? Då är det dock inte långsökt att argumentet egentligen bottnar i de ekonomiska aspekterna (premien blir för dyr), vilket det under ekvivalensprincipen har konstaterats inte är ett hållbart argument.

4.1.7 Kan undantaget klassas som ett förbjudet omfattningsvillkor?

Till skillnad mot de andra försäkringstekniska principerna som sätter en yttre gräns för produktfrihetsprincipens räckvidd, där frågan ställts om dessa på något sätt kan motivera undantaget för brott som begås av sammanboende, blir frågan i detta fall om undantaget kan klassas som ett förbjudet omfattningsvillkor. Utgångspunkten är även när det gäller omfattningsvillkor att försäkringsbolagen är fria att välja vilka risker de vill försäkra och det tillåter dem att undanta risker, så länge inte riskerna egentligen tar sikte på ett förhållande som omfattas av de tvingande reglerna om biförpliktelser.¹⁸⁶

Enligt FAL 1 kap. 8 § ska reglerna om skadeförsäkring gälla även om en skadeförsäkring innehåller moment av personförsäkring, om inte annat anges. I FAL 4 kap. 12 § sägs att om en personförsäkring ingår som en del i en konsumentförsäkring, tillämpas 12 kap. istället. Överfallsskyddet klassas som ett sådant inbyggt personförsäkringsskydd i hemförsäkringen, som är en skadeförsäkring. FAL 12 kap. innehåller inte några regler om identifikation¹⁸⁷ som FAL 4 kap. gör. Det kan därför inte bli fråga om framkallande av försäkringsfall, eftersom en sammanboendes handlande inte likställs med försäkringstagarens handlande. Inte heller kan det sägas att undantaget för brott som begås av sammanboende tar sikte på en situation som omfattas av upplysningsplikten. Upplysningsplikten vid personförsäkring innebär att försäkringstagaren ska svara på försäkringsbolagets frågor,¹⁸⁸ och de frågor inte om våld förekommer i hemmet.¹⁸⁹ Så nej, undantaget i överfallsskyddet för brott som begås av sammanboende kan inte sägas vara ett förbjudet omfattningsvillkor.

---

¹⁸⁶ Se avsnitt 2.4.2 Omfattningsvillkor.

¹⁸⁷ Regeln om identifikation hittas i FAL 4 kap. 8 § och innebär att handlande av en make, sambo eller annan familjemedlem likställs med handlande av den försäkrade.

¹⁸⁸ FAL 12 kap. 1 § 3 men. samt Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 447.

¹⁸⁹ Eftersom överfallsskyddet ingår i hemförsäkringen är risken näst intill obefintlig att en sådan fråga skulle ställas, eftersom informationen försäkringsbolagen efterlyser vid tecknande av hemförsäkring främst tar sikte på omständigheter som rör bostaden.

4.1.8 Kan undantaget klassas som en förbjuden symtomklausul?

En symtomklausul är som tidigare redogjorts för ett villkor som undantar vissa sjukdomar eller symtom från en personförsäkring.¹⁹⁰ Eftersom undantaget i överfallsskyddet för brott som begås av sammanboende inte har med sjukdomar att göra träffas det inte alls av regeln för symtomklausuler.

4.2 Analys av hur undantaget förhåller sig till övriga bakomliggande resonemang

Nyligen har redogjorts för hur undantaget för brott som begås av sammanboende förhåller sig till försäkringstekniska principer och lagstadgade bestämmelser. Del två av analysen kommer nedan bestå av övriga argument samt resonemang som framförts av representanter för försäkringsbolagen och hur dessa förhåller sig till, och eventuellt förklarar, varför brott som begås av sammanboende inte klassas som en ersättningsbar skada. Utifrån resultatet kommer sedan en sammanvägande analys göras av om undantaget för brott som begås av sammanboende kan anses vara rationellt motiverat.

4.2.1 Kan undantaget motiveras med att endast oförutsedd skada är ersättningsbar?

Vanliga undantag i försäkringar backas upp av tanken att det endast är oförutsedd skada som ersätts.¹⁹¹ Överfallsskyddet ersätter idag inte brott som begås av någon som omfattas av samma försäkringsskydd, alltså av någon sammanboende, men däremot brott som försäkringstagaren utsätts för av någon hon inte bor tillsammans med. Är det för att det ses som mer förutsägbart att bli överfallen av en sammanboende, jämfört med en okänd eller endast bekant person? Statistiken från senaste NTU visar till exempel att 50% av de anmälda misshandelsbrotten män utsattes för inträffade på allmän plats.¹⁹²

Argumentet att säga att brott som begås av sammanboende eventuellt kan ses som förutsägbara skador, för att det är vanligt, går att applicera på flertalet olika situationer. Befinner en person sig på allmän plats, till exempel i ett varuhus, och blir bestulen på sin mobiltelefon skulle det också kunna ses som en förutsägbar skada om någon stjälar den, eftersom det är ett så pass vanligt brott. Får en person inbrott i sin bostad när hon befinner sig på arbetet kan det också argumenteras för att det är en förutsägbar skada, eftersom bostadsbrott i sig är relativt vanliga. Argumentet om att det är en förutsägbar skada endast för att försäkringstagaren befinner sig i

---

¹⁹⁰ Se avsnitt 2.4.3 Symtomklausuler.

¹⁹¹ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 16.

¹⁹² NTU – Utsatthet för brott 2016, tabell 3D s. 70.

en potentiellt farlig situation där det finns en risk att drabbas av brottslighet håller därför inte helt tätt; det går inte att avgöra i vilka hem som våld förekommer, på vilken plats en riskerar att bli bestulen på sin mobiltelefon eller plånbok och så vidare. Utöver det bör det också hållas i åtanke att försäkringsbolagen idag har stora möjligheter att räkna ut sannolikheten för en risks inträffande och lösa de ekonomiska frågorna kring det.¹⁹³

4.2.2 Kan undantaget motiveras utifrån utredningssvårigheter?

Att överfallsskyddet inte ersätter brott som begås av sammanboende för att det är för svårt att utreda dessa brott är ett argument som bland annat Sveriges Försäkringsförbund har uttryckt.¹⁹⁴ Förutom att en polisanmälan måste göras, innehåller försäkringsvillkoren inte något krav på en känd gärningsman eller en fällande dom. Även om en polisanmälan görs men förundersökningen läggs ned i brist på bevis för att det var en okänd gärningsman som överföll försäkringstagaren kan ersättning således betalas ut. Att säga att sammanboende inte omfattas av överfallsskyddet på grund av att sådana brott är svåra att utreda är därför ett argument som håller tunt när man jämför det med att utbetalning kan ske för brott som begås av helt okända gärningsmän. Är gärningsmannen en sammanboende och därmed känd, borde utredningsmöjligheterna teoretiskt sett vara godare.

4.2.3 Kan undantaget motiveras med risken för missbruk?

Att försäkringen riskerar att missbrukas är ett argument som går att applicera på i princip alla sorters försäkringar. Argumentet kan nästan tyckas vara större om man vänder på det – är inte risken för missbruk större för de överfall som försäkringen ersätter, de som begås av en okänd gärningsman? Teoretiskt sett borde det vara lättare att göra en anmälan och påstå att man blivit överfallen av någon okänd, än att det är en sammanboende som begått brottet. I de förra fallen finns det kanske inte ens ett tydligt signalement att tillgå, och så länge en polisanmälan görs spelar det för försäkringsersättningen ingen roll om den läggs ner eller inte. Det borde anses vara svårare för en person att ljuga om ett överfall och peka ut en närstående, än att uppge att det var en person hon aldrig har sett förut som misshandlade en.

---

¹⁹³ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 16.

¹⁹⁴ Se avsnitt 3.3.1 Varför omfattar ej överfallsskyddet brott som begås av sammanboende?

4.2.4 Kan undantaget motiveras med att den ekonomiska förlusten skulle stanna i kretsen försäkringen är avsedd att skydda, på grund av försäkringsbolagets regressmöjlighet?

Alla fyra försäkringsbolag har villkor i sina hemförsäkringar som ger dem rätt att överta rätten att kräva ersättning av den som är ansvarig för skadan.¹⁹⁵ Om överfallsskyddet skulle ersätta brott som begås av sammanboende skulle försäkringsbolaget efter att ha betalt ersättning till försäkringstagaren således kunna kräva igen ersättningen från dennas sammanboende som har orsakat skadan.

Försäkringsbolagens regressrätt är lagstadgad i FAL och medger för skadeförsäkringar enligt FAL 7 kap. 9 § en oinskränkt rätt att kräva tillbaka ersättning från den som har orsakat skadan.¹⁹⁶ Eftersom överfallsskyddet är ett moment av personförsäkring i en konsumentförsäkring blir FAL 1 kap. 8 § tillämplig. Reglerna om skadeförsäkring ska som utgångspunkt gälla i sådana fall, om inte annat anges. I FAL 7 kap. 10 § stadgas att om en personförsäkring ingår som del i en konsumentförsäkring tillämpas FAL 16 kap. istället. Gällande regressrätten i FAL 16 kap. 10 § framgår att försäkringsbolaget inträder i den försäkrades rätt till skadestånd när det gäller ersättning för sjukhuskostnader och andra förluster som bolaget har ersatt. Andra meningen stadgar att *"försäkringsvillkor som ger bolaget större rätt till återkrav är utan verkan mot den skadeståndsskyldige"*. Det innebär att vid summaförsäkring, när ersättningsbeloppet redan på förhand bestäms i avtalet, försäkringsbolaget inte kan utöva någon regressrätt alls för dessa ersättningar.¹⁹⁷

Som tidigare visats utgår överfallsersättningen ur alla försäkringar som en form av summaersättning, där det i försäkringsavtalet framgår att till exempel en misshandel av normalgraden berättigar försäkringstagaren till 8000 kronor.¹⁹⁸ Skulle överfallsskyddet i hemförsäkringen således medge ersättning för skador försäkringstagaren drabbats av genom brott som en sammanboende begått, har inte försäkringsbolagen någon möjlighet att återkräva just överfallsersättningen från den sammanboende. Det står dock försäkringsbolagen fortfarande öppet att återkräva de faktiska kostnaderna för exempelvis tandläkarbesök eftersom de ersätts efter den verkliga kostanden, men hela den ekonomiska förlusten kommer inte att

---

¹⁹⁵ Folksam s. 83, If s. 28, Länsförsäkringar s. 46 och Trygg Hansa s. 95.

¹⁹⁶ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 339. Vissa bolag har dock anslutit sig till något som kallas Regressöverenskommelsen som enligt p. 3 medger att regress mot fysisk person för skada som omfattas av ansvarsförsäkring inom en konsumentförsäkring endast får utövas om skadevållaren har handlat med uppsåt eller grov vårdslöshet, se Regressöverenskommelsen s. 2.

¹⁹⁷ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 522.

¹⁹⁸ Se avsnitt 3.2 Överfallsskyddet i hemförsäkringen.

stanna i kretsen försäkringen är avsedd att skydda. Försäkringsbolagens regressmöjlighet är således ett argument som kan användas för att motivera varför överfallsskyddet i hemförsäkringen inte omfattar brott som begås av sammanboende, men det tappar en stor del av sin tyngd eftersom lagstiftningen inte medger regress för summaförsäkringar.

4.2.5 Kan undantaget motiveras utifrån hemförsäkringens konstruktion?

Franzén nämnde hemförsäkringens konstruktion i sig som en av de främsta anledningarna till att överfallsskyddet ej omfattar brott som begås av sammanboende. Så gjorde även Wång Henriksson. Även Rudslätt tog upp att det beror på det allmänna sättet att tänka kring skadeförsäkring, att skador orsakade av medförsäkrade inte ersätts. Det stämmer för nästan alla moment som ingår i hemförsäkringen; ansvarsförsäkringen, rättsskyddsförsäkringen och hemförsäkringarnas egendomsskydd.¹⁹⁹ Den senare undantar specifikt stöld eller skadegörelse som begås av någon som omfattas av samma försäkringsskydd, och samma undantag finns för de försäkringar som ersätter identitetsstöld.²⁰⁰ Till många hemförsäkringar går det även att teckna ett tillägg i form av en allriskförsäkring. För dessa finns det dock generellt inget undantag för skador som orsakas av en sammanboende, utan kvalifikationsnormen är att det ska röra sig om en plötslig och oförutsedd skada.²⁰¹ Om en sammanboende således skulle råka vända en dyr vas i golvet så att den går sönder, är detta en skada som kan ersättas.²⁰² Inte heller för reseskyddet finns det något undantag för skador som förorsakas av någon sammanboende. Utan att närmare ha eftersökt orsakerna till varför skadeförsäkringar och hemförsäkringen specifikt är uppbyggda som de är,²⁰³ får det ändå konstateras att argumentet om dess konstruktion utgör en hållbar, och stark sådan, förklaring till varför brott som begås av sammanboende inte är ersättningsbara genom överfallsmomentet.

---

¹⁹⁹ Trygg Hansa s. 50, 54, If s. 16–17, Folksam s. 51, 68 och Länsförsäkringar s. 22, 24.

²⁰⁰ Trygg Hansa s. 14, 17, If s. 9, 18, Folksam s. 7, 72 och Länsförsäkringar s. 14, 22.

²⁰¹ Trygg Hansa s. 61, If s. 27, Folksam s. 21 och Länsförsäkringar s. 32–33.

²⁰² Skulle den sammanboende istället medvetet kasta vaser i golvet tillämpas dock reglerna om framkallande av försäkringsfall, eftersom en sammanboendes handlingar genom identifikationsregeln i FAL 4 kap. 8 § likställs med handlingar av den försäkrade.

²⁰³ Gissningsvis ligger ekonomiska argument nära till hands, och att om skador som orsakats av personer som omfattas av samma försäkringsskydd generellt skulle ersättas, blir det som att försäkringsbolaget riktar anspråk mot sig själv.

4.3 Slutsats; kan undantaget i hemförsäkringens överfallsskydd för brott som begås av sammanboende anses vara rationellt motiverat?

Varken ekvivalensprincipen, berikandeförbudet eller preventionstanken av de försäkringstekniska principerna som har analyserats kan sägas vara bärande argument till varför undantaget för brott som begås av sammanboende inte omfattas av hemförsäkringens överfallsskydd. Det har konstaterats att försäkringsbolagen inte riskerar behöva betala ut överfallsersättning mer än en gång, även om det förekommer upprepat våld i hemmet, eftersom villkoren endast medger ersättning vid ett tillfälle om försäkringstagaren skadas av samma gärningsman mer än en gång. Däremot måste de ersätta en försäkringstagare som har oturen att bli överfallen av en okänd gärningsman vid flera separata tillfällen. Berikandeförbudet tar över huvud taget inte sikte på hur en skada har uppstått eller vem som har orsakat den. Inte heller preventionstanken kan användas som argument för att inte omfatta brott som begås av sammanboende; det kan knappast påstås att försäkringstagaren infinner sig i en känsla av ansvarsfrihet för att hon omfattas av ett överfallsskydd, eller en olycksfallsförsäkring för den delen, och därmed skulle agera mer oansvarigt. Argumentet passar bättre på sakskadornas område, och där finns till och med en försäkring som tar sikte på skador orsakade just av slarv eller nonchalans. Det har även anförts att försäkringar endast ersätter oförutsedda skador, och om det kan vara en anledning till varför brott som begås av sammanboende inte omfattas av överfallsskyddet. Den senaste NTU visar till exempel att den vanligaste platsen en man utsätts för misshandel på är i det offentliga rummet (50%), jämfört med kvinnor som i 36% av fallen hade utsatts för misshandel i en bostad. Förenklat sagt, kan det därför påstås att det är mer förutsebart att en man kan bli misshandlad i det offentliga rummet, och att överfallsskyddet i sådana fall inte borde täcka ens dessa skador.

När det gäller anledningar som representanter för försäkringsbolagen har uppgett till varför överfallsskyddet inte omfattar brott som begås av sammanboende kan åtminstone två av dem inte anses utgöra särskilt starka argument. Vad gäller påstådda utredningssvårigheter så ställer försäkringsvillkoren i överfallsskyddet endast upp ett krav på polisanmälan, inte på fällande dom. Om en förundersökning läggs ner kan ersättning således ändå utgå, så länge det gjorts sannolikt att försäkringstagaren utsatts för ett ersättningsbart brott. Generellt borde det anses bra mycket svårare att utreda ett brott som begåtts i det offentliga rummet där gärningsmannen är okänd, jämfört med att det är försäkringstagarens partner som är gärningsman. Även när det gäller risken för missbruk borde det anses lättare att göra en "falsk anmälan" och påstå

misshandel av en okänd gärningsman där endast vaga, om några, signalement finns att tillgå, jämfört med att falskeligen peka ut en partner för att försöka lura till sig ersättning.

De lagstadgade reglerna om kontraheringsplikt, omfattningsvillkor och symtomklausuler har tidigare analyserats för att se om dessa yttre gränser för produktfriheten på något sätt kan motivera varför undantaget för sammanboende tillämpas. Det har konstaterats att undantaget inte utgör något förbjudet omfattningsvillkor och att reglerna om symtomklausuler inte är möjliga att applicera på det. Två teoretiska frågor ställdes om kontraheringsplikt i relation till överfallsskyddet; om kontraheringsplikten skulle kunna medföra att fler nekas försäkring om överfallsskyddet även skulle omfatta brott som begås av sammanboende eller om försäkringsbolagen inte omfattar dessa brott, just för att det är skyldiga att erbjuda hemförsäkring. Det första frågan besvarades nekande och inte heller den andra erbjöd ett särskilt starkt svar, eftersom den snarare kunde kopplas ihop med ekonomiska argument om att premien skulle bli för dyr.²⁰⁴

När det kommer till argument och bakomliggande orsaker som faktiskt kan ge en godtagbar förklaring till varför brott som begås av sammanboende inte omfattas av överfallsskyddet ska först nämnas de två försäkringstekniska principerna. I första hand finns principen om att alla risker inte är försäkringsbara, som tar sikte på situationer där försäkringstagaren kan påverka försäkringsfallets inträde, omöjliga risker eller uppenbart olämpliga risker. Det är främst det sistnämnda som kan utgöra ett argument till varför brott som begås av sammanboende inte omfattas, eftersom det kan sägas vara, om än kanske inte uppenbart olämpligt, iallafall olämpligt att det går att försäkra sig mot skador en partner tillfogar en. Även solidaritetstanken, tanken om att de ”bra riskerna” (hem där våld inte förekommer) delvis får betala för de ”dåliga riskerna” (hem där våld förekommer) borde omfattas av försäkringsskydd, kan motivera att sådana risker inte omfattas av privat försäkring. Sociala hänsynstaganden och dylikt är helt enkelt inte vanligt förekommande på den privata försäkringsarenan, utan de hör snarare hemma inom det statliga socialförsäkringssystemet.

Vad gäller argument som representanterna för försäkringsbolagen anfört ska först beröras försäkringsbolagens regress. Inledningsvis låter det som ett mycket starkt argument, att regressmöjligheten kan resultera i att den ekonomiska förlusten stannar i den krets försäkringen

---

²⁰⁴ Vilket redogjorts för under avsnitt 2.3.1 Ekvivalensprincipen och inte ansågs kunna utgöra ett hållbart argument.

syftar till att skydda. Men eftersom FAL stadgar att 16 kap. ska tillämpas när det gäller personförsäkringsmoment i en skadeförsäkring, är försäkringsbolagen hindrade att utöva regress vid summaförsäkringar. Överfallsersättningen utgår som en summaersättning, på förhand bestämd i avtalet, så det är endast övriga faktiska kostnader för tandläkarbesök eller liknande som försäkringsbolaget kan återkräva. Försäkringsbolagens regress är dock fortfarande ett bra argument som kan motivera varför brott som begås av sammanboende inte omfattas av hemförsäkringens överfallsskydd, men lagstiftningen tar udden av det. Det starkaste argumentet utgörs av att hemförsäkringens konstruktion i sig utgör hinder till att omfatta skador som försäkringstagaren utsätts för av en sammanboende, eftersom sådana skador orsakade inom samma försäkringskrets endast undantagsvis ersätts genom till exempel en tillagd allriskförsäkring. Att Folksam har ändrat sina villkor i överfallsskyddet så att brott som begås av sammanboende numera omfattas av skyddet gör dock att det kan ifrågasättas hur starkt argumentet om hemförsäkringens konstruktion egentligen är i praktiken; marknadskrafter i kombination med att de som bolag inte längre kunde hitta trovärdighet i resonemanget att detta slag av uppsåtliga skador (överfall i hemmet) aldrig kan omfattas ledde till att de faktiskt tog bort undantaget.

Sammanfattningsvis är det endast två av sex försäkringstekniska principer vilka har redogjorts för i uppsatsen som kan anses utgöra i alla fall godtagbara anledningar till varför brott som begås av sammanboende inte omfattas av hemförsäkringens överfallsskydd. Att undantaget inte är att anse som ett förbjudet omfattningsvillkor, och därmed inte strider mot lag, medför inte att det automatiskt motsatsvis kan ses som ett hållbart argument som talar till undantagets fördel. Inte heller kontraheringsplikten kan sägas utgöra ett tillräckligt starkt argument till varför brott som begås av sammanboende inte kan klassas som en ersättningsbar skada. Vad gäller bakomliggande orsaker som har uppgetts av representanter för försäkringsbolagen är det mer jämnt; risken för missbruk eller utredningssvårigheter väger inte särskilt tungt som anledning till att inte ersätta skador orsakade av en sammanboende, medan argumenten om regress och hemförsäkringens konstruktion utgör mer hållbara anledningar.

Det föreligger således några argument av varierande styrka som kan anses förklara varför brott som begås av en sammanboende inte omfattas av överfallsmomentet i hemförsäkringens konstruktion. Det är argumenten om försäkringsbarhet, solidaritet, försäkringsbolagens regress och hemförsäkringens konstruktion. Är dessa, eller något av dem, tillräckligt hållbara för att undantaget ska kunna anses rationellt motiverat? Resterande försäkringstekniska principer eller

argument; ekvivalensprincipen, preventionstanken, berikandeförbudet, oförutsedd skada, utredningssvårigheter eller risken för missbruk, utgör inte tillräckligt hållbara anledningar till att överfallsskyddet inte omfattar brott som begås av sammanboende. I de svar jag erhållit från representanter från försäkringsbolagen har de dessutom anført att anledningar till att överfallsskyddet inte omfattar brott som begås av sammanboende är att det skulle bli för dyrt, men även preventionsargument, snarare än tankar om solidaritet eller försäkringsbarhet. Att ersättningen riskerar att tillfalla skadevållaren kan sägas inrymmas inom det icke-försäkringsbara området, men det väger inte så tungt på egen hand att undantaget kan sägas vara rationellt motiverat på den grunden; den risken är i sådana fall lika stor även gällande andra ersättningsformer. Inte heller försäkringsbolagens regressmöjlighet, och att den ekonomiska förlusten skulle stanna inom försäkringskretsen, kan anses utgöra ett så tungt bärande argument; själva överfallsersättningen kan de ändå inte kräva tillbaka eftersom den utgår med en på förhand bestämd summa. Kvar är då argumentet om hemförsäkringens konstruktion och frågan om det kan anses utgöra ett så pass tungt argument att undantaget för brott som begås av sammanboende ändå kan anses vara rationellt motiverat. Argumentet i sig är starkt, men det faktum att det finns ett försäkringsbolag som ändå ansett det möjligt att omfatta brott som begås av sammanboende, till synes utifrån påtryckningar från konsumenter, får mig att ifrågasätta hur stor praktisk förankring argumentet egentligen har. Varför skulle andra försäkringsbolag vara hindrade att låta överfallsskyddet omfatta brott som begås av sammanboende? Avslutningsvis landar slutsatsen därför i att undantaget i överfallsskyddet för brott som begås av sammanboende inte kan anses som helt rationellt motiverat utifrån de uppställda ramarna.

DEL 5 – ÖVRIGA ERSÄTTNINGSMÖJLIGHETER

5.1 Skadestånd

Skadestånd som ersättningsform vilar på den grundläggande tanken att den skadelidande ska försättas i samma ekonomiska läge som om skadan inte hade inträffat.²⁰⁵ Den skadelidande ska varken ha mer eller mindre. Vad det gäller skadeståndets funktioner går det att urskilja ett antal; reparation, prevention, placering av kostnader, pulvrisering av förlust och att det verkar som en form av upprättelse. Skadeståndets funktioner och effekterna av dessa är ett omdebatterat ämne och ska inte utvecklas närmare här.²⁰⁶ Skadestånd har ett nära samband med straff i det svenska

---

²⁰⁵ Hellner, Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 23.

²⁰⁶ Hellner, Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 36 ff.

rättssystemet. Om någon begår en brottslig handling medför det även skadeståndsskyldighet, och en sådan talan kan föras parallellt i samband med straffprocessen.²⁰⁷ Som tidigare har berörts så anses numera skadestånd ha en mindre viktig funktion att fylla, särskilt när det gäller person- eller sakskador.²⁰⁸ Det eftersom försäkringslösningar har satts i förgrunden eftersom de generellt förbättrar den skadelidandes utsikt till ersättning, samt att de tillhandahåller ett skydd för de skadevållare som har en ansvarsförsäkring.²⁰⁹

5.1.1 Skadestånd vid personskada

Grundregeln är att den som uppsåtligen eller vårdslöst vållar personskada eller sakskada ska ersätta skadan enligt skadeståndslagen (SkL) 2 kap. 1 §. Personskador kan vara av både fysisk och psykisk karaktär, till exempel sår, brutna ben, utslagna tänder och hjärnskakning. Exempel på psykiska personskador är depression och chocktillstånd.²¹⁰ Det vanliga borde vara att påvisa att en personskada uppstått genom dokumentation från sjukvården. När det gäller psykiska tillstånd krävs det en medicinskt påvisbar effekt för att det ska klassas som personskada; normala känslotillstånd av rädsla, oro, sorg eller vrede till följd av en skada anses inte vara tillräckligt.²¹¹

5.1.2 Vad som ersätts vid personskada

SkL 5 kap. 1 § reglerar vad som ersätts när det gäller personskador. I första punkten nämns sjukvårdskostnad och andra kostnader, inbegripet skälig kompensation till personer som står den skadelidande särskilt nära. En inledande påpekan är sjukhuskostnader till stor del ersätts av socialförsäkringen, och att det endast är eventuella, nödvändiga, kostnader som blir över efter att denna och andra privata försäkringar har satt in som ersätts genom skadestånd. Exempel på andra kostnader kan vara kostnader för resor, sjukgymnastik, anpassning av bostad, läkemedel, kroppsliga hjälpmedel och dylikt.²¹²

Enligt SkL 5 kap. 1 § 2 p. kan även inkomstförlust ersättas i form av skadestånd. Om den skadelidande inte kan arbeta på grund av personskada under en kortare period kommer dock ersättningen till största del betalas av den skadelidandes arbetsgivare i form av sjuklön, av

---

²⁰⁷ Hellner, Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 57.

²⁰⁸ Hellner, Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 26.

²⁰⁹ Hellner, Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 174 Ansvarsförsäkringen ersätter dock inte skador som begås uppsåtligen eller mot någon som omfattas av samma försäkringsskydd.

²¹⁰ Hellner, Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 99.

²¹¹ Prop. 2000/01:68 s. 17 f.

²¹² Hellner, Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 347 ff. jfr. Strömbäck, *Skadeståndslag (1972:207)* 5 kap. 1 § 1 p, not 89, Karnov, 2017-04-01 (Hämtad 2018-02-08).

socialförsäkringen samt av arbetsgivarens sjukförsäkring. Endast kostnader som inte blir ersatta av de systemen utgår då som skadestånd, SkL 5 kap. 3 §. Ersättning för inkomstförlust kan avse både förfluten tid och framtida inkomstförlust om den skadelidande drabbas av bestående invaliditet.²¹³

Slutligen ersätts också ideell skada i form av sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men och särskilda olägenheter enligt SkL 5 kap. 1 § 3 p. Sveda och värk kan vara smärta och andra fysiska obehag, ångest, sömnsvårigheter, depressiva reaktioner och oro eller ängslan inför framtiden under den akuta sjukdomstiden.²¹⁴ Till lyte räknas vanställande kroppsfel som ärr och hälta, men även förlust av kroppsdel.²¹⁵ Stadigvarande men rör framtida följder av skadan och kan innefatta ersättning för bland annat rörelsehinder, talfel, dövhet och nedsatt syn.²¹⁶ Till särskilda olägenheter klassas mer svårbedömda faktorer vid allvarlig invaliditet om det finns olägenheter av sådant slag som överstiger det som kompenseras genom de andra posterna.²¹⁷

5.1.3 Skadestånd vid kränkning

SkL 2 kap. 3 § stadgar att *”den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära ska ersätta den skada som kränkningen innebär.”* För att skadestånd för kränkning ska kunna utgå måste det alltså i första hand ha begåtts ett brott.²¹⁸ För att avgöra om en brottslig handling omfattas av SkL 2 kap. 3 § och kan ge rätt till skadestånd ses det till vilket skyddsintresse de straffrättsliga bestämmelserna har.²¹⁹ Den skadelidande behöver inte ha drabbats av någon fysisk skada för att ha rätt till kränkningersättning.²²⁰ Det är inte heller någon förutsättning att skadevällaren döms till straff i brottmålet.²²¹

---

²¹³ Hellner, Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 351 ff.

²¹⁴ Prop. 2000/01:68 s. 24.

²¹⁵ Prop. 2000/01:68 s. 26.

²¹⁶ Prop. 2000/01:68 s. 18, 26.

²¹⁷ Prop. 2000/01:68 s. 29.

²¹⁸ Brottsbalken är en gärning för vilket det är föreskrivet straff, brottsbalken (BrB) 1 kap. 1 §.

²¹⁹ Friberg, *Kränkningersättning*, s. 530. Friberg ger som exempel att om ett ekonomiskt intresse skyddas i en brottsregel, t.ex. bedrägeri, kan ingen kränkningersättning utgå även om brottet haft integritetskränkande inslag. Vid förmögenhetsbrott som har kränkande inslag, t.ex. rån eller väskryckning, kan ersättning dock utgå. Prop. 2000/01:68 s. 49.

²²⁰ Bengtsson, *Skadeståndslag* (1972:207) 2 kap. 3 §, not 13, Karnov, 2017-04-01 (Hämtad 2018-02-09).

²²¹ Ibid. Jfr. även prop. 2000/01:68 s. 48. Friberg uttrycker det dock som *”att gärningsmannen antingen döms för gärningen i ett brottmål eller att den skadeståndslidandes skadeståndstalan bifalls i ett tvistemål, för att skadestånd ska kunna utgå.”* Friberg, *Kränkningersättning*, s. 527.

Exempel på brott som faller under angrepp på person kan vara misshandelsbrott, mordförsök och i vissa fall vållande till kroppsskada. Brott mot frihet avser sådana som inskränker den enskildes rörelse- och handlingsfrihet såsom människorov, olaga frihetsberövande, olaga tvång och utpressning. Fridsbrotten är sådana som stör den enskildes rätt att vara ifred och hålla privatlivet privat, till exempel olaga hot, hemfridsbrott, olovlig avlyssning, ofredande med mera. Även överträdelse av kontaktförbud kan omfattas om överträdelsen har sådan karaktär att den framkallar oro eller ängslan hos den skyddade personen.²²² Slutligen tar ordet ”ära” i bestämmelsen sikte på ärekränkingsbrotten i första hand, men även falskt eller obefogat åtal eller angivelse kan falla här under.²²³

Kränkningen måste dessutom kunna ses som allvarlig för att ge rätt till ersättning, rör det sig inte om någon allvarlig kränkning anses inget lidande ha uppkommit.²²⁴ Enligt skadeståndsrättslig praxis bedöms inte en kränkning vara allvarlig om den inte kan uppskattas till minst 5000 kronor.²²⁵ En bedömning får göras utifrån samtliga omständigheter från fall till fall och ledning kan tas utifrån den uppräkningslista som görs SkL 5 kap. 6 §.²²⁶ Generellt kan sexualbrotten sägas vara sådana att de innebär en allvarlig kränkning, och detsamma kan sägas gälla för de flesta våldsbrott.²²⁷

5.1.4 Kränkningers ersättnings bestämmande

Syftet med kränkningers ersättning sägs i förarbetena vara att kompensera för vissa känslor den skadelidande har utsatts för i och med kränkningen, såsom rädsla, förnedring och skam som inte är av sådant slag att en personskada kan anses föreligga. Ersättningen kan sägas vara lite utav ett ”plåster på sårn” som kan hjälpa till att lindra verkningarna och bidra till att återställa självkänsla och självrespekt hos den skadelidande.²²⁸

SkL 5 kap. 6 § räknar upp faktorer som påverkar kränkningers ersättnings bestämmande. Hänsyn ska för det första tas till handlingens art och varaktighet, där återkommande övergrepp eller övergrepp som håller på under en längre tidsperiod generellt kan ses som en allvarigare

---

²²² Prop. 2000/01:68 s. 64.

²²³ Prop. 2000/01:68 s. 65.

²²⁴ Prop. 2000/01:68 s. 49 f.

²²⁵ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2017 s. 8.

²²⁶ Prop. 2000/01:68 s. 50 T.ex. får vissa yrkeskategorier så som poliser och ordningsvakter i högre grad anses tåla kränkningar utan att de anses vara allvarliga.

²²⁷ Prop. 2000/01:68 s. 65.

²²⁸ Prop. 2000/01:68 s. 48.

kränkning.²²⁹ Därutöver beaktas särskilt om handlingen haft förnedrande eller skändliga inslag, varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa, om den riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att värja sin personliga integritet, om den inneburit missbruk av ett beroende- eller förtroendeförhållande eller om den varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet. Bestämmelsen tar sikte på vad som händer vid skadetillfället, och inte den skadelidandes upplevelse av händelsen.²³⁰ Bedömningen baseras därför på objektiva faktorer, och vilken kränkning som typiskt sett anses uppkomma genom den brottsliga gärningen, baserat på förhärskande etiska och sociala värderingar.²³¹ Brott som typiskt sett kan ge rätt till ersättning för kränkning är sexualbrott och våldsbrott, även om dessa givetvis kan variera i styrka. Som exempel på brott som kan falla in under förnedrande eller brott med skändliga inslag nämns våld som tar sitt uttryck i allvarliga trakasserier, inbegripen misshandel av en närstående eftersom det kan vara ägnat att bryta ner den utsattes självförtroende.²³²

5.1.5 Aktsamhetskrav?

En form av aktsamhetskrav i SkL:s mening är möjligheten till jämkning enligt SkL 6 kap. 1 §. Om den skadelidande har drabbats av personskada genom till exempel en misshandel, kan ersättningen jämkas om den skadelidande uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet medverkat till skadan. I propositionen uttalades det att vårdslösheten måste vara av mycket allvarligt slag och bestå av en uppenbar likgiltighet för liv och hälsa eller en betydande hänsynslöshet och nonchalans, för att vårdslösheten ska kunna klassas som grov.²³³ Vid endast ”vanlig oaktsamhet” utgår således fullt skadestånd.²³⁴ Värt att notera är att berusning inte är en anledning till jämkning av skadestånd.²³⁵ Att jämningsmöjligheterna vid personskada är så pass små har sin grund i 1975 års ändring av SkL. Då framhölls det särskilt att en medvällande skadelidande inte ska bli lidande för resten av sitt liv på grund av endast tillfällig oaktsamhet genom jämningsregeln, och att de ekonomiska resurserna används bäst om de slås ut på så många som möjligt. Så blir fallet vid fullt skadestånd, eftersom det ofta

---

²²⁹ Prop. 2000/01:68 s. 52, jfr. även NJA 2003 s. 144.

²³⁰ I propositionen nämns dock att man i särskilda fall ska kunna ta hänsyn till den skadelidandes upplevelse, om kränkningen t.ex. varit särskilt allvarlig. Prop. 2000/01:68 s. 51.

²³¹ Prop. 2000/01:68 s. 51.

²³² Prop. 2000/01:68 s. 74 f.

²³³ Prop. 1975:12 s. 133.

²³⁴ Bengtsson, Strömbäck, Skadeståndslag (2017-06-13, Zeteo), lagkommentar till 6 kap. 1 § (Hämtad 2018-02-19).

²³⁵ Hellner, Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 214.

finns ansvarsförsäkringar som täcker upp.²³⁶ Det är inte möjligt att jämka kränkningersättning som utgår enligt SkL.²³⁷

5.1.6 Skadestånd som möjligt ersättningsalternativ för kvinnor som utsätts för våld i sin relation

Om en kvinna misshandlas av sin partner så att kroppsliga skador uppstår kan hon ha rätt till skadestånd på grund av personskada enligt SkL 2 kap. 1 § och SkL 5 kap. 1 §. Ersättning kan då utgå för eventuella sjukhuskostnader och rehabilitering. Mycket av sådana ekonomiska förluster vid personskador ersätts dock genom socialförsäkringen eller arbetsgivarens sjukförsäkring. Det traditionella skadeståndet har därför en större funktion när det gäller ersättning för ideella skador. Överfallsskyddet är som tidigare påpekats en summaförsäkring där ideell ersättning bakas ihop med den ekonomiska ersättning, men eftersom varken denna eller ansvarsförsäkringen ersätter brott som begås mot någon sammanboende är det traditionellt skadestånd som står till buds. En förutsättning för ideell ersättning genom brottsskadeersättningen, som kommer presenteras i följande avsnitt, är dessutom att möjligheten till skadestånd har utretts och inte anses föreligga.

Om en kvinna vid fysisk personskada under den akuta sjukdomstiden efter övergreppet drabbas av till exempel sömnsvårigheter eller svår ångest kan hon ha rätt till ideell ersättning för sveda och värk. Om hon utsatts för brott som inte resulterat i någon personskada kan även rätt till kränkningersättning föreligga, om det kan anses vara en allvarlig kränkning. Även om varje enskilt skadetillfälle inte skulle nå upp till kriterierna för att anses vara en allvarlig kränkning, kan det vid en sammanlagd bedömning vid upprepad brottslighet ändå anses utgöra en sådan allvarlig kränkning som ger rätt till ersättning.²³⁸ Grundförutsättningen vid kränkningersättningen är att brott föreligger, men om skadevållaren inte döms i brottsprocessen måste skadeståndet drivas in i en civilprocess.²³⁹ Detsamma gäller för ideell ersättning i form av sveda och värk eftersom dessa poster normalt inte ersätts av socialförsäkringssystemet. Skadeståndstalan måste i dessa fall riktas direkt mot den skadevållande partnern.

---

²³⁶ Prop. 1975:12 s. 131.

²³⁷ Prop. 2000/01:68 s. 50 f.

²³⁸ Jfr. NJA 2003 s. 144.

²³⁹ Friberg, *Kränkningersättning*, s. 527.

Förutom de ekonomiska aspekterna av ett tvistemål måste den skadelidande i dessa fall lyckas göra det sannolikt att skadevållaren, antingen uppsåtligt eller av oaktsamhet, genom ett adekvat samband har orsakat henne skadan. Utfallet av sådana bedömningar kan vara svårt att förutse.²⁴⁰ Processen riskerar också att bli långdragen tidsmässigt och det är inte heller säkert att skadevållare har de ekonomiska förutsättningar som krävs för att med personlig medel betala skadestånd.²⁴¹ Sammantaget kan det alltså konstateras att direkta ekonomiska följder av personskada delvis kan tas om hand av socialförsäkringen; dessa förmåner är dock ofta knutna till den skadelidandes arbetsinkomst. Ideell ersättning kan utgå genom kränkningersättningen förutsatt att ett brott har begåtts. Risken är dock att den skadelidande ändå tvingas till en civilrättslig process som kan ta lång tid och i slutändan bli väldigt dyr, och även som vinnande part är det inte säkert att skadevållaren har medel att betala med.²⁴²

5.2 Brottsskadeersättning

Brottsskadeersättning är en statlig ersättning som kan betalas ut till personer som har drabbats av skada på grund av brott. Ersättningen har dock sedan sin tillkomst varit subsidiär till andra ersättningsformer och betalas inte ut om den skadelidande har *rätt till* ersättning genom skadestånd eller från någon försäkring.²⁴³ På ansökningsblanketten ska det framgå bland annat uppgift om skadestånd och/eller försäkring. Anledningen till det är att det i första hand är gärningsmannen som ska betala för de skador han orsakat, och får den skadelidande ersättning från en försäkring är det inte motiverat att staten går in och betalar. Brottsskadeersättningens funktion är således att vara ett socialt skyddsnät för de personer som inte kan få ersättning på något annat sätt.²⁴⁴ Bestämmelsen går att finna i brottsskadelagens (BrSkL) 10 §. För de försäkringstagare som utsätts för ett överfall av en sammanboende och därmed inte har rätt till ersättning från överfallsskyddet i sin hemförsäkring skulle brottsskadeersättningen därför vara en möjlig ersättningsväg. Några grundförutsättningar föreligger dock;

---

²⁴⁰ Roos, *Ersättningsrätt och ersättningssystem*, s. 28, 113.

²⁴¹ Se ex. Friberg, *Kränkningersättning*, not 688 på s. 213 och Roos, *Ersättningsrätt och ersättningssystem*, s. 29.

²⁴² SkL 6:6 ska dock nämnas. Har den skadelidande tillerkänts skadestånd för kränkning sätts rättegångsbalkens (RB) regler om rättegångskostnader ur spel och den skadelidande behöver inte betala skadevållarens rättegångskostnader även om hon i det största förlorar processen, t.ex. genom att yrkat skadestånd sätts ner. Bengtsson, Strömbäck, *Skadeståndslag* (2017-06-13, Zeteo), lagkommentar till 6 kap. 6 § (Hämtad 2018-02-19).

²⁴³ Utöver den skadelidandes eventuella egna försäkring ska även hänsyn tas till om gärningsmannen exempelvis har en ansvarsförsäkring. Se prop. 2013/14:94 s. 79. Skadelidande ska också, med hjälp av Kronofogdemyndigheten, ha utrett skadevållarens betalningsförmåga. Se Friberg, *Kränkningersättning*, s. 422.

²⁴⁴ Prop. 2013/14:94 s. 19. Se även Friberg, *Kränkningersättning*, s. 424.

5.2.1 Drabbats av skada till följd av brott

En första förutsättning för att ha rätt till brottskadeersättning är att personen i fråga har drabbats av en skada till följd av brott, BrSkL 1 §.²⁴⁵ Straffbestämmelsens objektiva och subjektiva rekvisit måste vara uppfyllda och straffbarhet får inte vara uteslutet på grund av någon nödvärnssituation. Brottsoffermyndigheten (BrOM) prövar självständigt om förutsättningarna för brott är uppfyllda och således krävs det inte att någon gärningsman har dömts eller åtalats för brottet för att ersättningen ska utgå. Det förekommer dock inte i praktiken att BrOM gör en annan bedömning och betalar ut ersättning om åklagare avskriver ett ärende på grund av att brott inte kan styrkas eller om domstol kommer fram till att åtalat brott inte är styrkt. Är gärningsmannen känd krävs som huvudregel en fällande dom.²⁴⁶ Är gärningsmannen okänd och polisens förundersökning läggs ner får BrOM göra en självständig bedömning på det material som finns att tillgå, och det ankommer på sökanden att visa att ett brott har begåtts. Det räcker dock att sökanden gör det övervägande sannolikt att så är fallet.²⁴⁷

5.2.2 Ersättningsgill skada

Brottskadeersättning betalas enligt BrSkL 4 § ut för personskada och ersättningen bestäms efter SkL 5 kap. 1–3 §§. Begreppet personskada kan innefatta både fysiska och psykiska skador, men för det senare krävs att en medicinsk påvisbar effekt föreligger.²⁴⁸ Ersättning för sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men eller för särskilda olägenheter till följd av skadan (SkL 5 kap. 1 § 3 p.) bestäms med hjälp av Trafikskadenämndens hjälptabeller.²⁴⁹ Skador på kläder, glasögon och liknande föremål som den skadelidande hade på sig ersätts också som personskada. Liknande föremål kan vara exempelvis en hörapparat eller något annat personligt föremål, dock räknas inte mobiltelefoner, klockor eller smycken som sådant.²⁵⁰

Brottskadeersättning betalas vidare ut för sådan skada som innebär att någon allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet eller frid eller genom grovt förtal, BrSkL 5 §.²⁵¹ Ersättning för sådan kränkning bestäms också med hjälp av

---

²⁴⁵ Brottsbalken är en gärning som är beskriven i brottsbalken eller i annan lag eller författning och för vilket straff utgår, BrB 1 kap. 1 §.

²⁴⁶ Dereborg, Lindeblad, *Brottskadlagen – En kommentar*, s. 31.

²⁴⁷ Dereborg, Lindeblad, *Brottskadlagen – En kommentar*, s. 33 och BrOM:s referatsamling 2016, s. 14.

²⁴⁸ Dereborg, Lindeblad, *Brottskadlagen – En kommentar*, s. 38.

²⁴⁹ Dereborg, Lindeblad, *Brottskadlagen – En kommentar*, s. 38, 75.

²⁵⁰ Prop. 2013/14:94 s. 75.

²⁵¹ Ärekränkningensbrotten omfattas alltså inte av denna ersättning, till skillnad mot kränkningensersättningen i SkL 2 kap. 3 § som även gäller när någon "allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära".

SkL.²⁵² I vissa förekommande fall kan även brottsskadeersättning betalas ut för sakskada och ren förmögenhetsskada.²⁵³ Slutligen kan, sedan 2006, även brottsskadeersättning utgå till barn som har bevittnat brott som varit ägnade att skada tryggheten och tilliten hos barnet i dess förhållande till en närstående person, enligt BrSkL 9 §.

Ser vi till de 10 417 misshandelsbrott i nära relation som kvinnor anmälde under 2016 kan det konstateras att misshandel omfattas av begreppet personskada och kan ge rätt till brottsskadeersättning enligt BrSkL 4 §. Det är också möjligt att det kan falla in under kränkningersättningen i BrSkL 5 § med hänsyn till de uttalanden som gjordes i förarbetena om att våldsbrott som är ägnade att bryta ner den utsattes självförtroende kan ses som en kränkning av förnedrande eller skändligt slag.

5.2.3 Aktsamhetskrav?

Det finns inget som kallas aktsamhetskrav i BrSkL, men 12 § om jämkning innebär samma sak i praktiken. Brottsskadeersättningen kan således jämkas efter en skälighetsbedömning om den skadelidande genom sitt uppträdande eller på annat liknande sätt uppsåtligt eller av oaktsamhet har ökat skaderisken. Jämkning kan ske för all slags brottsskadeersättning, kränkningersättning inkluderat.²⁵⁴ Möjligheterna att jämkna brottsskadeersättning är större än jämningsmöjligheterna vid skadestånd, vilket beror på att brottsskadeersättning är en statlig ersättningsform. I propositionen uttalades det att det skulle framstå som stötande om personer som deltagit i kriminella aktiviteter och drabbats av skada genom brott skulle kunna få ersättning på samma premisser som ett oskyldigt brottsoffer. Jämkning kan således ske om den skadelidande deltagit i kriminell verksamhet och genom denna drabbas av skada, om den skadelidande har uppträtt provocerande eller inte vidtagit tillräckliga säkerhetsåtgärder.²⁵⁵ Det får dock inte bli oacceptabelt ur en social eller humanitär synvinkel.²⁵⁶

5.2.4 Den skadelidandes medverkan

Enligt BrSkL 16 § får en ansökan om brottsskadeersättning endast prövas om brottet har anmälts till en brottsutredande myndighet eller om sökanden visar giltig anledning till varför

---

²⁵² SkL 5 kap. 6 §.

²⁵³ BrSkL 6–8 §§.

²⁵⁴ Dereborg, Lindeblad, *Brottskadlagen – En kommentar*, s. 107.

²⁵⁵ Prop. 2013/14:94 s. 60.

²⁵⁶ Lindeblad, *Brottskadlagen* (2014:322) 12 §, Karnov, 2017-01-01 (Hämtad 2018-02-19).

sådan anmälan inte har gjorts. Den skadelidande ska även i skälig utsträckning bidra till att det anmälda brottet kan utredas.

Anledningen till en sådan ordning är flera. Regeringen anförde i propositionen bland annat att en utgångspunkt för brottsskadelagen är att allmänheten ska känna förtroende för ersättningssystemet och då måste ersättningen som betalas ut vara baserad på ett ordentligt underlag. Skulle det vara för lätt att få ersättning är risken att den skadelidande inte medverkar i den fortsatta brottsutredningen. Genom att anmäla brottet till de brottsutredande myndigheterna får även BrOM ett bättre underlag att arbeta utifrån.²⁵⁷ Om den skadelidande inte gör en polisanmälan måste hon ha en giltig anledning. I författningskommentaren uttalas det att det inte räknas som en giltig anledning till att inte göra en anmälan bara av den anledningen att den skadelidande och gärningsmannen tillhör samma familj. Det sägs att det måste finnas en godtagbar anledning, men inga förslag ges på vad som kan vara godtagbara anledningar.²⁵⁸ Vad gäller den skadelidandes medverkan till att brottet kan utredas påtalas det att det finns ett visst utrymme för undantag om den skadelidande till exempel har en stark rädsla för gärningsmannen eller om det rör sig om brott som har begåtts mot barn av en förälder.²⁵⁹

5.2.5 Brottsoffermyndighetens regressmöjlighet

BrOM har möjlighet att kräva gärningsmannen på den summa med vilken brottsskadeersättning har betalats ut, eftersom de enligt BrSkL 28 § inträder i den skadelidandes rätt till skadestånd. Regressverksamheten är något BrOM aktivt utövar; till exempel motsvarade regressintäkterna cirka 30% av statens utgifter för brottsskadeersättning.²⁶⁰ BrOM kan visserligen efterge sin regressfordran, men endast vid synnerliga skäl. I förarbetena uttalas det att bestämmelsen ska tillämpas restriktivt. Synnerliga skäl sägs ta sikte på kvalificerade och varaktiga omständigheter och som exempel nämns långvarig överskuldsättning, sviktande hälsa och seriösa försök till betalning eller en genomgången positiv rehabiliteringsprocess.²⁶¹

---

²⁵⁷ Prop. 2013/14:94 s. 59.

²⁵⁸ Prop. 2013/14:94 s. 83.

²⁵⁹ Prop. 2013/14:94 s. 59, 83.

²⁶⁰ Prop. 2013/14:94 s. 49 och BrOM:s årsredovisning 2016, s. 14.

²⁶¹ Prop. 2013/14:94 s. 88.

5.2.6 Brottsskadeersättning som möjligt ersättningsalternativ för kvinnor som utsätts för våld i sin relation

Något som kan kännas tryggt med brottsskadeersättningen är att det är en offentlig myndighet som tillhandahåller ersättningen. Har personen i fråga uppfyllt alla förutsättningar och blir tillerkänd ersättning kommer hon garanterat att få den utbetald och hon behöver således inte oroa sig över gärningsmannens eventuella betalningsförmåga. Brottsskadeersättningen omfattar även fler skador på grund av brott än vad som täcks av hemförsäkringens överfallsskydd, där endast uppräknade brott berättigar till ersättning. Ett påpekande är dock att den som upprättar en polisanmälan om brott mot person långt ifrån alla gånger ansöker om brottsskadeersättning.²⁶²

En av förutsättningarna för brottsskadeersättning är att brottet polisanmäls, vilket kan vara ett hinder för kvinnor att anmäla en våldsam partner, av rädsla för värre våld om anmälan upptäcks.²⁶³ Att det är en närstående som har utsatt en person för brott har inte ansetts vara en giltig anledning till att inte göra en polisanmälan. Om anmälan ändå görs ska även personen i fråga i skälig utsträckning bidra till att brottet kan utredas, men undantag har sagts kunna göras om personen känner en stark rädsla för gärningsmannen. Om en kvinna anmäler sin partner och sedan av rädsla inte vågar uppge alla exakta omständigheterna kring brottet har polisen inte mycket att gå på och då kan det ifrågasättas om inte det uttalandet endast låter bra i teorin. När det kommer till kända gärningsmän, vilket det är i situationen en kvinna misshandlas av en partner, krävs i princip också en fällande dom för rätt till ersättning.²⁶⁴ Om en man misshandlas av en okänd gärningsman i det offentliga rummet behöver han dock bara göra det övervägande sannolikt att brott begåtts om förundersökningen läggs ned i brist på bevis för att kunna få ersättning. Teoretiskt verkar det därför lättare för män att få brottsskadeersättning än kvinnor.

Ett argument som framförts från försäkringsgivarnas håll till varför de inte ersätter brott som begås av sammanboende är att resultatet ändå blir att den ekonomiska förlusten stannar inom den krets försäkringen är avsedd att skydda, eftersom de kan utöva regress mot skadevällaren. Samma tankesätt går att anlägga på brottsskadeersättningen eftersom BrOM har en

---

²⁶² År 2016 kom det t.ex. in 9 548 ärenden om brottsskadeersättning, BrOM:s årsredovisning 2016, s. 7.

²⁶³ Här kan frågan ställas vad det är för skillnad på att göra en polisanmälan jämfört med att göra en anmälan till ett försäkringsbolag. Jag vill argumentera för att en polisanmälan – sett från gärningsmannens sida – upplevs som värre om den kommer till gärningsmannens kännedom (och därmed eventuellt kan föranleda upptrappat våld mot partnern), jämfört med en anmälan till ett försäkringsbolag. Det eftersom en polisanmälan kan leda till straffrättsliga påföljder, vilket en anmälan till ett försäkringsbolag inte gör.

²⁶⁴ Dereborg, Lindeblad, *Brottsskadelagen – En kommentar*, s. 31.

regressmöjlighet de aktivt utövar. Möjligheterna att efterge regressfordran är dessutom ganska strikt reglerade. Till skillnad mot försäkringsbolagen som endast kan kräva tillbaka faktiska utgifter, och inte överfallsersättningen som utgår som en summaersättning, finns inget sådant hinder från BrOM. De kan således kräva tillbaka hela den utbetalade brottsskadeersättningen från gärningsmannen, vilket skulle drabba hushållsgemenskapen hårdare.

Sammanfattningsvis, eftersom överfallsskyddet i hemförsäkringen inte ersätter brott som begås av sammanboende erbjuder brottsskadeersättningen en möjlighet till ersättning för kvinnor som utsätts för våld i hemmet. I praktiken möts de dock inte bara av ett krav på polisanmälan och att de deltar i utredningen så att brottet kan utredas, utan också av ett krav på en fällande dom i en brottmålsprocess för att ha rätt till ersättning, vilket adderar ett ganska stort moment att ta sig förbi. Brottsskadeersättningen är förvisso fortfarande ett möjligt ersättningsalternativ för kvinnor som utsätts för våld i sin relation, men frågan är om det inte låter aningens bättre i teorin än i praktiken.

5.3 Olycksfallsförsäkring

Olycksfallsförsäkringen klassas liksom hemförsäkringen som en skadeförsäkring, även om den tillhandahålls av ett livförsäkringsföretag.²⁶⁵ En person kan omfattas av en olycksfallsförsäkring privat eller genom sin arbetsgivare. De privata olycksfallsförsäkringarna kan tecknas individuellt eller av personens fackförbund. År 2016 var det flest tecknade olycksfallsförsäkringar genom fackförbundens gruppörsäkring (5 499 380 stycken), tätt följd av arbetsgivarnas olycksfallsförsäkringar (4 659 868 stycken). De individuellt tecknade olycksfallsförsäkringarna uppgick till 1 554 327 stycken.²⁶⁶ Eftersom en person kan omfattas av olycksfallsförsäkring genom exempelvis både sin arbetsgivare och privat omsorg är det inte möjligt att säga hur stor del av befolkningen procentuellt som har ett olycksfallsskydd.

5.3.1 Begreppet olycksfallsskada

För att ha rätt till ersättning ur en olycksfallsförsäkring måste det röra sig om en olycksfallsskada. Olycksfallsskada definieras som en kroppsskada som drabbar

---

²⁶⁵ <https://www.svenskforsakring.se/statistik/skadeforsakring/> (Hämtad 2018-02-04).

²⁶⁶ Sjuk- och olycksfallsstatistik hämtad från Svensk Försäkring, <https://www.svenskforsakring.se/statistik/skadeforsakring/sjuk--och-olycksfallsforsakring/> (Hämtad 2018-02-04).

försäkringstagaren ofrivilligt genom en plötslig, yttre händelse.²⁶⁷ Likställs med olycksfallsskada görs vanligen också kroppsskada som uppkommer genom värmeslag, solsting eller förfrysning, avsliten hälsena samt smitta på grund av fästingbett.²⁶⁸ Vad gäller psykiska besvär skriver Folksam uttryckligen att psykiska besvär inte betraktas som kroppsskada och If skriver i sin definition av olycksfall att det ska röra sig om en fysisk kroppsskada.²⁶⁹ Länsförsäkringar eller Trygg Hansa gör ingen sådan definition någonstans, men de har däremot särskilda avsnitt för sveda och värk eller kristerapi, så det är inte långsökt att tolka det som om att begreppet olycksfallsskada hos dem inte heller omfattar psykiska besvär som kroppsskada.²⁷⁰

Kroppsskador som uppkommer till följd av överansträngning, ensidig rörelse, förslitning eller beror på att försäkringstagaren uppnått viss ålder räknas inte som olycksfall. Det gör inte heller skador som beror på smitta genom bakterie eller virus eller skada till följd av användning av medicinska preparat, ingrepp, behandling eller undersökning som inte har samband med något olycksfall. Även skador som uppstår för att försäkringstagaren utövar en extrem sport undantas, till exempel kampsport, fallskärmsbrottning, skärm- eller glidflygning, dykning, träning eller tävling med motorfordon samt all sport som utövas av en professionell idrottsutövare.²⁷¹ Olikt hemförsäkringen, finns det i olycksfallsförsäkringen inget villkor som undantar skador som orsakats av någon som omfattas av sammaförsäkringsskydd – eftersom olycksfallsförsäkringen bara omfattar en person, den försäkrade. Det uttrycks ofta som att ”försäkringen gäller för den som i försäkringsbrevet anges som försäkrad”.²⁷² Eftersom det bland undantagna kroppsskador inte nämns något om att det är en viss person som har orsakat försäkringstagaren skadan, omfattas de brott en kvinna utsätts för av sin partner så länge de orsakats henne ofrivilligt genom en plötsligt, yttre händelse. Det bör till exempel en misshandel generellt sett ha ansetts göra om inte försäkringstagaren medvetet ger sig in i handgemäng.

---

²⁶⁷ Jfr. NJA 2006 s. 53 där det sägs att ofrivillighetskriteriet bör ta sikte på avsikt eller insikt hos den skadelidande, plötslighetskriteriet på tidsaspekten och ordet yttre på den direkta orsaken till skadan. Det uttalas också att ofrivilligheten tar sikte på själva skadan/effekten av ett handlande, och inte den direkt skadeutlösande händelsen.

²⁶⁸ Olycksfallsförsäkring hos Länsförsäkringar s. 5, Trygg Hansa s. 7, If s. 9 och Folksam s. 11.

²⁶⁹ Olycksfallsförsäkring hos Folksam s. 11 och If s. 9.

²⁷⁰ Olycksfallsförsäkring hos Länsförsäkringar s. 6 och Trygg Hansa s. 13.

²⁷¹ Olycksfallsförsäkring hos Länsförsäkringar s. 5, 8, Trygg Hansa s. 7, If s. 7 och Folksam s. 9.

²⁷² Olycksfallsförsäkring hos Länsförsäkringar s. 3, Trygg Hansa s. 20 och If s. 5.

5.3.2 Vad försäkringstagaren kan få ersättning för

Olycksfallsförsäkringarna täcker medicinsk och i vissa fall ekonomisk invaliditet, den senare kan dock behöva tecknas som ett tillägg.²⁷³ Med medicinsk invaliditet förstås en för framtiden bestående nedsättning av den försäkrades kroppsfunction och med ekonomisk invaliditet att den försäkrade får nedsatt arbetsförmåga. Det kan även uppställas krav på att arbetsförmågan måste vara nedsatt med minst 50% för att ekonomisk invaliditetsersättning ska utgå.²⁷⁴ Utöver det täcker olycksfallsförsäkringarna som oftast faktiska kostnader för läkarvård, tandläkarvård, behandling, läkemedel och resor, så länge kostnaderna är nödvändiga och skäliga.²⁷⁵ Det är även vanligt att försäkringsbolagen ersätter diverse sjukhusvistelser och kostnader under den akuta sjuktiden, men lite olika variationer och krav på att försäkringstagaren ska ha vistats på sjukhus under X antal dagar.²⁷⁶ Ersättning för dessa utgår vanligen med ett schablonbelopp. If och Folksam har även vissa engångsbelopp som kan betalas ut vid till exempel allvarliga frakturer, benbrott, hjärnskakning med mera om de har krävt operation eller sjukhusvistelse under en angiven period.²⁷⁷ Slutligen ersätter också alla olycksfallsförsäkringar hos de angivna bolagen vanprydande ärr som försäkringstagaren har fått till följd av en olycksfallsskada, så länge skadan som orsakade ärrret krävde läkarbehandling.²⁷⁸

5.3.3 Aktsamhetskrav?

Till skillnad mot överfallsskyddet i hemförsäkringen, där försäkringsbolagen ställt upp vissa aktsamhetskrav eller säkerhetsföreskrifter (att inte utan skälig anledning utsätta sig för risken att skadas, att inte provocera och dylikt)²⁷⁹ som försäkringstagaren har att förhålla sig till, saknas sådana generellt i olycksfallsförsäkringen. Alla försäkringsbolag har dock med avsnitt som gäller uppsåtligt framkallande av försäkringsfall, eller framkallande av försäkringsfall genom grov vårdslöshet, och att det kan medföra att ersättningen sätts ned.²⁸⁰ Det framgår dock redan av lag i reglerna om framkallande av försäkringsfall.²⁸¹ Med grov vårdslöshet jämföras ibland handlingar som föregåtts av ett medvetet risktagande.²⁸² Ett praktiskt exempel kan vara

---

²⁷³ T.ex. ingår ekonomisk invaliditet inte automatiskt i Folksams olycksfallsförsäkring, s. 20.

²⁷⁴ Olycksfallsförsäkring hos Folksam, s. 20.

²⁷⁵ Olycksfallsförsäkring hos Länsförsäkringar s. 5–6, Trygg Hansa s. 14, If s. 6 och Folksam s. 12–14.

²⁷⁶ Olycksfallsförsäkring hos Länsförsäkringar s. 6, Trygg Hansa s. 11–12, Folksam s. 13–14.

²⁷⁷ Olycksfallsförsäkring hos If s. 7 och Folksam s. 13–14.

²⁷⁸ Olycksfallsförsäkring hos Länsförsäkringar s. 6, Trygg Hansa s. 12–13, If s. 9 och Folksam s. 17–18.

²⁷⁹ Se avsnitt 3.2.1 Aktsamhetskrav.

²⁸⁰ Olycksfallsförsäkring hos Länsförsäkringar s.9, Trygg Hansa s. 26, If s. 7 och Folksam s.9.

²⁸¹ FAL 4 kap. 5 § för konsumentförsäkringar, FAL 12 kap. 8 § för personförsäkringar.

²⁸² Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 466. Vad begreppet grov vårdslöshet innebär är dock inte helt klart och det finns en diskussion om medvetet och omedvetet risktagande och huruvida det kan eller inte kan konstituera grov vårdslöshet, för vidare läsning hänvisas till Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 103 f. och 275 f. Utöver

handlingar som den försäkrade utför under alkoholpåverkan, men endast alkoholpåverkan i sig kan inte sägas göra vårdslösheten grov utan det ska till ett ytterligare moment i form av någon riskabel sysselsättning.²⁸³ Som påpekats tidigare saknar dessutom FAL:s 12 kap. någon regel om identifikation som för konsumentförsäkringarnas del, varför skador som orsakats av en partner inte kan tillskrivas försäkringstagaren.

5.3.4 Åtgärder den försäkrade måste vidta vid anspråk på ersättning

Alla fyra försäkringsbolag uppställer som ett första krav vid anspråk för ersättning ur olycksfallsförsäkringen att den försäkrade så snart som möjligt ska anmäla skadan till dem samt att försäkringstagaren utan dröjsmål anlitar en behörig läkare.²⁸⁴ Vanliga formuleringar är också att försäkringstagaren under sjuktid ska stå under läkartillsyn samt att hon ska iaktta läkares föreskrifter och medverka till behandling som kan förbättra hälsotillståndet.²⁸⁵ På försäkringsbolagens begäran ska även försäkringstagaren gå med på att de får inhämta upplysningar från läkare, sjukhus, Försäkringskassa eller annan försäkringsinrättning. Försäkringstagaren ska även sända över de läkarintyg och övriga handlingar som krävs för att försäkringsbolaget ska kunna bestämma ersättning.²⁸⁶

Till skillnad från överfallsskyddet i hemförsäkringen uppställer olycksfallsförsäkringen inget generellt krav på att skadan ska ha polisanmälts. Det lär troligtvis dock bero på att olycksfallsförsäkringen i första hand tar sikte på skador som orsakats just av olycksfall, exempelvis att försäkringstagaren ramlar ner från en stege och skadar sig. Sådana skador är inget som anmäls till polis i vanliga fall. Både Folksam och Trygg Hansa har dock en inbyggd krisförsäkring som försäkringstagaren kan nyttja för att få ersättning för behandling hos psykolog om hon drabbats av psykisk ohälsa på grund av en 1) olycksfallsskada, 2) nära anhörigs död eller 3) överfall, hot, rån eller våldtäkt. Överfall, hot, rån eller våldtäkt måste i sådana fall polisanmälans för att försäkringstagaren ska få ersättning för kristerapi.²⁸⁷ Vid dessa brott har Folksams olycksfallsförsäkring även en ideell engångsersättning om 4000 kronor som

---

det kan man inte heller utan vidare hänvisa till begreppet grov vårdslöshet inom skadeståndsrätten, Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 102.

²⁸³ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s 466, 103.

²⁸⁴ Olycksfallsförsäkring hos Länsförsäkringar s. 9, Trygg Hansa s. 27, If s. 7, Folksam s. 8.

²⁸⁵ Olycksfallsförsäkring hos Länsförsäkringar s. 9, If s. 7, Folksam s. 8.

²⁸⁶ Olycksfallsförsäkring hos Länsförsäkringar s. 9, Trygg Hansa s. 27, If s. 7, Folksam s. 8.

²⁸⁷ Olycksfallsförsäkring hos Folksam s. 19 och Trygg Hansa s. 13.

kan utgå, men för den undantas specifikt våld som tillfogats försäkringstagaren av en familjemedlem.²⁸⁸

5.3.5 Försäkringsbolagens regressmöjlighet

Det är endast Trygg Hansa som har en bestämmelse om regress eller återkrav bland försäkringsbolagens olycksfallsförsäkringar.²⁸⁹ Bestämmelsen stadgar att Trygg Hansa kan återkräva utbetald ersättning för sjukvårdskostnader och andra utgifter av den som är ansvarig för olycksfallet. Även om de andra försäkringsbolagen inte har någon uttrycklig bestämmelse om regressrätt i försäkringsavtalen framgår det av FAL 16 kap. 10 § att sådan finns. Det är endast den verkliga förlusten som försäkringsbolagen kan återkräva. Utbetald ersättning som beräknats på annat vis eller som utgått med en på förhand bestämd summa kan de således inte kräva tillbaka från skadevållaren.²⁹⁰

5.3.6 Olycksfallsförsäkring som ett möjligt ersättningsalternativ för kvinnor som utsätts för våld i sin relation

Den största fördelen med olycksfallsförsäkringen är att det inte finns något undantag för brott som begås av sammanboende, eftersom försäkringsformen är individuell och inte omfattar flera försäkrade som hemförsäkringen gör. Så länge försäkringstagarens skada kan anses vara ofrivillig, kommande från en plötslig, yttre händelse omfattas den därför av skyddet. Det krävs inte heller att försäkringstagaren anmäler sin partner för rätt till ersättning, förutom om försäkringstagaren vill ha ersättning för kristerapi i form av psykologhjälp. Olycksfallsförsäkringen är inte heller begränsad till vissa uppräknade skador så som överfallsskyddet i hemförsäkringen är, samt att vid riktigt svåra skador omfattar alla olycksfallsförsäkringar ersättning för medicinsk invaliditet, något som det inte är säkert ingår i alla överfallsskydd. Det är även svårt att neka någon en olycksfallsförsäkring med hänvisning till kontraheringsplikten som föreligger vid personförsäkringar. Det går visserligen om risken för framtida försäkringsfall anses vara för stor, och som förslag ges i motiven att försäkringstagaren lever i en hälsovådlig miljö, exempelvis bor i ett oroligt land. Att bo med en våldsam partner kan dock endast svårligen passas in under det undantaget och är med största sannolikhet inte ett argument som skulle förekomma i praktiken, eftersom det betyder att försäkringsbolagen skulle behöva ställa en uttrycklig fråga om våld i hemmet till de som ansöker om olycksfallsförsäkring.

---

²⁸⁸ Olycksfallsförsäkring hos Folksam s. 19.

²⁸⁹ Olycksfallsförsäkring hos Trygg Hansa s. 28.

²⁹⁰ Bengtsson, *Försäkringsavtalsrätt*, s. 522.

När det gäller kvinnor som står utanför arbetsmarknaden är dock olycksfallsskyddet inte till en större tröst, eftersom det är fackförbunden och arbetsgivarna som står för den största andelen av alla tecknade olycksfallsförsäkringar. Det går inte att veta procentuellt hur många som omfattas av en olycksfallsförsäkring, jämfört med att 96% procent av hushållen räknas ha en hemförsäkring. Olycksfallsförsäkringarnas krav på att försäkringstagaren ska ha vistats på sjukhus i X antal dagar för viss ersättning kan också vara en nackdel, jämfört med att en summaersättning utgår utan någon hänsyn till de faktiska omständigheterna, så länge försäkringstagaren drabbats av ett brott som försäkringen gäller för. Om överfallsskyddet i hemförsäkringen skulle omfatta brott som begås av sammanboende vet försäkringstagaren att en våldtäkt medför en schablonsumma om 100 000 kronor. När det gäller olycksfallsförsäkringen är dock risken att summan blir betydligt lägre om inte våldtäkten medför större fysiska skador som kräver att försäkringstagaren vistas på sjukhus.

Sammantaget kan det dock konstateras att olycksfallsförsäkringen är ett möjligt ersättningsalternativ för kvinnor som drabbas av våld i hemmet, och kanske till och med ett tillfredsställande sådant. En av de stora fördelarna, bortsett från att det faktiskt med villkorens utformning kan omfatta brott som begås av sammanboende, är att det inte uppställs något krav på polisanmälan av händelsen som orsakade skadan. Som anförts tidigare i uppsatsen kan en bidragande faktor till att brott som begås av sammanboende inte anmäls över huvud taget vara att kvinnorna är rädda för repressalier om partnern skulle upptäcka en eventuell anmälan.

5.4 Slutsats; finns det ett behov av att hemförsäkringens överfallsskydd omfattar brott som begås av sammanboende eller kan övriga ersättningsmöjligheter anses tillfredsställande?

5.4.1 Vad som ersätts

Överfallsskyddet är den ersättningsform som har snävtast begränsning i vilka skador som ersätts, det är främst misshandel, grövre fysiskt våld, våldtäkt och olika variationer av sexualbrott som berättigar till ersättning. Det är en summaersättning som utgår, och Folksam och Länsförsäkringar skriver uttryckligen att kränkingsersättning och kostnader för sveda och värk ingår i den. Ärekränkande brott ersätts alltså inte som en egen post. Ingen hänsyn tas till den verkliga skadans storlek med denna ersättningsform. Bestående nedsättning av den försäkrades

kroppsfunktion kan ersättas enligt reglerna om medicinsk invaliditet. Till det räknas exempelvis bestående värk, förlust av organ eller sinnesfunktion. If ersätter över huvud taget inte medicinsk invaliditet och Trygg Hansa är enda bolag som även ersätter inkomstförlust i form av ekonomisk invaliditet. Vad som omfattas av försäkringarna kan alltså skilja sig åt på flera punkter, och det är inte något som framgår endast vid en snabb överblick. Försäkringarna har även en övre beloppsgräns, och för de bolag som ersätter medicinsk invaliditet är ersättningen beroende av försäkringsbeloppet, som kan variera.

Skadestånd och brottsskadeersättningen är i princip jämbördiga när det kommer till vad som ersätts. Brott är dock en förutsättning för brottsskadeersättning, medan det ”räcker” vårdslöshet vid skadestånd. Det finns ingen begränsning i uppräknade skador, varför även en ringa misshandel kan ge rätt till ersättning. Dokumenterade psykiska skador kan klassas som personskada, men även ideell ersättning i form av sveda och värk är möjlig vid exempelvis ångest och sömnbesvär. Kränkningersättningen kräver över huvud taget inte fysisk skada, så länge kränkningen kan klassas som allvarlig, men här ersätter kränkningersättningen genom brottsskadeersättningen inte de ärekränkande brotten, bortsett från grovt förtal. Dessutom kan inkomstförlust som inte täcks av socialförsäkringssystemet och arbetsgivarnas sjuklön ersättas, även för framtida förlust vid bestående invaliditet. På så sätt är båda dessa ersättningsformer ganska allomfattande, jämfört med överfallsskyddet, och det föreligger inte heller någon fastslagen beloppsgräns på ersättningen.

Olycksfallsförsäkringen förutsätter inte brott, och har ingen direkt uppräknad begränsning av skador (bortsett från skador orsakade av vissa mer extrema aktiviteter), förutsatt att skadan kan klassas som en olycksfallsskada. Olycksfallsskada är skador som beror på ofrivillighet, plötslighet och att det sker genom en yttre händelse. Folksam och If säger uttryckligen att psykiska besvär inte betraktas som kroppsskada eller att endast fysiska kroppsskador klassas som olycksfall. Troligtvis kan samma synsätt anläggas på Trygg Hansas och Länsförsäkringars olycksfallsförsäkringar, eftersom de har särskilda poster för sveda och värk eller kristerapi. Vad som ersätts är faktiska kostnader för läkarbesök, behandling, tandkor, resor och liknande, så länge kostnaderna är nödvändiga och skäliga. Medicinsk invaliditet ersätts efter en procentuell beräkning av invaliditetsgraden multiplicerat med försäkringsbeloppet. Av de granskade bolagen är det endast Folksam och Länsförsäkringar som genom olycksfallsförsäkringen även har ersättning för ekonomisk invaliditet.

Sammanfattningsvis är det överfallsskyddet som har sämst täckning för skador och kostnader, där en uppräknings av ersättningsbara skador på grund av brott görs. Alla bolag ersätter inte medicinsk invaliditet, och endast ett försäkringsbolag har inkluderat ekonomisk invaliditet. För att få en överblick krävs det oftast att man är insatt i flera olika försäkringsvillkor på detaljnivå. Olycksfallsförsäkringen täcker fler faktiska kostnader eftersom ersättningen inte grundar sig på uppräknade brott, utan begreppet olycksfallsskada som har en större räckvidd. Även här är den medicinska invaliditetsersättningen beroende på försäkringsbelopp, och det är endast två försäkringsbolag som täcker eventuell inkomstförlust. Båda sortens försäkringsformer har även uppställda beloppsgränser. Skadestånd och brottsskadeersättningen är i princip jämbördiga och är mer allomfattande än försäkringsformerna eftersom de kan berättiga till ersättning för fysiska och psykiska personskador, ideell ersättning i olika former, inkomstförlust samt kränkningsersättning. BrSkL gör dock undantag för ärekränkande brott när det kommer till kränkningsersättningen, vilket inte SkL gör.

5.4.2 Aktsamhetskrav

Vad gäller aktsamhetskrav eller jämningsmöjligheter som kan resultera i nedsättning av ersättningen är det svårt att dra en klar gräns mellan skadestånd och olycksfallsförsäkringen. Skadestånd vid personskada är generellt svårt att jämkas på grund av att den skadelidande genom sitt handlande har bidragit till att skada uppstått. Krav på uppsåt eller grov vårdslöshet uppställs, och det har uttalats att endast betydande hänsynslöshet eller nonchalans eller uppenbar likgiltighet för liv eller hälsa kan medföra nedsättning. Berusning har inte ansetts utgöra sådan grov vårdslöshet. Olycksfallsförsäkringen saknar uttryckliga aktsamhetskrav, men har bestämmelser om framkallande av försäkringsfall uppsåtligt eller av grov vårdslöshet. Ledning kan dock inte direkt dras från begreppet grov vårdslöshet inom skadeståndsrätten och en utgångspunkt tycks vara vid medvetet risktagande. Alkoholpåverkan i samband med någon riskfylld aktivitet har getts som exempel. Möjligheterna att jämkas brottsskadeersättning är större än vart fall vid skadestånd, och troligen även jämfört med olycksfallsförsäkringen. Det sker som oftast om den skadelidande deltagit i brottslig handling eller uppträtt provocerande och därmed råkat ut för en skada genom brott. Vart gränsen mellan detta och överfallsskyddets nedsättningsmöjligheter går är också svår att dra, eftersom aktsamhetskraven däri ger uttryck för att försäkringstagaren inte utan skälig anledning får utsätta sig för risk eller provocera. Det är en glidande skala, men sett från en skadelidandes perspektiv är det skadestånd och olycksfallsförsäkringen som är mest generösa mot denne i en jämningsituation.

5.4.3 Åtgärder att vidta vid anspråk på ersättning

Övriga åtgärder som en skadelidande måste vidta vid alla ersättningsformer är anmälningar av olika slag. Vad gäller de båda försäkringsformerna, överfallsskydd och olycksfallsförsäkring, ska en anmälan snarast göras till försäkringsbolaget. Diverse intyg, kvitton och liknande ska även sändas över på begäran. För överfallsskyddet ställs även upp ett krav på polisanmälan och att försäkringstagaren medverkar i utredningen. SkL ställer visserligen inte upp några uttryckliga krav på vad som måste företas för att kunna få ersättning, men eftersom skadestånd är så nära förknippat med straff, behövs det i praktiken göras en polisanmälan om den skadelidande till exempel vill ansöka om kränkningersättning. Om skadeståndstalan måste föras i en civilprocess kommer den skadelidande behöva sända in intyg och dylikt för att visa den påstådda skadan. BrSkL stadgar ett uttryckligt krav på anmälan till brottsutredande myndighet samt att den brottsutsatte i skälig utsträckning bidrar till att brottet kan utredas. Olycksfallsförsäkringarna har inte något krav på att en polisanmälan görs, förutom vid kristerapiavsnittet. Olycksfallsförsäkringarna stadgar även att läkare ska anlitas utan dröjsmål.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att alla ersättningsformer, förutom olycksfallsförsäkringen, i praktiken medför att den utsatte behöver anmäla brottet och skadan till polisen och även bidra med diverse intyg och liknande för att hjälpa utredningen eller försäkringsbolaget att bestämma ersättning.

5.4.4 Den ekonomiska förlustens placering

Den ekonomiska förlusten, och hur stor del av denna som stannar inom samma krets på grund av att den skadelidande bor tillsammans med skadevållaren, ska även nämnas. När det gäller överfallsskyddet har inte försäkringsbolagen möjlighet att kräva tillbaka själva överfallsersättningen, som är en summaersättning. Det är endast faktiska kostnader de kan kräva av den skadevållande sammanboenden. Ett skadeståndsanspråk som riktas mot en sammanboende partner medför att den ekonomiska förlusten stannar i hushållskretsen. BrOM utövar aktiv regress och möts inte av samma hinder som försäkringsbolagen, varför de har teoretisk möjlighet att återkräva allt de har utbetalat i brottskadeersättning från skadevållaren. Sociala hänsynstaganden kan dock göras i påkallade fall. Vad gäller olycksfallsförsäkringarna är det endast Trygg Hansa som har en bestämmelse om regress, men det hindrar inte den andra bolagen att rikta återkrav mot skadevållaren eftersom FAL medger en sådan rätt. Även här gäller det att endast faktiska kostnader för sjukvård, läkemedel, behandling och dylikt kan

återkrävas. Ersättning som utbetalats som ett schablonbelopp för till exempel akut sjukhusvistelse kan således inte återkrävas.

5.4.5 Sammanvägande analys

En sammanvägande bedömning av ovan synes ange att det är olycksfallsförsäkringen som är förmånligast för en person som sammanbor med och skadas av en partner. Det är enda ersättningsformen som inte medför ett krav på polisanmälan, möjligheterna att sätta ned ersättningen på grund av den skadelidandes agerande begränsar sig uppsåtliga och grovt vårdslösa fall och den ekonomiska förlusten av att ersättning utgår, vid ett eventuellt regresskrav mot skadevållaren, begränsar sig till endast faktiska kostnader. Skadestånd och brottsskadeersättningen ersätter visserligen ett mer omfattande område inkluderat ideell ersättning vilket i princip helt undantas olycksfallsförsäkringen. Men eftersom skadestånd är helt beroende av skadevållarens ekonomiska förmåga att betala och brottsskadeersättningen i praktiken innebar krav på en fällande dom vid en känd gärningsman får ändå olycksfallsförsäkringen i det stora hela anses vara bättre. En negativ aspekt är dock att det jämfört med hemförsäkringen är endast en väldigt liten del som har privat tecknade olycksfallsförsäkringar, och det är svårt att avgöra hur många som omfattas av ett sådant skydd genom arbetsgivare.

Ser man till överfallsskyddet i hemförsäkringen kan det tyckas tveksamt om ett inkluderande av brott som begås av sammanboende får så stora fördelar som kan synas. Det föreligger fortfarande ett krav på polisanmälan, det finns begränsningar i vad som ersätts eftersom vissa uppräknade brott måste ha begåtts och det finns en teoretiskt större möjlighet att sätta ned ersättningen än hos andra ersättningsformer. Den stora fördelen är dock att nästan alla hushåll har en tecknad hemförsäkring och att många således skulle ha en reell möjlighet till ersättning om hemförsäkringen omfattade brott som begås av sammanboende. Även om olycksfallsförsäkringen har ett vidare skydd kan det starkt ifrågasättas hur många som faktiskt känner till att försäkringsformen kan berättiga till ersättning för skador som orsakats av en partner, och därmed kan nyttja ersättningsformen. Slutsatsen landar dock, om än något ambivalent, i att behovet av att inkludera brott som begås av sammanboende i hemförsäkringens överfallsskydd inte är så trängande med hänsyn till att olycksfallsförsäkringen kan täcka upp för dessa skador. Olycksfallsförsäkringen som ersättningsalternativ bör dock inte endast vara illusorisk, men att utreda det är inte något som får plats inom denna uppsats ramar.

5.5 Några avslutande ord

Den här uppsatsen började skrivas under hösten 2017, strax innan #metoo-vågen svepte över Sverige. Det har hänt mycket på några månader och åtskilliga berättelser om trakasserier och övergrepp inom olika branscher har lyfts fram. Om det rådande klimatet är en bidragande faktor till att det även har öppnats upp ett samtal och skett förändringar inom hemförsäkringsbranschen lämnar jag dock till var och en att bedöma. Intressant är givetvis att Folksam i sina nya villkor för hemförsäkringen 2018 har slopat undantaget för brott som begås av sammanboende och att dessa brott numera omfattas av överfallsskyddet. Även ICA Försäkring har i ett svar på ett inlägg på sin officiella Facebook-sida meddelat att de har ett pågående arbete med att se över sina villkor kring överfallsskyddet, och att de inom kort förväntar sig att lansera förbättringar i skyddet.²⁹¹ Det ska bli spännande att följa vad som händer på området framöver.

---

²⁹¹ Svar av ICA Försäkring 2018-01-10 kl. 11:45 i ett inlägg gjort av Veronika Rangin 2018-01-05 på ICA Försäkrings Facebook-sida. Inlägget är undertecknat av vd Carl Farberger.

KÄLLFÖRTECKNING

Författningar

Brottsbalk (1962:700)

Brottsskadelag (2014:322)

Försäkringsavtalslag (2005:104)

Försäkringsrörelselag (1982:713)

Konsumentförsäkringslag (1980:38)

Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område

Rättegångsbalk (1942:740)

Offentligt tryck

Regeringens proposition 1975:12 med förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207) m.m.

Regeringens proposition 1979/80:9 Om konsumentförsäkringslag, m.m.

Regeringens proposition 2000/01:68 Ersättning för ideell skada

Regeringens proposition 2003/04:150 Ny försäkringsavtalslag

Regeringens proposition 2005/06:155 Makt att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål

Regeringens proposition 2013:14/94 En ny brottsskadelag

SOU 1925:21 Förslag till lag om försäkringsavtal m.m.

SOU 1977:84 Konsumentförsäkringslag

SOU 1986:56 Personförsäkringslag

SOU 1989:88 Skadeförsäkringslag

SOU 1993:108 Försäkringsrörelse i förändring 2

SOU 2015:55 Makt att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål

Ds 1993:39 Ny försäkringsavtalslag (Justitiedepartementet)

Motion 2001/02:L228 Jämställdhet i försäkringsvillkor av Tarja Linderborg m.fl

Motion 2004/05:L338 Misshandlade kvinnor yrkande 1 av Annika Carlsson och Birgitta Carlsson

Motion 2004/05:L231 Överfallsskyddet i hemförsäkringen av Tasso Stafilidis m.fl

Lagutskottets betänkande 2001/02:LU10 Ersättningsrättsliga frågor

Lagutskottets betänkande 2004/05:LU17 Ersättningsrättsliga frågor

Regeringens skrivelse 2016/17:10 Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid

Rättsfall

NJA 2003 s. 144

NJA 2006 s. 53

RH 2014:9

Litteratur

Bengtsson, Bertil. *Försäkringsavtalsrätt*, upplaga 3:1, Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2015.

Bengtsson, Bertil. *Försäkringsteknik och civilrätt*, upplaga 1:1, Stockholm: Norstedts Juridik AB, 1998.

Friberg, Sandra. *Kränkningers ersättning. Skadestånd för kränkning genom brott*, Uppsala: Iustus Förlag AB, 2010.

Gunnarsson, Åsa, Svensson, Eva-Maria. *Genusrättsvetenskap*, upplaga 1:1, Lund: Studentlitteratur AB, 2009

Hellner, Jan. *Försäkringsrätt*, upplaga 2, Stockholm: Försäkringsjuridiska föreningens publikation Nr 15, 1965.

Hellner, Jan, Radetzki, Marcus. *Skadeståndsrätt*, upplaga 9:1, Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2014.

Lindell-Frantz, Eva. *Personförsäkring och kontraheringsplikt*, i *Uppsatser om försäkringsavtalslagen*, Jessica van der Sluijs (red.), s. 51–101. Stockholm: Jure Förlag AB, 2009

Radetzki, Marcus. *Berikandeförbudet vid skadeförsäkring har upphävts: Innebörd – Motiv – Konsekvenser*. Juridisk Tidskrift nr 1 2007/08 s. 66–80

Roos, Carl Martin. *Ersättningsrätt och ersättningssystem*, Stockholm: Norstedts Förlag, 1990

Sandgren, Claes. *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – Ämne, material, metod och argumentation*, upplaga 3:1, Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2015

Tullberg, Mats. *Försäkring ersättning vid skada på egendom*, upplaga 1:1, Stockholm: CE Fritzes, 1994

[Lagkommentar](#)

Bengtsson, Skadeståndslag (1972:207) 2 kap. 3 §, not 13, Karnov, 2017-04-01

Bengtsson, Strömbäck, Skadeståndslag (2017-06-13, Zeteo), lagkommentar till 6 kap. 1 §

Bengtsson, Strömbäck, Skadeståndslag (2017-06-13, Zeteo), lagkommentar till 6 kap. 6 §.

[Tryck från FN](#)

Declaration on the Elimination of Violence against Women

[Tryck från EU](#)

Rådets direktiv 92/96/EEG av den 10 november 1992 om samordning av lagar och andra författningar som avser direkt livförsäkring och om ändring av direktiven 79/267/EEG och 90/619/EEG

Rådets direktiv 92/49/EEG av den 18 juni 1992 om samordning av lagar och andra författningar som avser annan direkt försäkring än livförsäkring och om ändring av direktiven 73/239/EEG och 88/357/EEG

Försäkringsvillkor

Folksam, Försäkringsvillkor Hem och Villa, 1 januari 2017

Folksam, Försäkringsvillkor Olycksfallsförsäkring, 1 januari 2018

IF Villa, Försäkringsvillkor september 2017

IF Olycksfall, Försäkringsvillkor januari 2018

Länsförsäkringar, Villahemförsäkring VH16, gäller från 2016-01-01

Länsförsäkringar, Individuell olycksfallsförsäkring 0 610:11, gäller från 2016-01-01

Trygg Hansa, Boendeförsäkring, Försäkringsvillkor 2016-01-01

Trygg Hansa, Allmänna villkor 83:5, VuxenOlycksfall

Elektroniska källor

ICA Försäkrings Facebook-sida, svar på inlägg av VD Carl Farberger;
https://www.facebook.com/icaforsakring/posts_to_page/ (Hämtad 2018-01-19)

Nationellt centrum för kvinnofrid. <http://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/mans-vald-mot-kvinnor-ett-globalt-perspektiv/mans-vald-mot-kvinnor---ett-globalt-perspektiv/> (Hämtad 2018-01-30)

Nationellt centrum för kvinnofrid. <http://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/valdets-uttryck-och-mekanismer/> (Hämtad 2018-01-30)

Riksdagen. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/misshandlade-kvinnor_GS02L338 (Hämtad 2018-01-16)

Riksdagen. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/overfallsskyddet-i-hemforsakringen_GS02L231 (Hämtad 2018-01-16)

Socialstyrelsen. <http://www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/valdinararelationer/valdsutovare/definition> (Hämtad 2018-01-30)

Svensk försäkring. <https://www.svenskforsakring.se/statistik/skadeforsakring/> (Hämtad 2018-02-04)

Svensk försäkring. <https://www.svenskforsakring.se/statistik/skadeforsakring/sjuk--och-olycksfallsforsakring/> (Hämtad 2018-02-04)

Personlig kommunikation

Franzén, Håkan. Försäkringsexpert på Trygg Hansa, telefonintervju 2018-01-19

Rudslätt, Jenny. Produktspecialist på If, intervju per mail 2018-01-21

Westin, Karolina. Produktutvecklare på Folksam, intervju per mail 2018-02-27

Wång Henriksson, Maria. Skadechef på Länsförsäkringar, telefonintervju 2018-02-19

Övriga källor

Brottsförebyggande rådet, Utsatthet för brott 2016, Resultat från Nationella trygghetsundersökningen (NTU) 2017

Brottsförebyggande rådet, Rapport 2014:8 Brott i nära relationer. En nationell kartläggning

Brottsförebyggande rådet, Rapport 2008:13 Våldtäkt mot personer 15 år eller äldre.

Utvecklingen under åren 1995–2006

Brottsoffermyndighetens referatsamling 2016

Brottsoffermyndighetens referatsamling 2017

Svensk Försäkring, Regressöverenskommelser (RÖ), för skador inträffade från och med 1 juli 2005

Svensk Försäkring, Statistikbroschyren Försäkringar i Sverige – Statistik 2016

Jag, Jennie Prytz, registrerades på kursen första gången höstterminen 2017. Jag har omregistrerats en gång och inte deltagit i något tidigare examinationstillfälle.